

Piotr Wierzbicki

**Szlak spisko-sądecki
Szkic ze wskazaniem na źródła do Spisza
i zamków Lubowła, Podoliniec,
Nowy Sącz i Czorsztyn.**

NOWY SĄCZ – LUBOVNIA 2010

Spis treści

Wstęp ♦ s. 3

Wstęp autora ♦ s. 4

Rozdział I

Szlak spisko-sądecki od XV wieku do 1772 roku ♦ s. 5

Rozdział II

Źródła do historii Spisza. Wypis z repertorium Stanisława Kutrzeby z Archiwum Państwowego w Krakowie Oddział na Wawelu oraz materiały źródłowe do problematyki sądeckiej ♦ s. 14

Wstęp do aneksu ♦ s. 25

Aneks

Wypisy źródłowe do Spisza (głównie Podoliniec i Lubowla) z repertorium Kutrzeby (tabela) ♦ s. 26

Lubowla i Podoliniec. Lustracja MK Dz. XVIII, t. 18. Rok 1569 ♦ s. 45

Lubowla. Lustracja MK Dz. XVIII, t. 20. Lata 1616-1617 ♦ s. 48

Lubowla. Lustracja MK Dz. XVIII, t. 22. Rok 1627 ♦ s. 52

Lubowla. Lustracja MK Dz. XVIII, t. 26a. Rok 1746 ♦ s. 58

Podoliniec. Lustracja MK Dz. XVIII, t. 26a. Rok 1746 ♦ s. 84

Nowy Sącz. Lustracja MK Dz. XVIII, t. 18. Rok 1569 ♦ s. 90

Lustracja MK Dz. XVIII, t. 22. Rok 1627 ♦ s. 90

Czorsztyń Lustracja. MK Dz. XVIII, t. 20. Lata 1616-1617 ♦ s. 93

Lustracja MK Dz. XVIII, t. 22. Rok 1627 ♦ s. 94

Zdjęcia, mapy i ryciny ♦ s. 98

Bibliografia ♦ s. 102

Recenzja ♦ s. 105

Wstęp

Książka, którą otrzymaliście jest produktem wspólnego projektu miasta Stara Lubowla i Muzeum Okręgowego w Nowym Sączu, który zrealizowano dzięki finansowaniu przez Program współpracy transgranicznej Polska-Słowacja 2007–2013. Po stronie słowackiej koordynatorem poszczególnych działań jest miejska agencja ruchu turystycznego i rozwoju regionalnego MARMON. Już sama nazwa „Szlak spisko-sądecki” mówi, że książka zwraca uwagę na śledzenie kontaktów historycznych pomiędzy regionami Spisza i Ziemią Sądecką, na których intensywność od dawna wpływały oprócz stosunków politycznych także stosunki gospodarcze.

Z tego powodu autor książki dr Piotr Wierzbicki koncentruje się na okresie tzw. „Zastawu Spiskiego”, który był bardzo owocny pod względem współpracy między sąsiadującymi regionami. Wybrane miasta spiskie znalazły się pod doczesną administracją dwóch państw, co umożliwiło im korzystanie z przywilejów dwóch władców. Pozytywnie przejawiało się to głównie w handlu transgranicznym, gdzie nowe stanowisko wytworzyło dobrą pozycję wyjściową. Dzięki zwolnieniu od płacenia cła i od prawa składu ich droga z handlem w państwie sąsiednim ułatwiła się i towar stał się tańszy niż u konkurencji, a więc łatwiej go sprzedawano. To wpływało na wzrost gospodarczy w miastach w zastawie oraz ich orientację na ogromny rynek północnego sąsiada. Oczywiście nie ma stanu idealnego, więc także tutaj pojawiły się problemy w wyniku zmiany starostów na terenie zastawu spiskiego, mieszkających na zamku Lubowla. Obserwując rozwój miast spiskich, które nie znalazły się pod zastawem widzimy, że stopniowo osiągnęły poziom wsi poddańskich z ograniczonym samorządem. Związek pierwotnych 24 miast spiskich w 1412 roku podzielił się na dwie części. Pod zastawem polskim znalazło się 13 miast, które wytworzyły własną społeczność i przetrwała ona do XIX wieku. Pozostałe 11 miast – mimo poparcia króla Zygmunta, by utrzymać ich suwerenność – stało się częścią państwa spiskiego, gdzie utraciły swoją pozycję miast królewskich, a były zależne od decyzji ziemianina. Celem niniejszej publikacji nie jest obrona albo potępienie okresu „Zastawu Spiskiego”, ale raczej dostarczenie pisemnych źródeł historycznych znajdujących się w archiwach polskich, które zajmują się tym zagadnieniem. Publikacja może służyć również jako punkt wyjścia dla naukowców, którzy chcą badać szczegóły tego interesującego okresu wspólnej historii słowacko-polskiej. Trzeba jednak zaznaczyć, że chodzi tylko o fragment istniejących materiałów zajmujących się terenem Spisza, które ukrywają się za murami polskich archiwów. Z jednej strony, publikacja ma ograniczoną liczbę stron, z drugiej – duża ilość informacji wciąż jeszcze czeka na odkrycie i opublikowanie. Dlatego wraz z kolegami polskimi jesteśmy przekonani, że materiał ten będzie ciekawy i wzbudzi zainteresowanie, by wypełnić puste miejsca na karcie naszej wspólnej historii.

Pavol Mišenko

Wstęp autora

Tematyka pogranicza spisko-sądeckiego ma coraz bogatszą bibliografię zarówno w języku polskim, jak i słowackim. Wydane zostały materiały źródłowe do tego zagadnienia, a także wspólne polsko-słowackie opracowania będące plonem obrad i badań, wybitnych naukowców zarówno z jednej, jak i z drugiej strony. Mowa tu oczywiście o wydawnictwach *Terra Scepusiensis*, *Stan badań nad dziejami Spiszu* i *Historia Scepusii vol I, Dzieje Spisza*. Mimo to nadal wiele tematów, a przede wszystkim źródeł o fundamentalnym znaczeniu dla dziejów Spisza i pogranicza nie zostało opublikowanych szczególnie na Słowacji.

Niniejsza książka jest jedną z prób odsłonięcia i pokazania szerszemu ogółowi czytelników polskich, a przede wszystkim słowackich, problematyki wzajemnych kontaktów handlowych pomiędzy Rzeczypospolitą a miastami spiskimi w obszarze tzw. szlaku spisko-sądeckiego, którego odcinek z Lubowni do Nowego Sącza jest tematem rozważań w tym tekście. Cezura czasowa to okres od przyłączenia zastawu spiskiego do Polski w 1412 roku do pierwszego rozbioru w 1772 roku, kiedy Austria przejęła te tereny, czyli tzw. okres staropolski. Oczywiście jak sugeruje sam tytuł skupiliśmy uwagę na archiwaliach. Poza szkicem historycznym, który stanowi swego rodzaju wprowadzenie, kolejne części zawierają informacje o źródłach oraz ich umiejscowieniu w polskich archiwach. Głównym zadaniem tej pracy jest popularyzacja i ukazanie bogactwa źródłowego, z jakim mamy do czynienia w przypadku dominium spiskiego, badając polskie zbiory dokumentów od XVI do XVIII wieku. Zrozumiałym jest fakt, że przedstawiono najważniejsze ośrodki, gdzie obecnie można odnaleźć tego typu źródła, a więc: Kraków, Warszawa czy Wrocław. Jednak nawet ta pobieżna analiza daje obraz, jak wiele w tej materii jest jeszcze do zrobienia. Część materiałów została zamieszczona w formie krótkiej informacji i zestawiona w tabeli, aby odbiorca mógł przekonać się o ich wadze. Są to głównie dane mówiące o dokumentach oraz ich treści z przełomu XVI i XVII wieku, gdzie mamy wiele wiadomości o charakterze handlowym, politycznym i społecznym. Dalsza część to wypisy i opracowania źródeł głównie do zamków pogranicznych i starostwa spiskiego, które nie zostały opublikowane, a są istotnym elementem w poznaniu historii tego regionu, a głównie obrazu dwóch zamków Lubowli i Podolińca w XVII i na początku XVIII wieku. Źródła dotyczące zagadnień polskich niewątpliwie ujęto tu nieco skromniej, na co ma wpływ fakt skupienia się w dużej mierze na Spiszu. Niezależnie od tego polski czytelnik może odnaleźć tu niepublikowane materiały do zamków w Czorsztyńcu i Nowym Sączu. Warto zaznaczyć, że publikowane opisy źródłowe są w języku polskim, co dodatkowo ułatwia ich odbiór i wprowadza w klimat epoki, a zarazem pozwala spojrzeć oczyma lustratorów z XVI, XVII i XVIII wieku na wygląd oraz otoczenie zamków pogranicza, które dziś w większości są w ruinie.

Mam nadzieję, że takie potraktowanie tematu pomoże wszystkim, którzy sięgną po te materiały, spojrzeć na szlak spisko-sądecki i jego atrakcje w nieco innym świetle pogłębionym nie tyle o kontekst historyczny, co źródłowy i da pole do własnych interpretacji.

Dr Piotr Wierzbicki

Rozdział I

Szlak spisko-sądecki od XV wieku do 1772 roku

Nazwa szlak spisko-sądecki to fragment wielkiej drogi handlowej bałtycko-węgierskiej oraz śląsko-węgierskiej, stanowił on zarazem część drogi Kraków-Sącz-Koszyce. Była to jedna z kilku dróg łączących Małopolskę z Węgrami. Na plan pierwszy wysunęła się tu droga, która wiodła z Krakowa przez Wieliczkę i most na Rabie w Chełmie do Bochni, a stąd kierowała się na południe do Czchowa. Dalej droga ta prowadziła przez most na rzece Łososinie w Jakubowicach, Nowy i Stary Sącz, Rytro, Piwniczną, a następnie przechodziła przez Lubowlę, Podoliniec i kolejne miasta na Spiszu¹. Trakt handlowy z Polski na Węgry od wczesnego średniowiecza posiadał istotne znaczenie handlowe i polityczne.

W niniejszym krótkim zarysie głównym obszarem zainteresowania staną się odcinek ciągnący się od Nowego Sącza po zamek w Lubowni (dawna nazwa Lubowla).

Zmienne koleje historii powodowały, że w średniowieczu, szczególnie do początku XV wieku, Spisz był obszarem przenikania się wpływów polsko-węgierskich. Od czasów Bolesława Chrobrego tereny te raz po raz przechodziły pod zarząd polski lub węgierski. Źródła historyczne wskazują, że za panowania Bolesława Krzywoustego w 1107 roku odpadło tzw. „hrabstwo szpiskie” jak pisał o tym Joachim Lelewel². Warto zaznaczyć, że i Pani Sądecka święta Kunegunda (Kinga), w XIII wieku zaangażowana była w sprawy Spiszu, a szczególnie okręgu podolinieckiego, który należał do donacji na rzecz klasztoru starosądeckiego³. W 1271 roku drogą przez Sącz udaje się na pielgrzymkę do grobu św. Stanisława brat Kingi, Stefan, król węgierski⁴. Na przełomie XIII i XIV wieku szlakiem węgierskim uciekał z Polski Władysław Łokietek, który podobno udawał się do Rzymu na obchody Roku Jubileuszowego (ogłoszonego przez papieża Bonifacego VIII). Na Węgrzech szukał on sprzymierzeńców przeciwko Wacławowi II, który

¹ M. Števík, *Zamek Lubowla od XIV do XVIII wieku. Rys historyczny*, „Almanach Sądecki”, R. XVIII, Nr 1/2 (66/67), s. 88; J. Bobrowska, *Trakty handlowe w Karpatach*, <http://www.e-gory.pl/index.php/Dawno-temu-w-gorach/Dawno-temu/Trakty-handlowe-w-Karpatach.html>.

² Zob. H. Ruciński, *Dzieje polityczne Spiszu do końca XV wieku*, w: *Terra Scepusiensis. Stan badań nad dziejami Spiszu*, pod red. R. Gładkiewicz i M. Homza, Wrocław-Levoca 2003, s. 276; Zagadnienie to rozwija R. Grzesik, *Małżeństwo Judyty, córki Bolesława Krzywoustego z Kolomanem czyli o utracie Spiszu przez Polskę*, w: *Z Minulosti Starej L'ubovne. Ročenka Spišského Dejepisného Spolku v Levoči*, VII-VIII Ročník 1999/2000, Levoča 2001, s. 15-27.

³ R. Grzesik, *Polsko-węgierska granica na Spiszu – dzieje historiograficznych zmagani*, w: *Terra Scepusiensis. Stan badań nad dziejami Spiszu*, pod red. R. Gładkiewicz i M. Homza, Wrocław-Levoca, 2003, s. 342-343; Pisze o tym M. Homza, *K niektórym vzťahom stredovekého Spiša a Malopol'ska v rokoch 1241-1270*, K. Stredovekým dejinám Spiša, Lubovňa 2001, s. 53-64; wspomina o konflikcie o okręg podoliniecki również T. M. Trajdos, *Dekanat spiski diecezji krakowskiej w świetle wizytacji 1728 roku*, „Nasza Przeszłość”, t. 90, R. 1990, s. 113.

⁴ J. Długosz, *Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, księga VII i VIII, edycja komputerowa, s. 209-210.

wówczas został władcą Polski i był założycielem m.in. Nowego Sącza (1292 r.). To za jego rządów możemy także mówić o pierwszej źródłowej wzmiance o Lubowli (1292 r.) oraz początkach budowy zamku w tej miejscowości⁵. Obydwaj władcy zdawali sobie sprawę ze znaczenia, jakie miał trakt węgierski. Po przejściu władzy na Węgrzech przez Andegawenów tereny Spiszu przeszły pod zarządek Królestwa Węgier i utrzymały się w jego obrębie po 1412 rok. W tym samym roku Zygmunt Luksemburski, popierający początkowo Krzyżaków, zawarł z Polską sojusz i oddał zastaw 13 miast spiskich za sumę 37 tys. kóp szerokich groszy czeskich. Ostatecznie dopiero po śmierci Luksemburczyka zastaw nabrał cech trwałych, dodano do niego miasta Gniazda, Podoliniec i Lubowlę⁶. W ten sposób powstało 16 miast spiskich, które zostały utrzymane przy Polsce do 1769 roku.

Przez ten obszar przebiegał wspomniany szlak handlowy, którego część nazwać można szlakiem sądecko-spiskim, a jego najbardziej newraliczny punkt mieścił się w Lubowli, gdzie krzyżował się z traktem prowadzącym wzdłuż Doliny Popradu od Kieżmarku do Bardiowa. Dzięki drogom handlowym o znaczeniu lokalnym i międzynarodowym miasta tego regionu miały szczególnie korzystne warunki dla rozwoju ekonomicznego. Szczególnie dobre położenie pod tym względem posiadała zwłaszcza Nowy Sącz, gdyż w mieście tym zbiegały się wszystkie drogi główne i drugorzędne, łączące tereny Górnych Węgier z Polską⁷. Warto w tym miejscu zaznaczyć, że szlak ten stał się naturalnym bodźcem do rozwoju ośrodków miejskich takich jak: Stary i Nowy Sącz, Piwniczna, Muszyna, a także miast spiskich. W XIII, XIV i XV wieku rozbudowano sieć zamków, aby zabezpieczyć tę drogę handlową stanowiącą również teren przygraniczny. Był to system obronny Doliny Dunajca i Popradu⁸, m.in.: zamek sądecki, zamek w Ryrtrze, lubowelski oraz podoliniecki – stanowiły one własność królewską.

Z kolei zamek w Muszynie będący stolicą tzw. „Państwa Muszyńskiego” był własnością biskupów krakowskich⁹. Fortalicje w Ryrtrze i Muszynie szybko straciły swe pierwotne znaczenie z racji ich ruiny w XV i XVI wieku, co potwierdzają

⁵ H. Ruciński, *Dzieje polityczne Spiszu...*, s. 292-293.

⁶ Tamże, s. 299; M. Spóma, P. Wierzbicki, *Słownik władców Polski i pretendentów do tronu polskiego*, Kraków 2003, s. 464-465; P. Wierzbicki, *Zamki Spisza i pogranicza w lustracjach z XVI i XVII wieku w odniesieniu do zapisów średniowiecznych ze szczególnym uwzględnieniem Lubowli i Podolinca. Źródła do historii Spisza. Wypis z repertorium Stanisława Kutrzeby z Archiwum Państwowego w Krakowie Oddział na Wawelu*, [w druku].

⁷ Za J. Bobrowską, *Trakty handlowe w Karpatach*, <http://www.e-gory.pl/index.php/Dawno-temu-w-gorach/Dawno-temu/Trakty-handlowe-w-Karpatach.html>.

⁸ J. Bobrowska, *Trakty handlowe...*, „Traktu prowadzącego na Węgry wzdłuż doliny Popradu strzegły Ryrtrze i Muszynie. Broniły je wzdłuż Dunajca zamki w Rożnowie, Nowym Sączu, Niedzicy, Czorsztynie. Ciągnął się on dalej na południe do doliny Wagu a wraz nią do doliny Dunaju. Odgaleźnieniem prowadzącym doliną Torysy można było dostać się do Koszyc.”

⁹ Badania nad tym zamkiem zob. B. Chudzińska, *Archeologiczne badania na zamku w Muszynie w latach 1996 -1998*, „Almanach Muszyny”, R. 2004, s. 91-96, fot. kolor., plan; W. Kmiotowicz, *Muszyński zamek: prawda i legenda*, „Almanach Muszyny”, R. 1991, s. 5-6; K. Przyboś, *Zamek w Muszynie*. „Almanach Muszyny”, R. 1996, s.12-16, fot.

dokumenty¹⁰. Trzeba też pamiętać, że pewnym uzupełnieniem tej sieci był zamek w Czorsztynie zapewniający wraz z Niedzicą (wówczas należała ona do Węgier) ochronę szlaku handlowego z Krakowa do Budy (wpływ na powstanie tej warowni miała św. Kinga)¹¹. Za czasów ostatnich Piastów, Andegawenów i pierwszych Jagiellonów znaczenie szlaków węgierskich ze względów politycznych i handlowych było ogromne.

Tym szlakiem Kazimierz Wielki udawał się na Węgry, podobnie jak jego siostra Elżbieta, która została królową Węgier¹². Traktem na Sącz wybrał się po koronę polską po śmierci ostatniego Piasta w 1370 roku Ludwik Węgierski¹³. Wielką wagę do ochrony pogranicznego szlaku przywiązywał również Władysław Jagiełło, m.in. przejmując grody spiskie i umacniając znaczenie Nowego Sącza jako twierdzy i rezydencji królewskiej, w której dla podniesienia jej znaczenia miała odbyć się tajna narada w sprawie wojny z Zakonem. To tutaj utrzymano spore siły dla ochrony tego obszaru przed najazdem ze strony Węgier podczas konfliktu z krzyżakami¹⁴. Warto też przypomnieć, że dokładnie szlakiem spisko-sądeckim udał się król Władysław z Sącza do Lubowli, a następnie do Koszyc w sprawie rokowań z Zygmuntem Luksemburczykiem w 1412 roku¹⁵. Jego następca Władysław Warneńczyk wprawdzie nie tędy jechał przejąć władzę na Węgrzech, a przez Czorsztyn, nie oznaczało to jednak, że spisko-sądeckie pogranicze nie było elementem przetargowym w układach o koronę węgierską. Warunki traktatu przewidywały oddanie zastawu spiskiego, co świadczy o jego istotnym znaczeniu¹⁶. Z kolei Kazimierz Jagiellończyk chcąc utrzymać i zabezpieczyć zastaw spiski, a zarazem wzmocnić ochronę szlaku handlowego w latach 1456 i 1473, wyłożył zarówno na remont zamku Lubowla, jak i Podolińca kilka tysięcy florenów. Jego syn, królewicz Kazimierz, miał natomiast w 1471 roku wyruszyć z Nowego Sącza przez Piwniczną, Lubowlę do Koszyc i dalej w głąb Węgier po koronę św. Stefana. Wyprawa ta zakończyła się jednak fiaskiem, a zamek w Lubowli miał być świadkiem rozmów królewicza Kazimierza dotyczących nieudanej interwencji¹⁷. Także Jan Olbracht w oparciu o miasto spiskie toczył wojnę o koronę węgierską ze swym bratem Władysławem¹⁸. Ostatni

¹⁰ Szczyński Morawski, *Sądeckczyzna*, t. I, 1863, s. 91-93.

¹¹ Szczyński Morawski, *Sądeckczyzna*, t. I, 1863, s. 94-97; *Zamek Czorsztyn*, <http://www.zamki.pl/?idz zamku=czorsztyn>.

¹² Np. W 1355 roku 22 kwietnia Elżbieta przybyła do Nowego Sącza, aby w zastępstwie swego syna Ludwika odebrać hold od przedstawicieli stanów polskich, co przewidywała zawarta w tym samym roku umowa sukcesyjna. Por. M. Spórna, P. Wierzbicki, *Słownik władców...*, s. 117.

¹³ „O przybyciu króla węgierskiego Ludwika do Krakowa i o jego przyjęciu. Roku, miesiąca i dnia rzezonego, gdy wspomniany król Ludwik węgierski przybywał do Krakowa, napróżd zabiegli mu drogę w Sączu i dalej panowie i starszyzna Królestwa Polskiego i ze czcią go spotkawszy, do Krakowa odprowadzili”, *Kronika Janka z Czarnkowa*, tłum. J. Żerbiło, oprac. tekstu i przypisów M. D. Kowalski, Kraków 2001, s. 27.

¹⁴ M. Spórna, P. Wierzbicki, *Słownik władców...*, s. 464.

¹⁵ J. Długosz, *Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, księga X i XI, Warszawa 1982, s. 216-217.

¹⁶ M. Spórna, P. Wierzbicki, *Słownik władców...*, s. 469.

¹⁷ E. Duczmala, *Jagiellonowie*, Kraków-Poznań 1996, s. 366-368; M. Števík, *Zamek...*, s. 17-18.

¹⁸ M. Spórna, P. Wierzbicki, *Słownik władców...*, s. 195.

z Jagiellonów, Zygmunt August, panujący w latach 1548-1570, również wiele uwagi poświęcał pograniczu spisko-sądeckiemu, na co wskazują liczne potwierdzenia nadań oraz dbałość o odbudowę zrujnowanych zamków, szczególnie spalonej Lubowli, którą przebudowano w stylu renesansowym¹⁹.

Dopiero wiek XVI i przeniesienie ciężaru polityki państwa na wschód spowodowały pewne zmniejszenie znaczenia szlaku spisko-sądeckiego. Jednak nadal teren ten, a szczególnie szlak handlowy były głównym czynnikiem rozwoju regionu, a pograniczne twierdze stanowiły ważne punkty osłaniające granicę południową Polski od zagrożenia tatarskiego i tureckiego²⁰; poważnym problemem stało się też zbójnictwo²¹. Częściowo wydane XVI, XVII i XVIII-wieczne lustracje królewskie wiele miejsca poświęcają opisowi miast należących do starostwa sądeckiego oraz miast spiskich, a szczególnie obwarowaniom Lubowli w tym także Podolińca oraz zamku sądeckiego²². Niewydana lustracja, np. z 1569 roku, znajdująca się w Archiwum Akt Dawnych w Warszawie potwierdza opłakany stan trzech twierdz pogranicznych²³.

Lustracje z początku XVII wieku pokazują już odremontowane zamki w pełnej krasie, np. zamek lubowelski prezentowany w sposób najbardziej pełny, a potem sądecki, brak natomiast Podolińca. Wydane i opracowane opisy (choćby z lat 1659-1664) zawierają bardzo obszerne dane, szczególnie w odniesieniu do Lubowli²⁴, nie ma tam jednak informacji o Podolińcu i zamku sądeckim. Jedną z ostatnich lustracji, która w bardzo drobiazgowy sposób ukazuje starostwo spiskie jest ta z 1746 roku, a na plan pierwszy wysuwają się tu informacje o zamkach w Podolińcu i Lubowli. Sądecka twierdza posiada swój opis dopiero z 1768 roku, a więc już w przeddzień utraty tych ziem na rzecz Austrii. Warto pamiętać, że również twierdza w Czorsztynie pilnująca szlaku do Budy i stanowiąca uzupełnienie systemu obrony granicy południowej od strony Orawy i Spiszu, doczekała się swych opisów w XVII wieku²⁵.

¹⁹ Zob. Aneks, tabela z wypisami źródłowymi oraz inwentarze zamków. Warto zaznaczyć, że tylko na podstawie samego Repertorium Kutrzeby można określić, że w latach 1551-1572 król Zygmunt August wydał 47 przywilejów i not dotyczących zagadnień spiskich i spisko-sądeckich. Temat odbudowy zamków Lubowli i działań na terenie starostwa spiskiego rodu Kmitów zob. Trawka R., Kmitowie, *Studia kariery politycznej i społecznej w późnośredniowiecznej Polsce*, Kraków 2005, s. 194-195, 203, 211, 215, 278, 281-282, 287, 288.

²⁰ Wskazują na to chociażby informacje zawarte w dokumentach znajdujących się w wypisie z Repertorium Kutrzeby, zob. tabela, aneks w niniejszej publikacji, np. dok. nr 112-117; 121, 143, 147. Np. dokument 143 mówi o potrzebie odporu Tatarom będącym przy granicy węgierskiej.

²¹ Zob. Aneks, tabela z wypisami, dok. nr 178. Zbójnictwo było poważnym problemem w powiecie sądeckim, przez który przechodził szlak spisko-sądecki, dlatego też utrzymywano do ochrony przed zbójcami tzw. harników; ich spisy pochodzą z różnych lat, jeden z nich znajduje się w APKr. Castr Sand 144, s. 549-550 i 805 z roku 1699.

²² Zob. wydane lustracje, tabela w rozdziale drugim i przypisy.

²³ Zob. Aneks inwentarz zamków Podolińca, Lubowli i Nowego Sącza z lustracji AGAD dz. XVIII, t. 18.

²⁴ *Lustracja województwa krakowskiego 1659-1664*, cz. II, oprac. A. Falniowska-Gradowska i F. Leśniak, Warszawa 2005, s. 740-749.

²⁵ Zob. Aneks niniejszej publikacji oraz P. Wierzbicki, *Zamek w Czorsztynie – twierdza na Podhalu w świetle lustracji królewskich z lat 1616-1617 i 1627 r.*, „Almanach Nowotarski” R. XIII, 2009, s. 56-58.

Lustracje zwracają dużą uwagę na aspekty handlowe i włączają ten obszar w obręb staropolskiego powiatu sądeckiego. Wskazania lustratorów jednoznacznie pozwalają określić rodzaje towarów, jakimi handlowano – były to m.in.: wino pochodzące z Węgier²⁶, broń (szczególnie szable węgierskie, wcześniej były to miecze i elementy zbroi), ponadto śliwy suszone, tkaniny oraz metale²⁷. Z Polski na Węgry pędzono bydło, spławiano sól, śledzie, pojawiał się też bursztyn, owce, itp.²⁸. O tym, że szlak ten był bardzo niebezpieczny niech świadczy XVI wieczne świadectwo sądeckiego kupca-mieszczanina zapisane w księdze grodzkiej sądeckiej:

Przyszedszy do Akt i Urzędu nienieyszego Grodzkiego Sandeckiego Sławny Wojciech Grabka Mieszczanin Sandecki [...] protestował się na Sławnego Wojciecha Gandalphiego Babptistę Mieszczanina Sandeckiego o to iż on na dobrowolney drodze pomienionego Wojciecha Grabke broni przy sobie nie mającego pobił pomordował między Gniazdami a Forbasem. Mało na tym w Podolinicu z pomocnikiem swym przezwiskiem Jankowskim [...] usiekli z rusznic strzelali broni przy sobie nie mającego iako czleka kupieckiego nikomu z nich nie bendącz winien, którą ranę Urzond ninieyszy Grodzki Sandecki wiedział ciętą po lewey stronie nad uchem długą i głęboką. O które zranienie i zastępienie tenże pomieniony Wojciech Grabka protestujący się [...] o szkody iako człek kupiecki y omieszkanie przez takowy zastęp y zranienie niespodziewane [...] szacował sobie szkod na 300 flor[enów]²⁹

Niezależnie od tych trudności kwitł handel, a trakt i znajdujące się przy nim miasta stanowiły ważne punkty na mapie pogranicza węgiersko-polskiego. O tym jak dużą wagę do ich rozwoju gospodarczego (pomimo pojawiających się trudności, a nawet sporów pomiędzy poszczególnymi miastami) przywiązywali królowie, świadczą liczne potwierdzenia i nadania nowych przywilejów przez królów polskich³⁰. Przykładem tego może być ogłoszony na rynku sądeckim w 1613 roku dokument Zygmunta III Wazy, a opis tego wydarzenia zawiera księga grodzka sądecka:

²⁶ O szlaku winnym i handlu winem z Polską zob. J. Žadanský, *Podiel spišských miest na držbie vinic a obchode s tokajským vinom v 16.-18. storočí*, w: *Prirodne bohatstvo a kultúrne dedičstvo Spiša*, Nitra 2002, s. 161-167. Źródła grodu sądeckiego potwierdzają, że wino było jednym z towarów, który wożony był szlakiem spisko- sądeckim, zob. APKr. Odz. III, AD 134 przewóz wina węgierskiego sprowadzonego przez Lubowlę z Sącza do Warszawy inf. s. 268-270 m.in. opis trasy; AD 119, s. 215-216, 239-241, 455, taksy wina z informacjami o pochodzeniu z Węgier; AD 121, s. 2, Registr wina w Nowym Sączu informacja m.in. o pochodzeniu wina z Lewoczy i Spisza. Zob. też: s. 36-37 i 53, s. 124 informacja o winie z Koszyc; AD 137, s. 250-252 inf. Handlowe m.in. Lubowla; 675-676 infor. o sprowadzanych towarach m.in. wino z południa.

²⁷ Zagadnienie handlu metalami zob. np., D. Lobodová, *Európska železná cesta – slovenské trasy*, w: *Prirodne bohatstvo a kultúrne dedičstvo Spiša*, Nitra 2002, s. 126-134.

²⁸ Zob. inf. w dokumentach, wypisach w Aneksie tabela.

²⁹ APKr. Oddz. na Wawelu, Castr Sand. 112, s. 431.

³⁰ Zapis w Aneksie tabela podaje przynajmniej 45 wskazań i informacji na temat przywilejów królewskich; ich konfirmacje jeszcze z XIV wieku można także odnaleźć dla Podolińca i Lubowali oraz innych miejscowości Spisza w AGAD, dz. XVIII, t. 83.

Wielmożny Ziemski General Koronny szlachetny Stanisław Rzepecki z Rzepek przyszedszy Urzędu y Akt niniejszych Grodzkich Starościch Sandeckich przed tem ze Urzędem obecninie stojąc iawnie y dobrowolnie zeznał iż Dia dzisiejszego targowego przy bytności ludzi wielu tak narodu szlacheckiego iako i miejskiego y wieyskiego do miasta Noego Sącza na targ zgromadzonych będąc przydany od Urzędu Grodzkiego Satroszcziego Sandeckiego na żądanie Sławnych Mieszczan y obywatelów Miasta Podolinicza Krola Jeo Mości do korony polskiej należą czego dzierzawczy na ten czas Jeo Mości Pana starosty sendomirskiego spiskiego i dobczickiego prawa y wolności albo przywileia themu to miastu Podoliniczowi od Swiethi Pamięci Krolow y Panow tak korony polskiej iako i węgierskie na nie placzenie myt, czel, y trziczatkow od kupi y towarow wszelakich które by kol wiek kupie i toary czisz to poddani Podolinieczczy tak lądem yako y wodą do korony polskiej prowadzili i wiesli nadane y służacze aby beli wolno wszędzie bez placzenia tych to wyszei mianowanych podatkw przepuszczeni y nie chamowani. Tak Se y wolny skład tim to mieszczanom Podolinieczkim na wszelakie towary służący, y od królów polskich nadany a przez te terazniejszego Krola Jeo Mości iako y insze prawa potwierdzony y aprobowany na Rinku Sandeckim obwołał publikował y do wiadomości wszystkich ludzi prziwiodł czo tak bydz a nie inaczej iż to obwołane na Rinku Sandeckim na mieczu zwykłym modo praemisso uczynił urzędowi niniejszemu y prawdzie odniósł czo iest od niego przez urząd niniejszy przeieto y spisano.³¹

Wiek XVII i XVIII to czas wojen, w czasie których Rzeczpospolita ponosiła ogromne zniszczenia. Nie ominęły one Sądecczyzny i Spiszu, które jako starostwa i królewszczyzny narażone były na postoje i przechody wojsk³². Mimo to w XVII wieku podczas potopu szwedzkiego to właśnie w Lubowli na Spiszu ukryto insygnia koronne oraz arrasy wawelskie. To stąd król Jan Kazimierz po powrocie do kraju wydawał uniwersały do szlachty i narodu³³. Także w czasach rządów Jana III Sobieskiego oraz wojen z Turcją szlak węgierski, a szczególnie jego odcinek spisko-sądecki, posiadał strategiczne znaczenie i wraz z zamkami Czorsztyń, Lubowla, Podoliniec i Nowy Sącz tworzył system obronny południowej granicy państwa przed ewentualnymi zagonami tatarskimi idącymi z Węgier³⁴. To wreszcie tędy powracał z wyprawy wiedeńskiej zwycięski władca

³¹ APKr. Oddz. na Wawelu, Castr Sand. 112, s. 1756-1757.

³² Zob. np. P. Wierzbicki, *Obraz szkód poczynionych w powiecie sądeckim przez wojska Rzeczypospolitej i chorągwie prywatne w latach 1702-1703 – wypisy z akt grodzkich sądeckich*, „Almanach Sądecki”, R. XII, Nr 4 (44), Nowy Sącz 2003, s. 11-22; tenże, *Ziemia sądecka w okresie wojen polsko-tureckich (1683-1699)*, „Rocznik Sądecki” t. XXXIII, 2005, s. 16-40.

³³ APKr. Oddz. na Wawelu, Castr. Biec. 187, s. 1, 1 stycznia 1656 r. z Lubowli Jan Kazimierz zawiadamia mieszkańców powiatu bieckiego o powrocie do kraju, a na s. 3 tej samej księgi dowiadujemy się, że 3 stycznia 1656 roku w Lubowli mianował regimentarzem Stefana Czarnieckiego.

³⁴ Zob. np. P. Wierzbicki, *Ziemia sądecka w okresie wojen polsko-tureckich...*, s. 20.

Polski³⁵. W XVIII wieku, a szczególnie podczas wojny północnej (1700-1721), a konkretnie jej polskiego etapu w latach 1702-1710, tereny pogranicza spisko-sądeckiego stanowiły pole działania wojsk szwedzkich, konfederatów sandomierskich oraz wielkopolskich. Ludności na tym obszarze dał się we znaki starosta spiski Teodor Lubomirski, którego wyczyny oraz okrucieństwa spowodowały protest do króla Augusta II. Warto zaznaczyć, że król ujął się za mieszkańcami Spisza i Sądecczyzny i w 10 punktowym memorandum nakazał Lubomirskiemu zakończenie rekwizycji, demilitaryzację Starego i Nowego Sącza oraz miast spiskich, zwrot zagrabionych koni i wypuszczenie przetrzymywanych ludzi, naprawę szkód oraz oddanie 500 szabel zagrabionych kupcom nie żołnierzom³⁶. Chodziło tu o szable węgierskie, które eksportowano z Węgier do Polski m.in. szlakiem spiskim, co potwierdzają liczne informacje zawarte w dokumentach z XVII i XVIII wieku³⁷. Nie mniej uciążliwa była okupacja rosyjska na przełomie 1709-1710 roku, którą dotkliwie odczuła cała Sądecczyzna. Dopiero schyłek sprawowania urzędu starosty spiskiego przez Teodora Lubomirskiego przyniósł poprawę sytuacji na Spiszu. Podobnie na Sądecczyźnie lata 20-te i 30-te XVIII wieku to powolna odbudowa regionu po zawierusze wojny północnej³⁸. Czasy saskie to pomimo upadku państwa dalsze funkcjonowanie szlaku spisko-sądeckiego zakończone ostatecznie przez konfederację barską i wprowadzenie na teren starostwa i ziemi sądeckiej w 1771 r. wojsk austriackich oraz przyłączenie tych terenów do Austrii³⁹. Skutkowało to różnymi obostrzeniami handlowymi, wprowadzeniem ceł i zakazu handlu wieloma wyrobami, a przede wszystkim solą⁴⁰. W ten sposób dawny trakt handlowy i jego miasta utraciły swoje pierwotne kilkusetletnie znaczenie polityczne i handlowe jako łącznika kulturowego, politycznego oraz handlowego pomiędzy Węgrami a Polską.

³⁵ Do Lubowli król zawiął w grudniu 1683 roku, tam też był świadkiem śmierci z powodu odniesionych ran dwóch dowódców, którzy zmarli w Lubowli w dniach 14 i 15 grudnia 1683 roku tj. podskarbi nadworny koronny Dominik Potocki i hetman polny koronny Mikołaj Sieniawski. Warto też pamiętać, że trasa powrotu do Polski pokrywała się ze szlakiem na Preszów i Koszyce. Podczas marszu ludność była wrogo nastawiona do wojsk polskich, co nie było bez winy Polaków, a przede wszystkim spóźnionych Litwinów, którzy nie zdążywszy na odsiecz wiedeńską, wkraczając na Słowację dopuścili się wielu grabieży i mordów; za nieprzychylną postawę wobec wojsk polsko-litewskich król ukarał np. kupców preszowskich i koszyckich rekwirując im wino i inne towary co potwierdzają źródła. APKr Oddz. Na Wawelu, Castr. Crac. Rel. 110, s. 2660, Jan III Sobieski poleca zająć wina i towary z Węgier (głównie z Koszyce i Preszowa) za niewłaściwe zachowanie się wobec przechodzących wojsk polskich., obóz pod Preszowem 3 grudnia 1683 r.; Z. Wójcik, *Jan Sobieski*, Warszawa 1994, s. 344; *Odsiecz wiedeńska 1683. Wystawa jubileuszowa w Zamku Królewskim na Wawelu w trzechsetlecie bitwy. Tło historyczne i materiały źródłowe*, pod red. A. Franaszka i K. Kuczmana, Kraków 1990, t. I, s. 75; L. Podhorodecki, *Wiedeń 1683*, Warszawa 2001, s. 170-172.

³⁶ Ossol. rkps 233/II, s. 259 i 813-814, „Puncta tractatus z Im Panem starostą spiskim”. Zob. też list starosty spiskiego, s. 255 i s. 813.

³⁷ Potwierdzające to źródła zob. np. Aneks, tabela, dok. nr 171.

³⁸ M. Marcinowska, *Lubomirscy starostowie sądeccy i spiscy*, Nowy Sącz 1998, s. 69-73.

³⁹ Zob. np. dokument Ossol. rkps 568/II, s. 201-202, Akt inkorporacji ziemi sądeckiej do królestwa węgierskiego die 20 Novembris w Sączu nastąpiłonej.

⁴⁰ J. Sygański, *Historia Nowego Sącza...*, s. 249.

Różne warianty szlaków handlowych biegnących przez tereny Sądecczyzny i na Spisz

Za najstarszy szlak, od czasów rzymskich, który utrzymał się do końca XIV wieku, uznaje się drogę wiodącą od Krakowa Wisłą i Dunajcem, a następnie wzdłuż Popradu, poprzez dolinę Wagu do Dunaju.

Przebiegał on rzeką Wisłą rozpoczynając od Krakowa, poprzez ujście Dunajca do Wisły, dalej rzeką Dunajec wiódł do Tarnowa, poprzez teren Karpat do Zakliczyna. Następnie szlak prowadził przez Tropie, Rożnów, Gródek nad Dunajcem i Nowy Sącz. Dalsza część szlaku biegnie rzeką Poprad, przez Stary Sącz, Rytro, Piwniczną, Mniszek nad Popradem, by w ten sposób opuścić granice Polski. Następnie szlak wchodzi na teren dzisiejszej Słowacji przez Spiską Bełę, Poprad, do rzeki Wag i kolejno Liptovsky Mikulas, Ruzomberok, Zilina, Trenczyn. Po przejściu tego odcinka opuszczamy góry Karpaty, by dalej rzeką Wag dotrzeć do miejsca, w którym uchodzi do Dunaju. Na tym odcinku Dunaj jest rzeką graniczną pomiędzy Słowacją a Węgrami, a dalej z kolei skręca na południe w kierunku Budapesztu.

W innym wariantcie tego traktu mamy po drodze następujące miejscowości: Kraków, Bochnia, Wiśnicz, Lipnica Murowana, zamek w Czchowie, dalej szlak prowadzi wzdłuż Dunajca, by wejść na drogę omówioną wyżej⁴¹.

Drugim z kolei gościńcem handlowym był szlak krakowsko-koszycki, który stanowił ogniwo wielkiej drogi wiodącej z Gdańska przez Kraków na Węgry⁴². Biegł on od Krakowa, przez Tarnów, Nowy Sącz, następnie pokrywał się z traktem opisanym powyżej, potem prowadził przez Stary Sącz i wzdłuż Dunajca wiódł od Starej Wsi przez Magure, Toporzec, Łomnice, Hodenmark, Lewoczę do Koszyc.

Kolejny wariant tego szlaku stanowiła droga od Starego Sącza przez graniczną komorę celną w Ryrtrze, Piwniczną, Mniszek nad Popradem, przełęcz Vabec do Lubowli, skąd poprzez Plavec prowadziła do Lipian.

Z traktem koszycko-krakowskim na odcinku Nowy Sącz-Kraków łączyła się droga bardiowska⁴³. Szczegółowy przebieg tego szlaku był następujący: wiódł z Bardiowa w dzisiejszej Słowacji, przez Tylisz, dolinę Kamienicy do Nowego Sącza lub przez Grybów. Z Grybowa gościniec bardiowski biegł do Czchowa bądź przez dolinę Strzyławki i Nowy Sącz, albo też omijał Nowy Sącz i biegł na zachód, dochodząc przez Zakliczyn do Czchowa.

Bez większych zmian trakty przetrwały do czasów współczesnych.

W XVI wieku w związku z przesunięciem ciężaru polityki Rzeczypospolitej na wschód, zyskały znaczenie jeszcze dwa dodatkowe gościńce,

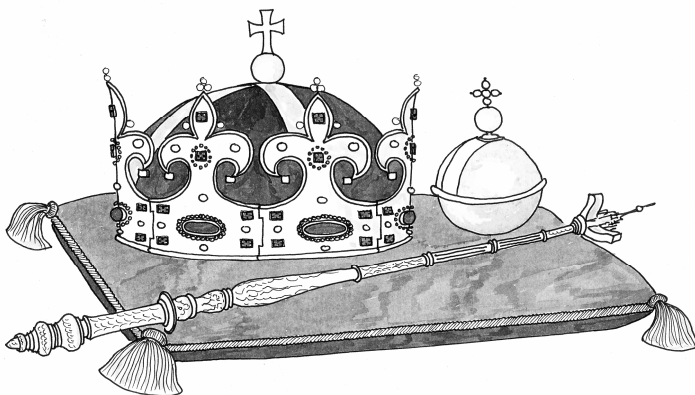
⁴¹ Potwierdzenie tej trasy zob. Aneks, tabela, dok. nr 182.

⁴² Informacja o szlaku koszyckim w dokumentach źródłowych zob. Aneks, tabela, dok. nr 121.

⁴³ Informacja o szlaku na Bardziejów zob. Aneks, tabela, dok. nr 149.

które prowadziły z Nowego Sącza do Biecza. Jeździło się więc do Biecza drogą na Grybów przez Gołąbkowice, Falkową, Kunów, Mystków, Mszalnicę, Cieniawę i Ptazkową. Drugi natomiast gościniec biegł przez Librantową, Trzycież, Korzenną, Wojnarową, Bobową, Siedlisko, Zborowice, Ciężkowice. Począwszy od XIII wieku z Nowego Sącza prowadził szlak handlowy od Sandomierza przez Wojnicz, Opatowie, Kończyn. W Sandomierzu łączył się on z drogami toruńskoruskimi⁴⁴.

Tak oto przedstawiał się układ dróg prowadzących przez Nowy Sącz, a także miasta spiskie na Węgry, kształtowany przez wieki dzięki kontaktom handlowym.

⁴⁴ Informacje o szlakach podane za J. Bobrowska, *Trakty handlowe* <http://www.e-gory.pl/index.php/Dawno-temu-w-gorach/Dawno-temu/Trakty-handlowe-w-Karpatach.html>.

Rozdział II

Źródła do historii Spisza. Wypis z repertorium Stanisława Kutrzeby z Archiwum Państwowego w Krakowie Oddział na Wawelu oraz materiały źródłowe do problematyki sądeckiej

Problematyka pogranicza spisko-sądeckiego dopiero od niedawna zaczęła budzić większe zainteresowanie, co wiąże się z rozwojem wzajemnych kontaktów polsko-słowackich. Niewątpliwie archiwa polskie są w posiadaniu wielu materiałów dotyczących tego regionu, szczególnie ze względu na fakt jego przynależności do Rzeczypospolitej w latach 1412-1772; wówczas to 16 miast spiskich wraz z zamkiem w Lubowli i Podolińcu stały się częścią tzw. zastawu spiskiego i zarazem królewsczyzną. Fakt ten oraz położenie na ówczesnym pograniczu polsko-węgierskim i ważnym szlaku handlowym sprawił, że obszar ten był bardzo istotny zarówno z punktu widzenia strategicznego, jak i gospodarczego. Owocowało to dość dużym zainteresowaniem królów polskich, którzy nadawali tamtejszym miastom i mieszkańcom Spisza liczne przywileje, wzmacniali obronność najważniejszych zamków, a przede wszystkim Lubowli⁴⁵. Chcąc w pełni przebadać rozwój Spisza, w tym także wzajemnych kontaktów na pograniczu spisko-sądeckim i jego historię (szczególnie nowożytną), konieczne jest sięgnięcie do źródeł polskich. Jednym z archiwów, gdzie natkniemy się na takie materiały jest Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie, które posiada liczne lustracje królewsczyzn. W tego typu źródłach odnajdujemy dokumenty dotyczące Spiszu od roku 1553 do 1765 roku. Można podać przynajmniej 8 lustracji, zawierających obszerne informacje odnośnie dziedziny spiskiej, z czego 3 zostały opublikowane.

⁴⁵ Jednym z najbardziej wyczerpujących obrazów starostwa spiskiego w okresie schyłku średniowiecza i nowożytnym daje w swym artykule J. Kurtyka, *Starostwo spiskie (1412-1769/70)*, w: R. Gładkiewicz, M. Homza, (ed.) *Terra Scepusiensis – Stan badań nad dziejami Spiszu*, Levoča-Wrocław 2003, s. 487-533. W zasadzie cały tom *Terra Scepusiensis* przedstawia ogólny pogląd i stan badań zarówno historyków polskich, jak i słowackich, w tym też węgierskich, w odniesieniu do Spisza. Zob. też: *Pogranicze polsko-słowackie*, Rocznik Euroregionu „Tatry” 2003-2004, Kraków 2005 albo *Z Minulosti Starej L’ubovne. Ročenka Spišského Dejepisného Spolku v Levoči, VII-VIII Ročník 1999/2000*, Levoča 2001.

Wykaz najważniejszych lustracji dotyczących Spisza w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie

Lp.	Lata	Sygnatura i mf. w archiwum	Strony lub karty w źródle	Dodatkowe informacje
1.	1553	ASK Dz.LVI, s. 9 Mf. 2877	k.1-39	Jęz. pol./łac. – częściowo wydana Informacje o zamku Lubowla i Podoliniec ⁴⁶
2.	1564	MK Dz. XVIII, t. 16 i 17 oraz Bran. 46/49 ⁴⁷	k. 192-216v i k. 223-k.241	Wydana ⁴⁸
3.	1569	MK Dz. XVIII, t. 18, Lustracja z mf. 297	k. 180-233	Nie wydana jęz. pol./łac.
4.	1616-1617	MK. Dz. XVIII, t. 20 Lustracja mf. 299	k. 97-128	Nie wydana jęz. pol./łac.
5.	1627-1629	MK. Dz. XVIII, t. 22 Lustracja mf. 301	k. 213-253v	Nie wydana jęz. pol./łac.
6.	1659-1664	MK. Dz. XVIII, t. 24 Lustracja mf. 303	k. 662-698v	Wydana ⁴⁹
7.	1746	MK. Dz. XVIII, t. 26a Lustracja mf. 305 ⁵⁰	k. 1-46v	Nie wydana
8.	1765	MK Dz. XVII, t. 25 mf. 304	s. 18-28	Wydana ⁵¹

Nie są to oczywiście jedyne archiwalia dotyczące tego obszaru, jednak należą do najistotniejszych i pozwalają prześledzić jego rozwój gospodarczy i polityczny na przestrzeni blisko 300 lat oraz wpływ na kształt szlaku handlowego ciągnącego się przez spisko-sądeckie pogranicze. Mamy tu również najbardziej obszerne opisy dwóch najważniejszych zamków spiskiego starostwa powstałych na przełomie XIII, XIV i XV wieku, Lubowli i Podolińca⁵².

⁴⁶ M.Števík i J.Česla, *Pokus o rekonštrukciu hradu v Podolínci na základe popisu z roku 1765 a jeho porovnanie s popisom z polovice 16. storočia*, w: *K stredovekým dejinám Spiša*, Stará Lubovňa 2003, s. 135-150; M. Števík, *Najstarší zachovaný popis hradu Lubovňa z polovice 16. storočia*, w: *K dejinám Podolínce a novovekého Spiša*, Stará Lubovňa 2006, s. 244-264; M. Števík, *K stredovekým dejinám Spiša*, Levoča 2003, s. 137-139.

⁴⁷ Ten rękopis jest podstawą wydawniczą lustracji. Zob. *Lustracja...*, cz. I, *Przedmowa*, s. XXI-XIV, dlatego też nie podaje kart rękopisu.

⁴⁸ *Lustracja województwa krakowskiego 1564*, cz. I, wyd. J. Malecki, Warszawa 1964, s. 178-199.

⁴⁹ *Lustracja województwa krakowskiego 1659-1664*, cz. II, wyd. A. Falniowska-Gradowska i F. Leśniak, Warszawa 2005, s. 710-750.

⁵⁰ Mikrofilm nieczytelny, zalecane korzystanie z oryginału.

⁵¹ *Lustracja województwa krakowskiego 1765*, cz. I *powiat sądecki, szczyrzycki, biecki, czchowski oraz księstwa zatorskie i oświęcimskie*, wyd. A. Falniowska-Gradowska, Warszawa 1973, zob. s. 25-35.

⁵² Ważniejsze publikacje zob. M. Števík, M. Timková, *Dejiny hradu Lubovňa*. Stará Lubovňa 2005; M. Števík, a kol.: *Lubovniansky hrad. Zamek Lubowniański*. Stará Lubovňa 2002; I. Chalupický, M. Smetana, *Hrad Lubovňa*, Martin 1987; M. Števík, M. Timková, *Dejiny hradu Lubovňa*, Stará Lubovňa 2005; M. Števík, *Najstarší zachovaný popis hradu Lubovňa z polovice 16. storočia*, w: *K dejinám Podolínce a novovekého Spiša*, Stará Lubovňa 2006, s. 244-264; M. Števík, *Pamätné tabule spišských starostov Lubomirských na Lubovnianskom a Podolískom hrade*, „Almanach Muszyny”, R. 2007, s. 123-129; M. Števík, J. Česl, *Pokus o rekonštrukciu hradu Lubovňa na základe popisu z roku 1564*, w: *Z Minulosti Starej L'ubovne. Ročenka Spišského Dejejpisného Spolku v Levoči*, VII-VIII

Najobszerniejsze inwentarze zamkowe dotyczą lubowelskiej warowni. Większość lustracji od XVI do XVIII wieku ujmuje w swych zapiskach ten zamek. Wymienić należy tu lustracje z lat 1553⁵³, 1564⁵⁴, 1569⁵⁵, 1616-1617⁵⁶, 1626-1629⁵⁷, 1659-1664⁵⁸. Jedną z ostatnich lustracji, która w bardzo drobiazgowy sposób ukazuje starostwo spiskie, jest ta z 1746 roku⁵⁹ – na plan pierwszy wysuwają się tu informacje o zamku lubowelskim⁶⁰. Nieco mniej danych mamy natomiast o twierdzy podolinieckiej, której obszernie opisy znajdują się jedynie w dokumentach z roku 1553⁶¹, 1569⁶², a najwięcej z 1746⁶³. Warto zaznaczyć, że zapisy lustracyjne z 1765 roku w ogóle nie ujmują charakterystyki obwarowań. W przypadku tekstów źródłowych wymieniona wyżej lustracja z połowy XVIII wieku stanowi jedno z najcenniejszych źródeł do starostwa spiskiego. Jest to inwentarz obejmujący 46 kart, czyli 92 strony, spisane w całości po polsku z niewielkimi wtrętami po łacinie. Informacje o zamku w Lubowli zajmują w dokumencie (po opisie starostwa, obejmującego 15 kart, tj. 30 stron, najwięcej miejsca: aż 24 strony, tj. 12 kart). Można więc powiedzieć, że jest to najdłuższy i zarazem najbardziej dokładny rejestr zamku zachowany w dokumentach lustracyjnych. Podoliniec wraz z przyległościami również został przedstawiony w tym dokumencie nad wyraz dokładnie i obszernie. Biorąc pod uwagę fakt, że od ponad 150 lat niewiele miejsca poświęca się w lustracjach królewskich tej twierdzy, jest to prawdopodobnie najdłuższy jej opis zachowany w tego typu tekstach, co jest tym bardziej cenne.

Ročník 1999/2000, Levoča 2001, s. 51-62; M. Števík, J. Česl, ml.: *Pokus o rekonštrukciu hradu v Podolínci na základe popisu z roku 1765 a jeho porovnanie s popisom z polovice 16. storočia*, w: *K stredovekým dejinám Spiša*. Stará Ľubovňa 2003, s. 135-150; M. Števík, *Zamek Ľubovľa od XIV do XVIII storočia*. Rys historyczny, „Almanach Sadecki”, R. XVIII, Nr 1/2 (66/67), s. 88-102; M. Števík, *Zamek Ľubovňianski*, Stará Ľubovňa 2007; M. Šimkovic, *Hrady a opevnené sídla šľachty na Spiši v stredoveku a na prahu novoveku*, w: *Historia Scepusti, Dzieje Spiša*, t. I, Bratislava-Kraków 2009, s. 467-48 i 471-474.

⁵³ AGAD, ASK, Dz.LVI, s. 9, k. 2-7.

⁵⁴ *Lustracja województwa krakowskiego 1564...*, s. 190-192; AGAD, MK Dz. XVIII, t. 16, k. 265-268 i t. 17, k. 235-237v.

⁵⁵ AGAD, MK Dz. XVIII, t. 18, k. 20-209v.

⁵⁶ AGAD, MK Dz. XVIII, t. 20, k. 119v-122v.

⁵⁷ AGAD, MK Dz. XVIII, t. 22, k. 246-251v.

⁵⁸ *Lustracja województwa krakowskiego 1659-1664...*, s. 744-749; AGAD, MK Dz. XVIII, t. 24, k. 693v-698.

⁵⁹ Jedynie wspomina o tej lustracji w przypisie, J. Kurtyka, *Starostwo...*, s. 488, przypis 10.

⁶⁰ AGAD, MK Dz. XVIII, t. 26a, k. 1-12.

⁶¹ ASK Dz.LVI, s. 9, k. 8-10v.

⁶² AGAD, MK Dz. XVIII, t. 18, k. 210.

⁶³ AGAD, MK Dz. XVIII, t. 26a, k. 31-33.

Układ treści w lustracji z 1746 roku AGAD, MK dz. XVIII, t. 26a

Lp.	Treść	Karty	Dodatkowe informacje
1.	Zamek Lubowski – Kres Lubowski	k. 1-12v	Opracowane zob. Aneks
2	Folwark pod zamkiem Lubowskim	k.13-15	Jw.
3.	Starostwo Lubowskie	k. 15-30	Brak opracowania
4.	Zamek w Podolińcu	k. 31-33	Opracowane zob. Aneks
5.	Pusta strona	k. 30v	-
6.	Folwark do zamku	k. 33-v-34	Opracowane zob. Aneks
7.	Folwark Lackowski	k. 34v	Brak opracowania
8.	Folwark Podoliniecki	k. 35	Brak opracowania
9.	Summrius Proweniencyi z prowentu lubowskiego	k. 36-38v	Brak opracowania
10.	Summariusz Proweniencyi prowentow klucza podolinieckiego	k. 39-39v	Brak opracowania
11.	Summariusz intrat miast spiskich	k. 40-41	Brak opracowania
12.	Pusta strona	k. 41v	-
13.	Folwark podmiejski podoliniecki – informacje o ilości zboża i różnych produktów rolnych	k. 42	Brak opracowania
14.	Wsie klucza podolinieckiego – spis powinności	k. 42v-46v	Brak opracowania

Kolejnym archiwum, gdzie odnajdziemy sporo dokumentów spiskich jest Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu. Odnalezione tu materiały mają bardziej ogólny charakter i obejmują różny czasokres, nawet po XIX wiek. Dotyczą one np. Klasztoru w Lechnicy⁶⁴, stosunków granicznych polsko-węgierskich⁶⁵, a także Galicji⁶⁶.

Również Biblioteka Czartoryskich zawiera różne dane związane z tematyką pogranicza polsko-węgierskiego w odniesieniu do problematyki Pijarów⁶⁷ albo królewskiej⁶⁸ – jest to oczywiście tylko niewielki fragment zasobów archiwów polskich. Jednak najczęściej rękopisów poświęconych tej tematyce możemy niewątpliwie odnaleźć w Archiwum Państwowym w Krakowie, a szczególnie w Oddziale na Wawelu.

⁶⁴ Ossol. rkps 9694/II, mf 2166, s. 25-58.

⁶⁵ Ossol. rkps 9674/I, mf 2159. Notatki, sprawy spiskie od 1412 roku do zajęcia Spisza i Sądecczyzny 1769 r.

⁶⁶ Ossol. rkps 9545/II, mf 8794 – Akta stosunków granicznych Polski, Galicji z Węgrami 1769-1838.

⁶⁷ Bibl. Czart., rkps 1846/IV – *Akta Scepusiensia id est ab anno 1670 ad annum 1680.*

⁶⁸ Kopia lustracji z 1765 r. starostwo spiskie Bibl. Czart., rkps 7261.

W przypadku źródeł odnoszących się do Spisza nie można ich rozpatrywać bez powiązania z Sądecczyną. Szczególnie w przypadku zagadnień handlowych oraz dotyczących szlaku spisko-sądeckiego, gdyż z reguły w lustracjach obszar dominium spiskiego był włączany w powiat sądecki, a większość istotnych wpisów i aktów umieszczano w księgach grodzkich sądeckich (*Castriensia Sandecnsia*). Starostwo sądeckie najstarsze w Małopolsce, powstało jeszcze w czasach Kazimierza Wielkiego. Brak aktów, które rozpoczynają się dopiero z XVI wiekiem, nie pozwala na dokładniejsze określenie kompetencji starosty sądeckiego. Dopiero w XVI wieku widzimy już starostę sądeckiego jako posiadającego taką jurysdykcję jak inni. Okręg podlegający mu rozciąga się na powiaty administracyjne: sądecki i czchowski⁶⁹. Z kolei staropolski powiat sądecki lub sądecko-czchowski, nazywany też pogranicznym albo inaczej podgórskim, był największym w przedrozbiorowym województwie krakowskim: sięgał aż po Brzesko i obejmował całe Podhale⁷⁰. W związku z tym obszar administracyjny i kompetencje starosty sądeckiego niewątpliwie powodowały, że wiele spraw dotyczących Spisza było w jego gestii zwłaszcza wówczas, gdy godność starosty spiskiego i sądeckiego znajdowała się w rękach jednej rodziny lub jednego dygnitarza, jak miało to miejsce w przypadku rodu Lubomirskich⁷¹. Fakt ten powodował, że materiały związane z problematyką spiską na stałe zagościły w oficjalnych dokumentach sądeckich. Jeżeli weźmiemy pod uwagę to, że wszystkich ksiąg sądeckich wedle spisu Stanisława Kutrzeby oraz wykazu w Archiwum Państwowym Oddział na Wawelu – jest 451 jednostek, z czego ksiąg grodzkich sądeckich około 200, to obszar badawczy jest ogromny nie tylko do

⁶⁹ S. Kutrzeba, *Katalog...*, s. 53.

⁷⁰ Powiat sądecki powierzchniowo był największy liczył 3921 km². W tym okresie obejmował dzisiejsze powiaty: nowosądecki, limanowski, nowotarski i tatrzański. Należy pamiętać też, że w obręb powiatu sądeckiego wchodził Spisz – tzw. starostwo spiskie, które obejmowało 15 wsi i 16 miast w sześciu enklawach otoczonych ziemiami węgierskimi. Obszary te zostały przyłączone do Polski na mocy układu z 8 listopada 1412 roku, który był wynikiem pożyczki 37 tys. kup groszy praskich udzielonej pod zastaw tych ziem Zygmuntowi Luksemburczykowi, ówczesnemu królowi Węgier i Czech przez Władysława Jagiełłę, króla polskiego. Ziemie te pozostały przy Rzeczypospolitej do pierwszego rozbioru. Warto też nadmienić, że w obrębie administracyjnym tego powiatu znajdowały się takie miasta jak: Wojnicz, Bochnia, Brzesko czy Nowy Targ. Dane zaczerpnięte z oprac. H. Madurowicza i A. Podrazy, *Regiony gospodarcze Małopolski zachodniej w drugiej połowie XVIII wieku*, Wrocław 1958, s. 151 i 162; J. Rzońca, *Sądecczyzna w pierwsze połowie XVIII wieku w opisie księży Jana i Stanisława Owińskich*, „Rocznik Sądecki”, T. XXX, 2002, s. 157; *Kronika Dziejów Polski*, pod red. J. Marcinek, Kraków 1995, s. 61; *Rejestr poborowy województwa krakowskiego z 1629 roku*, oprac. W. Domin, J. Kolasa, E. Trzyna, S. Żyga, pod red. S. Inglota, Wrocław 1956, s. 192-250; *Rejestr poborowy województwa krakowskiego z roku 1682 wraz z aneksem miast według rejestru z roku 1655*, pod red. S. Ingolta, oprac. E. Trzyna i S. Żyga, Wrocław 1959. Opis powiatu nazwanego sądecko-czchowskim znajduje się na s. 199-275. Podobny opis tyle, że z 1712 roku umieszczony jest w księdze złożonej w APKr. Oddz. na Wawelu, Varia 48, s. 259-340, zob. też: Varia – 59 Rejestr poborowy powiatu sądeckiego z 1669 roku.

⁷¹ Piszą o tym M. Marcinowska, *Lubomirscy, starostowie sądecy i spiscy*, Nowy Sącz 1998; M. Marcinkowska, *Lubomirscy – starostowie sądecy (XVI –XVIII w.)*, „Rocznik Sądecki”, T. XXVII, 1999, s. 36-47. Zob. też: J. Kurtyka, *Starostowie spiscy...*, s. 518-532.

zagadnień spiskich, ale i sądeckich⁷². Jeśli dołączyć do tego wpisy w księgach bieckich i krakowskich jawi się przed nami ogromny materiał do opracowania.

Niniejsza publikacja ukazuje głównie źródła dotyczące Spisza, ale podejmuje także tematykę dotyczącą Sądecczyzny w powiązaniu z materiałami do szlaku spisko-sądeckiego. Ich wypis zawiera sporządzona w aneksie tabela na podstawie Repertorium Kutrzeby z wersji elektronicznej zawierającej ponad 25 tysięcy zapisków wykonanej przez Jadwigę Szyposz z Archiwum Państwowego w Krakowie Oddział na Wawelu. W owym zestawieniu przedstawione są źródła do dziejów Spisza ze wskazaniem na Lubowlę i Podoliniec. Są tu informacje o przywilejach, transumptach królewskich tych przywilejów, potwierdzenia dawnych i nadawanie nowych⁷³. Tego typu wzmianek w tej tabeli jest aż 45 – po zagadnieniach dotyczących traktu handlowego, których wypisów można znaleźć 48, oczywiście zdarza się, że informacje źródłowe wskazują na kilka zagadnień. Mamy też inne informacje handlowe, np. o składzie soli (12 wypisów), przywozie wina (43 wypisy), metali uzbrojenia (8 wypisów) i konfliktach na tym tle pomiędzy miastami polskimi a spiskimi (13 wypisów). Wiele uwagi poświęca się w tych dokumentach przywilejom, ich przestrzeganiu oraz prawom składu. Dotyczą one także spraw politycznych, a gdzieniedzie obyczajowych, prawnych i wojskowych (19 wypisów) oraz kościelnych (7 wypisów)⁷⁴. Najwięcej danych zebrano z ksiąg grodzkich sądeckich, tzw. *Castriensia Sandecensia* (Castr. Sand.), pojawiają się też księgi grodzkie bieckie *Castriensia Biecensia* (Castr. Biec.)⁷⁵ oraz sporadycznie księgi relacji grodu krakowskiego, tzw. *Castriensia Cracoviensia Relationes* (Castr. Crac. lub Castr. Crac. Rel.)⁷⁶. Oczywiście wypisy dotyczą tylko lat 1551-1635 i nie obejmują wszystkich źródeł na Wawelu. Są to zaledwie niektóre dokumenty, uznane przez Stanisława Kutrzebę za istotne, a więc niniejsze źródła mogą kryć jeszcze wiele innych dotyczących tego obszaru archiwaliów niezwykle cennych i ważnych dla badań nad tym regionem. Warto również zaznaczyć, że występują tu tylko trzy rodzaje ksiąg: bieckie, sądeckie i krakowskie, a jest jeszcze wiele innych źródeł pośrednich i bezpośrednich do Spisza znajdujących się na Wawelu, np. *Varia 90*⁷⁷. W zasadzie wszystkie księgi relacyjne grodzkie sądeckie zawierają jakieś dane o Spiszu. Potwierdza to nawet pobieżna kwerenda źródłowa, która może odnosić się zaledwie do trzech lat

⁷² Opis źródłowy tych ksiąg zob. S. Kutrzeba, *Katalog Krajowego...*, s. 186-197.

⁷³ Warto zaznaczyć, że wydana niedawno *Lustracja województwa krakowskiego 1659-1664*, t. III zawiera liczne informacje o przywilejach i dokumentach potwierdzających nadania królewskie i książęce dla miast spiskich od XIII do XVII wieku.

⁷⁴ Zagadnieniami kościelnymi do Spiszu zajmował się m.in. T. M. Trajdos, *Dekanat spiski diecezji krakowskiej w świetle wizytacji 1728 roku*, „*Nasza Przeszłość*”, t. 90, R. 1990, s. 113-156.

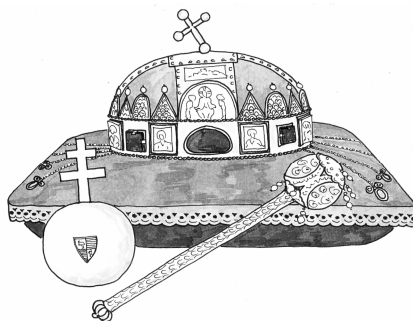
⁷⁵ S. Kutrzeba, *Katalog Krajowego Archiwum akt grodzkich i ziemskich w Krakowie*, Teka Grona Konserwatorów Galicji Zach. III, Kraków 1909, s. 197-208.

⁷⁶ S. Kutrzeba, *Katalog Krajowego...*, s. 157-186, *Acta Castriensia Palatinatus Cracoviensis*.

⁷⁷ Opis źródła S. Kutrzeba, *Katalog Krajowego...*, s. 239-249.

zapisków (1611-1613) w księdze grodzkiej sądeckiej, tom 112⁷⁸. W źródle tym odnajdujemy przywilej dla Podolińca⁷⁹ albo uniwersał podatkowy dla Spisza⁸⁰, dowiadujemy się też o napaści na polskiego kupca zmierzającego do Podolińca i przy okazji poznajemy szlak handlowy oraz mamy okazję zdobyć informację, co najczęściej nim przewożono, a było to głównie wino⁸¹. Jednak za najciekawszy dokument uznać można opis uroczystości i odczytania przywileju Zygmunta III Wazy dla kupców w Podolińcu na rynku sądeckim dający im wolny przewóz towarów do Rzeczypospolitej⁸². W kolejnej księdze grodzkiej sądeckiej o numerze 126 z lat 1653-55⁸³ już na pierwszych stronach odnajdujemy informacje o Lubowli i jej mieszkańcach, którzy nie chcieli płacić podatków⁸⁴. Biorąc pod uwagę już tych kilka przykładów źródłowych można stwierdzić, że bogactwo materiału jest naprawdę imponujące, co zresztą ilustruje poniższa tabela, a także aneks obejmujący opracowanie materiałów z Archiwum Głównego Akt Dawnych w Warszawie – w tym wypadku przede wszystkim opisów zamków Podolińca i Lubowli od wieku XVI po połowę XVIII, które jeszcze nie zostały wydane.

Oczywiście źródła spiskie przysłoniły nieco zagadnienia dotyczące problematyki sądeckiej, która jednak i tutaj znalazła swoje ujęcie, gdyż należy ponownie powrócić do lustracji, gdzie starostwo sądeckie również zostało wielokrotnie opisane i to dość dokładnie, szczególnie miasto Nowy Sącz leżące na szlaku spisko-sądeckim. Nie znajdziemy tam oczywiście materiałów dotyczących Starego Sącza, jest natomiast nieco źródeł do Piwnicznej i Rytra.

⁷⁸ APKr. Oddz. na Wawelu, Castr Sand. 112 mf J 12339, księga z lat 1611-1613 zawiera 1768 stron.

⁷⁹ *Oblata Privilegy S R M pro parte Civium Podolinecensis*, APKr. Oddz. na Wawelu, Castr Sand 112, s. 1713-1719.

⁸⁰ APKr. Oddz. na Wawelu, Castr Sand. 112, s. 791-792.

⁸¹ APKr. Oddz. na Wawelu, Castr Sand. 112, s. 431 – cytowany wyżej.

⁸² APKr. Oddz. na Wawelu, Castr Sand. 112, s. 1756-1757 – cytowany wyżej.

⁸³ APKr. Oddz. na Wawelu, Castr Sand. 126 mf J. 12353, stron 1642.

⁸⁴ APKr. Oddz. na Wawelu, Castr Sand. 126, s. 30-31.

Wykaz najważniejszych lustracji do starostwa sądeckiego w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie

Lp.	Lata	Sygnatura i mf. w archiwum	Strony lub karty w źródle	Dodatkowe informacje
1.	1540	ASK Dz.LVI, s. 24 Mf. 20331	k. 13-24v	Jęz. łac. – częściowo wydana Informacje do zamku sądeckiego – k. 14-16.
2.	1564	MK Dz. XVIII, t. 16 i 17 oraz Bran. 46/49	k. 210-260 i k.185-202	Wydana ⁸⁵
3.	1569	MK Dz. XVIII, t. 18, Lustracja z mf. 297	k. 234-273	Nie wydana jęz. pol./łac.
4.	1616-1617	MK. Dz. XVIII, t. 20 Lustracja mf. 299	k. 51-96v	Nie wydana jęz. pol./łac.
5.	1627-1629	MK. Dz. XVIII, t. 22 Lustracja mf.. 301	k. 141-212	Nie wydana jęz. pol./łac.
6.	1659-1664	MK. Dz. XVIII, t. 24 Lustracja mf. 303	k. 506-524	Wydana ⁸⁶
8.	1765	MK Dz. XVII, t. 25 mf. 304	s. 1-14	Wydana ⁸⁷

Dość ważna na tym tle staje się informacja na temat znaczenia Nowego Sącza jako miasta, a zarazem twierdzy pogranicznej, stąd też w ujęciu źródłowym poświęcono nieco miejsca tematowi zamku sądeckiego, zwanego też zamkiem starościńskim. Istotne, że mimo tak wielkiego zainteresowania tym tematem – nadal poza pracą Ignacego Kwiecińskiego⁸⁸, dość obszernymi informacjami w *Dziejach miasta Nowego Sącza*⁸⁹ oraz materiałami źródłowymi zawartymi w opracowaniach ks. Jana Sygańskiego (zaczepniętymi zresztą z ksiąg grodzkich sądeckich w tym także z AGAD-u⁹⁰) – nie doczekali się Sądeczanie osobnego opracowania na temat zamku lub chociażby częściowego odslonięcia istniejących

⁸⁵ Lustracja województwa krakowskiego 1564, cz. I..., s. 153-172.

⁸⁶ Lustracja województwa krakowskiego 1659-1664, cz. II..., s. 542-571.

⁸⁷ Lustracja województwa krakowskiego 1765, cz. I..., zob. s. 50-20.

⁸⁸ I. Kwieciński, *Zamek królewski w Nowym Sączu*, Nowy Sącz 1927 i reedycja 2001.

⁸⁹ *Dzieje miasta Nowego Sącza*, t. I, pod red. F. Kiryka, s. 239-240, 293, 259-262 (plany), 505-506, 509, 717-718. W pracy mamy też kilka zdjęć planów m.in. z APKr Oddz. ul. Lubicz, Zbiór Kartograficzny, Sygn. VI 164, *Nowy Sącz [zamek] 1802; Zamek w Nowym Sączu; Neusandez [Plan zamku: przekrój, widok; rzuty]. Oryginał 1802 rok N. Sącz*. Jest to mapa – 1 arkusz, papier gruby czerpany, trzy rzuty zamku, lekkie podbarwienia, dokument w dobrym stanie, nieco większy niż format A3. Mapa bez opisu poza niewielką podziałką oraz niezbyt czytelną legendą, dobra jednak jako materiał pogładowy. Jest to najbardziej przydatny w tym archiwum dokument do ewentualnego wykorzystania przy pracach renowacyjnych zamku sądeckiego. Jego wadą jest to, że pochodzi z początku XIX w. i zawiera elementy przebudowy przeprowadzonej przez Austriaków.

⁹⁰ J. Sygański, *Historia Nowego Sącza od wstąpienia Wazów do pierwszego rozbioru*, t. I, s. 57-58, 187, 229; t. II, s. 3, s. 2-7, 314-315; t. III, (zabytki dziejowe) Lwów 1902, s. 226-228. Rewizja spalonego zamku sandeckiego w 1768 r., *Castr. Sand.*, s. 2249-2257. zob. też: t. III, s. 3-6; zob. tenże, *Nowy Sącz i jego pamiątki dziejowe*, Nowy Sącz 1892, s. 46, 54; zob. też: AP Oddz. w Nowym Sączu sygn. 926, nr inw 99, s. 1-4; i w tej teczce zob. też: Zamek królewski w Nowym Sączu, wypisy archiwalne S. Kasprzyk.

w archiwach materiałów dotyczących jego historii. Najwięcej danych do zamku sądeckiego moglibyśmy się spodziewać w lustracjach królewskich z okresu staropolskiego, jednak okazuje się, że są tam zaledwie dwa pełne opisy z 1616-1617⁹¹ i 1627 roku⁹². Dopiero inwentarz z początku lat 70-tych XVIII wieku przedstawia skalę zniszczeń i obraz zamku⁹³; tam też natknijemy się na pierwszy dokładny plan zamku pochodzący z XVIII wieku⁹⁴. Nie wymieniana w żadnych opracowaniach lustracja z XVI wieku mieści się również w dokumentach Archiwum Skarbowego Koronnego w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie – pochodzi z roku 1540, jest napisana po łacinie⁹⁵ i przedstawia nowe wątki dotyczące zamku. Z kolei inna znana, ale także nie wymieniana w literaturze lustracja z 1569 roku, zawiera opis tzw. dworu zamkowego⁹⁶. Wszystkie te rękopisy dają nam nieco więcej informacji i przynajmniej częściowo poszerzają naszą wiedzę o wyglądzie tej budowli w XVI wieku. Należy w tym miejscu zaznaczyć, że wszystkie wydane dotychczas lustracje królewskie do województwa krakowskiego, a więc z roku 1564⁹⁷, 1659-1664⁹⁸ i 1765 – poza krótką wzmianką o zamku w tej ostatniej⁹⁹ – nie zawierają danych o sądeckiej twierdzy. Oczywiście dopiero dogłębna analiza archiwaliów sądeckich znajdujących się w Krakowie, szczególnie ksiąg grodzkich sądeckich¹⁰⁰, Tek Schneidra¹⁰¹, ksiąg miejskich w Archiwum Państwowym w Krakowie – Oddział przy ul. Siennej (których oryginały są obecnie przechowywane w oddziale w Spytkowicach, a w Archiwum

⁹¹ AGAD, Dz. XVIII, L. t. 20 (mf 299), k. 83-84; zob. też: AP Oddz. w Nowym Sączu sygn. 926, s. 1-2, J. Sygański, *Historia...*, t. II, dodatki s. 312.

⁹² AGAD, Dz. XVIII, L. t. 22 (mf 301), k. 184-185v.

⁹³ APKr. Oddz. przy ul. Siennej, (Akta Depozytalia) AD 576, Acta in causa des Edlen von Grzembski en des Edlen von Wielogłowski 1777-1783, są to dokumenty DOT. RESTAURACJI ZAMKU /WRAZ Z PLANEM/ L. 1777-1783 Stron 136 w tym nie zapisanych 2, 4, 7-10, 12-14, 16, 23, 43, 51, 62, 74, 76-81, 99, 100, 102-104, 108, 110, 118, 123, 124, 126, 127, 129, 131. Rękopis nieoprawiony – jego opis także w księdze inwentarzowej zespołu. Jęz. łac/niem. z elementami jęz. polskiego Zob. zdjęcie dość niewyraźne, *Dzieje miasta...*, t. I, s. 259, zdj. nr 116.

⁹⁴ Mapa zamku sądeckiego z 1773 roku z legendą mówiącą o pożarze w 1768 r. Archiwum Państwowe w Krakowie Oddział III, Akta Depozytalia (AD) sygn. 576, plan wklejony pomiędzy niezapisanymi stronami 43 i 44. Zob. zdjęcie dość niewyraźne *Dzieje miasta...*, t. I, s. 259, zdj. nr 116.

⁹⁵ AGAD, ASK Dz. LIV, sygn 24 (mf. 20331), k. 14-17v, opis zamku (łac.) – *Curia Regalis Civitate Sandecz*.

⁹⁶ AGAD Dz. XVIII, L. t. 18 (mf. 297), k. 268v Budowanie Zamku Sandeckiego.

⁹⁷ *Lustracja województwa krakowskiego 1564*, cz. I, wyd. Małecki, Warszawa 1964.

⁹⁸ *Lustracja województwa krakowskiego 1659-1664*, cz. II, wyd. A. Falniowska-Gradowska i F. Leśniak, Warszawa 2005.

⁹⁹ *Lustracja województwa krakowskiego 1765*, cz. I powiat sądecki, szczyrzycki, biecki, czchowski oraz księstwa zatorskie i oświęcimskie, wyd. A. Falniowska-Gradowska, Warszawa 1973, zob. o zamku s. 5.

¹⁰⁰ Opis ksiąg grodzkich sądeckich zob. Relacja woźnego o pożarze Nowego Sącza 19 czerwca 1611 r, Castr Sand., 112, s. 346. (łac.); Zygmunt III donosi rajcom sądeckim, że wysłał do Nowego Sącza komisarzy, wobec których przed starostą sądeckim mają zdać sprawę z dochodów miejskich i wskazać braki w fortyfikacji miasta, 05.04.1612, Castr. Sand. 112, s. 834.

¹⁰¹ APKr. Oddz. na Wawelu, Sygn. WAPKr 641 – Nowy Sącz zamek połowa XIX w. – Zamek w Nowym Sączu, widok ruin zamku Teki Schneidra 1160; Sygn. WAPKr 642 – Nowy Sącz zamek Situation Plan des alten Scholsgebauedes zu Neu Sandec [przedstawia sytuację zamku między Dunajcem a drogą do Chelmcza] oryginał z 1816 r. skala ok. 1:1300 – rękopis z planem łączy się akt z 1816 r. Teki Schneidra 1158 w połowie; Teki Schneidra 1160, k. 273, Zamek w Nowym Sączu od strony południowo-wschodniej, druk z 1861 r. Rotlewski telegrafował, a Kostrzewski rysował z telegrafii, wycinek z Tygodnika Ilustrowanego Nr 103, t. IV, 1861.

Państwowym w Nowym Sączu są niestety mikrofilmy części tych ksiąg)¹⁰², zasobów Biblioteki Naukowej PAU i PAN¹⁰³, gdzie możliwe jest natrafienie na inne opisy lub fragmenty opisów tego warownego miejsca oraz archiwów zagranicznych (Czechy, Słowacja, Ukraina – Lwów, zapewne Węgry i Austria) pozwolą na ostateczne zamknięcie badań nad sądecką fortalicją¹⁰⁴.

W przypadku innych zamków lub miast na szlaku spisko-sądeckim, np. zamek ryterski w zasadzie w XVI i XVII wieku nie odgrywał większej roli z racji tego, że był w ruinie, co potwierdzają zapiski lustracyjne¹⁰⁵. Natomiast Piwniczna podobnie jak Stary Sącz¹⁰⁶ (do którego materiały można znaleźć w osobnych zespołach archiwalnych odnoszących się do dóbr kościelnych)¹⁰⁷ stanowiły ważne punkty na węgierskim trakcie. W przypadku tego pierwszego ośrodka miejskiego nowsze badania pozwoliły na odnalezienie dokumentów przywilejów średniowiecznych miasta¹⁰⁸, uzupełniając dotychczasowe prace w tej materii poczynione przez Henryka Stamińskiego¹⁰⁹ oraz zespół, który pod redakcją Józefa Długosza wydał monografię miasta¹¹⁰.

Pewnym poszerzeniem rozważań nad szlakiem spisko-sądeckim jest zwrócenie uwagi na inną strażnicę pograniczną – Czorsztyń¹¹¹, która pilnowała traktu zmiernego bezpośrednio z Krakowa do Budy, a materiały do niej również znajdują się w lustracjach przede wszystkim z lat 1616-1617¹¹² i 1627-1629¹¹³. Jest to przykład porównawczy warowni polskiej, która stanowiła w średniowieczu posiadłość sławnego rycerza Zawiszy Czarnego. Była ona swego rodzaju zwornikiem systemu obronnego granicy południowej Rzeczypospolitej aż do rozbiorów.

¹⁰² Przykładem istotnych zapisów dotyczących zmian w wyglądzie zamku na przestrzeni wieków w księgach miejskich jest chociażby wzmianka o przebudowie Baszty Kowalskiej AD 123 (J. 7135), s. 233-234.

¹⁰³ Bibl. Nauk. PAU i PAN w Kr., Sygn 1039 8/III Gab. Rycin. PAU i PAN Kraków-Nowy Sącz fragment zamku – odbitka litografii Franciszka Zielińskiego z 1928 r. Ponadto pocztówki i inne informacje o zamku Sygn. 04680, t. 3, 04682, t. 9; 04692, t. 1. – pocztówki i fotografie mikrofilm 077587; zob. też: 77588.

¹⁰⁴ Materiał zaczerpnięty z artykułu P. Wierzbicki, *Sandecjana w zbiorach fototeiki i planów Instytutu Sztuki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie*, „Zeszyty sądecko-spiskie”, t. 4, 2009, s. 130.

¹⁰⁵ AGAD, MK dz. XVIII, t. 20, k. 95 „Zamek Ritter – Był zameczek murowany, który dla niedozoru zaprzyszłych dzierżawców spustoszał zostało trochę muru na gorze wysokiej.” – jest to lustracja z lat 1616-1617; MK dz. XVIII, t. 22, t. 22, k. 211 – Zamek Rytter opis „Był zameczek murowany ktorey dla niedozoru zaprzyszłych dzierżawców spustoszał. Zostało trochę muru na gorze wysokiej.” – jest to lustracja z 1627 roku. W wydanych lustracjach zamek nie jest nawet wymieniany. Zob. też: dok nr 5 w tabeli Aneks, w niniejszej publikacji, który dotyczy zamku w Ryttrze.

¹⁰⁶ M. K. Barański, *Dominium sądeckie. Od książęcego okręgu grodowego do majątku klasztoru klarysek sądeckich*, Warszawa 1992.

¹⁰⁷ Zob. np.: Ossol. rkps 9598/I i 9549/II.

¹⁰⁸ Zob. *Znaczenie pergaminów królewskich w historii miasta Piwniczna. Katalog wystawowy*, Piwniczna-Zdrój 2008, s. 12.

¹⁰⁹ H. Stamiński, *Zarys rozwoju miasta Piwnicznej (1348-1807)*, Nowy Sącz 2008 (reedycja).

¹¹⁰ *Piwniczna Zdrój 1348-1998*, praca zbiorowa pod red. J. Długosza, RMiG, Piwniczna Zdrój 1998.

¹¹¹ Jedną z nowszych prac o zamkach, gdzie znajdziemy dane do Czorsztyna zob. K. Moskal, *Zamki w dziejach Polski i Słowacji między Wisłą a Hornadem*, t. I, Nowy Sącz 2004, s. 42, 59, 60, 63, 71, 97, 100, 102, 113 i t. II, Nowy Sącz 2005, s. 24, 33, 41, 72, 88, 89, 93, 113, 114, 123 i 132.

¹¹² AGAD, Dz. XVIII, L. t. 20, k. 129-130v.

¹¹³ AGAD, Dz. XVIII, L. t. 20, k. 286v- 289.

Kończąc tę krótką, a zarazem zaledwie dotykającą źródłowych problemów analizę, warto zapytać, dlaczego tak rzadko historycy Słowaccy i nie tylko, pisząc o Spiszu odnoszą się do dokumentów znajdujących się w Polsce, które w wielu wypadkach mają fundamentalne znaczenie dla badań nad przeszłością tego regionu. Niniejsze niewielkie opracowanie jest próbą wyjścia w tym kierunku i stawia sobie za cel spopularyzowanie na Słowacji polskich źródeł przez opracowanie w aneksie części materiałów archiwalnych, dotyczących przede wszystkim dawnego dominium spiskiego, dotychczas jeszcze nie wydanych.

Gniazda

Wstęp do aneksu

W aneksie niniejszego wydawnictwa umieszczono materiały odnoszące się do historii Spisza oraz Sądecczyzny, a także zamku czorsztyńskiego. Aneks składa się z dwóch części. Pierwsza to tabela, tzw. wypisy źródłowe dotyczące spiskiego pogranicza z Repertorium Kutrzeby z Archiwum Państwowego w Krakowie Oddział na Wawelu, o którym była mowa wyżej. Jest to 190 wypisów z przełomu XVI i XVII wieku ułożonych chronologicznie od najstarszej do najmłodszej wzmianki archiwalnej. Tabela składa się z siedmiu kolumn: w pierwszej są liczby porządkowe, w drugiej sygnatura księgi, następna trzecia zawiera numer strony lub kartę w księdze, w kolejnej kolumnie jest informacja o dacie wydania, w piątej – treść dokumentu, w szóstej – miejsce publikacji, w siódmej – dodatkowe informacje, w jakim opracowaniu zamieszczono dany materiał lub w jakim innym źródle można odnaleźć kopię. Tabela zawiera kilka przypisów wyjaśniających skróty sygnatur ksiąg.

Z kolei druga część aneksu to opracowane nie wydane inwentarze zamków. Najpierw cztery dotyczące Lubowli i dwie Podolińca ułożone chronologicznie od lustracji w 1569 roku po lustrację w 1746 roku¹¹⁴, następnie zamku sądeckiego z lat 1569 i 1627 oraz Czorsztyna z lat 1616-1617 i 1627¹¹⁵. Wszystkie inwentarze zostały spisane po polsku i zawierają jedynie niewielkie wtręty łacińskie lub obcojęzyczne, co było główną przyczyną ich wydania, z uwagi na umożliwienie każdemu czytelnikowi zaznajomienie się z ich treścią. Poza lustracjami z 1569 roku, gdzie zachowano oryginalną pisownię, w pozostałych poczyniono niewielkie zmiany przewidziane instrukcją wydawniczą. Zamieniono np. litery „y” na „i” lub „i” na „j”, „l” na „ł” lub „s” na „sz” i odwrotnie, „z” na „ż”, „a” na „ą”, „e” na „ę”, „s” na „z” oraz „s” na „ś”, zachowując jednocześnie historyczne brzmienie wyrazów. W przypadku poważniejszych zmian informacje znalazły się w przypisie, przetłumaczono również łacińskie wtrącenia lub ważniejsze pojęcia i archaizmy. Przy pracach tych korzystano z pomocy kompendiów, encyklopedii¹¹⁶, słowników języka polskiego oraz słownika wyrazów obcych¹¹⁷, w tym także słownika łacińskiego¹¹⁸. Zabiegi te miały na celu nadanie publikacji większej przystępności. W ten sposób czytelnik zostaje wprowadzony w opisy zamków widziane oczyma lustratorów z dawnych wieków ich świetności.

¹¹⁴ Wszystkie zostały wyżej opisane.

¹¹⁵ Opis tych zamków zob. też: P. Wierzbicki, *Zamek w Czorszynie – twierdza na Podhalu w świetle lustracji królewskich z lat 1616-1617 i 1627 r.*, „Almanach Nowotarski” R. XIII, 2009, s. 56-58.

¹¹⁶ Np. J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 2006; *Encyklopedia gospodarcza Polski do 1945*, t. II, Warszawa 1981; *Encyklopedia techniki wojskowej*, Warszawa 1986; Z. Gloger, *Encyklopedia Staropolska*, Warszawa 1958, t. I i II; *Tablice historyczne*, oprac. W. Mizerski, Warszawa 1996; *Wojsko, wojna, broń*, pod red. M. Kamlera, Warszawa 2001.

¹¹⁷ Np. *Mały słownik języka polskiego*, pod red. E. Sobol, Warszawa 1999.

¹¹⁸ J. Sondel, *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 2001.

Aneks

Wypisy źródłowe do Spisza (głównie Podoliniec i Lubowla) z repertorium Kutrzeby

Lp.	Źródło w Archiwum Państwo-wym Oddział na Wawelu Kraków	Strona	Data wydania	Treść lub tytuł dokumentu	Miejsce publikacji dokumentu	Dodatkowe informacje
1.	Castr. Crac. 85 ¹¹⁹	170-175	1551.03.02.	Zygmunt August nobilituje Stefana Chajja, Mieszczanina z Podogrodzia na Spiszu.	Kraków	
2.	Castr. Sand. ¹²⁰ 132	443	1551. 03.19.	Zygmunt August potwierdza plebiscyty i statuty cechowe piwowarów, kowali, krawców i szewców w miastach Gnieździe i Podolińcu.	Kraków	W transumpcie króla Michała Korybuta-Wiśniowieckiego z r. 1669.
3.	Castr. Biec. 12 ¹²¹	1620-1621	1554.03.01.	Zygmunt August ustanawia prawo składu w Nowym Sączu na kruszce przywożone ze Spisza i z Węgier do Polski.	Lublin	
4.	Castr. Sand. 6	510-514	1554.05.04.	Zygmunt August do rajców sądeckich w sprawach handlowych (dot. kupców spiskich).	Brześć litewski	
5.	Castr. Crac. 71	1437	1554.09.08.	Zygmunt August do Jana Bonara starosty spiskiego w sprawie napadu poddanych tego starostwa na wsie królewskie Barcice, Ryter (Rytro?) i Przysietnica, dzierżawione przez Stanisława Garnisza.		To samo: Castr. Sand. 6 s. 534-536.
6.	Castr. Crac. 72	798	1555.05.15.	Zygmunt August nakazuje Krakowowi w wyniku skargi Nowego Sącza przestrzegać używania dróg na Węgry i do Torunia stosownie do umów.	Piotrków	
7.	Castr. Sand. 8	960	1555.06.06.	Zygmunt August do burmistrza i rady [Nowego] Sącza w sprawie ulgi od prawa składu (<i>depositorium</i>) dla 13 miast spiskich.	Piotrków	Zob. też: Castr. Sand. 9 s. 1

¹¹⁹ *Castriensia Cracoviesia*, księgi grodzkie lub tzw. relacji krakowskich, obejmuje księgi grodzkie krakowskie, z wyjątkiem protokołów przysięg podatkowych., K. Kutrzeba, *Katalog Krajowego Archiwum akt grodzkich i ziemskich w Krakowie*, TeKa Grona Konserwatorów Galicji Zach. III, Kraków 1909, s. 119. Zob. też: s. 31-51.

¹²⁰ *Castrensia Sandecensia*; obejmuje księgi grodzkie sądeckie oraz sądu leńskiego sądeckiego. K. Kutrzeba, *Katalog...*, s. 119; zob. też: s. 51-60.

¹²¹ *Castrensia Biecensia*; obejmuje księgi grodzkie bieckie, księgi bieckiego sądu leńskiego i zapytania sądu starościńskiego bieckiego (dla spraw miejskich). K. Kutrzeba, *Katalog...*, s. 119; zob. też: s. 60-63.

8.	Castr. Sand. 7	212- 213	1555.07 [?]	Zygmunt August wydaje uniwersał oznajmujący o nadaniu prawa wolnego przejazdu z solą zakupioną w zapach królewskich dla mieszczan z Lubowli i Podolińca.	Tykocin	
9.	Castr. Sand. 7	244- 245	1556.03.14.	Zygmunt August w sprawie sprowadzania win węgierskich do Polski.	Wilno	
10.	Castr. Sand. 7	306- 307	1556.04.10.	Zygmunt August poleca staroście sądeckiemu zamknięcie wszystkich dróg na Węgry z wyjątkiem jednej, jak to było dawniej.	Wilno	
11.	Castr. Biec. 13	594	1556.11.10.	Zygmunt August poleca ogłosić w m. Bieczu i okolicy rozporządzenie królewskie, zabraniająca jeździć przekupniom na Węgry po wina.	Warszawa	To samo Castr. Sand. 7 s. 456-457. Druk: Bujak, <i>Materiały do historii miasta Biecza</i> , s. 92.
12.	Castr. Crac 76	1428- 1429	1558	Zygmunt August do Bonara starosty spiskiego w sprawie domu darowanego przez Piotra Kudłę w Podolińcu Jakubowi Łomnickiemu pisarzowi grodu lubowelskiego.		
13.	Castr. Crac. 75	571	1557	Relacja woźnego, że oddał w Nowym Targu Janowi Palczowskiemu dworzaninowi królewskiemu polecenie królewskie, by chorągiew którą wywiódł na Spisz oddał Stanisławowi Jordanowi celem udania się na wyprawę inflancką.	Kraków	
14.	Castr. Biec. 13	1098- 1099	1558.01.18.	Ferdynand Habsburg król węgierski w sprawie Mildnera mieszczanina bieckiego więzionego przez miasto Barydów.	Praga	Zob. też: tamże, s. 1176-1177.
15.	Castr. Crac. 76	1689	1558.09.22.	Zygmunt August pozwala Feliksowi Milnerowi (Molner) kupcowi bieckiemu przyaresztować towary kupców koszyckich, by w ten sposób mógł wyegzekwować należne mu sumy.	Warszawa	Tamże s. 1692 – zaaresztowa- nie przez Milnera 12 beł sukna należącego do kupców koszyckich.
16.	Castr. Crac. 76	1839	1558.11.20.	Zygmunt August wydaje celnikom polecenie, by przepuścili wolno wino wiezione z Węgier na dwór królewski i dla innych osób.	Piotrków	
17.	Castr. Sand. 8	223	1559.01.12.	Zygmunt August wydaje polecenie aresztowania towarów kupców węgierskich i trzymania ich tak długo, dopóki nie zostaną	Piotrków	

				zwolnione towary kupców sudeckich na Węgrzech.		
18.	Castr. Sand. 8	243	1559.01.12.	Zygmunt August do Jana Bonara kasztelana bieckiego – poleca, aby obywatele sudeccy nie byli zmuszani do płacenia cła w Lubowli wbrew zwyczajowi.	Piotrków	
19.	Castr. Biec. 14	289- 291	1559.04.03.	Zygmunt August powiadamia uniwersałem, że potwierdził mieszkańcom 4 miast węgierskich przywilej Zygmunta I z daty Kraków 1.04.1549 wydany w sprawie zatrzymywania towarów i poleca to publicznie ogłosić.	Kraków	Zob. też: tamże, 288, 295; to samo - Castr. Sand. 8 s. 304; 316 - odwołanie.
20.	Castr. Crac. 78	583	1559.04.22.	Zygmunt August do Jana Bonara starosty spiskiego, by przestrzegał przywilejów sołtysa wsi Hobgartu koło Lubowli (Hifgarten).	Kraków	
21.	Castr. Crac. 78	919	1559.06.13.	Zygmunt August wydaje polecenie Bonarowi i innym starostom, by przestrzegali odnośnie kupców węgierskich idących z towarem do Polski, by szli na Lubowlę, gdzie jest komora celna.	Kraków	To samo: Castr Sand. 78 s. 919.
22.	Castr. Sand. 151	1090- 1094	1559.09.06.	Ferdynand I do kapituły spiskiej w sprawie Sanguszków, którzy posiadli dobra na Węgrzech.	Wiedeń	
23.	Castr. Crac. 78	1259	1559.12.28.	Zygmunt August wydaje uniwersał w sprawie przywozu win do Polski.	Wilno	To samo: Castr. Biec. 14 s. 620, Castr./ Sand. 8 s. 493
24.	Castr. Sand. 169	717- 752	1560.03.20.	Kapituła kościoła Św. Marcina na Spiszu w sprawie posiadłości zwanej „Kromlok”.		W transumptach Stefana Batorego - z 1578, Zygmunta III z 1590 i Władysława IV z r. 1633.
25.	Castr. Sand. 8	1561	1561.06.30.	Zygmunt August do Jana Bonara, kasztelana bieckiego, ielkorządcy krakowskiego, starosty spiskiego i rabsztyńskiego w sprawie nadania Szymonowi Gładss	Wilno	
26.	Castr. Sand. 9	368	1562.11.28.	Zygmunt August wydaje polecenie Mikołajowi Kostya prefektowi cel Mało i Wielkopolski w sprawie przywozu win z Węgier do Polski.	Piotrków	Zob. też: Castr. Biec. 15 s. 368
27.	Castr. Sand. 169	717- 752	1562.12.22.	Zygmunt August upoważnia starostę spiskiego, administratorów i tenentariuszów, by szanowali przywileje i swobody Podolińca.	Piotrków	W transumpcie Władysława IV z 1633.

28.	Castr. Sand. 132	439	1562.12.24.	Zygmunt August potwierdza przywileje miasta Gniazda na Spiszu.	Piotrków	W transumptach Zygmunta III z 1603, Władysława IV z 1633, Jana Kazimierza z 1649 i Michała Korybuta z 1669.
29.	Castr. Sand. 9	540	1563.01.19.	Zygmunt August ustanawia skład żelaza, spiżu i miedzi w Nowym Sączu i poleca, by kupcy spisy i węgierscy nie omijali tego miasta.	Piotrków	
30.	Castr. Sand. 9	440	1563.01.25.	Zygmunt August wydaje polecenie w sprawie wolności od cel 8 wsi spiskich (Ogbert, Nowa Lubowla, Jakubiany, Forbasi, Drusbaky, Kamień, Jarzembina) należących do grodu lubowelskiego.	Piotrków	
31.	Castr. Sand. 9	643	1563.04.24.	Zygmunt August zawiesza rozporządzenie sejmu piotrkowskiego z r. 1563 zmuszające mieszczan 13 miast spiskich iść z towarami na Sącz, aż do najbliższego sejm.	Piotrków	
32.	Castr. Sand. 9	574	1563.005.03	Zygmunt August do burmistrza i rady miejskiej w Nowym Sączu poleca zająć się sprawą Baltazara Ilmanowskiego mieszczanina sądeckiego którego zaaresztowano na Węgrzech za długi dwóch innych mieszczan sądeckich.	Warszawa	Zob. też: s. 576-579.
33.	Castr. Crac. 86	1168- 1169	1563.05.04.	Zygmunt August wydaje uniwersał, ponieważ, jak skarży się Kraków, Węgrzy nie przybywają doń z obawy przed represaliami, król odwołuje pozwolenie na represalia jeżeli komuś je dał.	Warszawa	
34.	Castr. Sand. 9	753	1563.06.25.	Zygmunt August cofa poprzednie rozporządzenie i nadaje kupcom 13 miast spiskich wolność od cel.	Wilno	Zob. też: s. 756.
35.	Castr. Biec. 17	91	1563.12.23.	Zygmunt August wydaje uniwersał w sprawie przywozu win węgierskich do Polski.	Warszawa	
36.	Castr. Sand. 9	848	1563.12.24.	Zygmunt August wydaje zakaz przywozu win węgierskich do Polski.		
37.	Castr. Sand. 9	887	1564.04.15.	Zygmunt August wydaje przywilej handlowy miasta spiskiego Podolińca.	Warszawa	
38.	Castr. Sand. 9	884	1564.04.18.	Zygmunt August nadaje miastu spiskiemu Gniazdo wolność od cel.	Warszawa	

39.	Castr. Sand. 9	882	1564.04.18.	Zygmunt August nadaje wolny przejazd kupcom z Lubowli.	Warszawa	
40.	Castr. Sand. 9	922	1564.04.23.	Zygmunt August do rajców miasta [Nowego] Sącza wydaje nakaz, by nie zatrzymywać w Sączu kupców	Warszawa	Zob. też: s. 924
41.	Castr. Sand. 9	966	1564.07.07.	Zygmunt August poleca rajcom sądeckim z wrot 150 cętnarów soli zabranych kupcom spiskim pod karą 10 000 zł węgierskich.	Bielsk	
42.	Castr. Sand. 9	989	1564.08.02.	Zygmunt August pozywa mieszczan sądeckich przed swój sąd z powodu zaarrestowania	Parczew	
43.	Castr. Sand. 10	s. 79	1564.09.26.	Zygmunt August zakazuje miastu Nowy Sącz, by nie zmuszał miast spiskich do składu towarów, zwłaszcza soli.	Warszawa	
44.	Castr. Crac. 88	856	1564.11.18.	Zygmunt August pozwala Krupce z Krakowa przywieźć z Węgier do Polski 100 beczek wina mimo zakazów ogólnych.	Piotrków	
45.	Castr. Crac. 87	917	1564.12.12.	Zygmunt August do Stanisława Splawskiego kasztelana krzywińskiego prefekta ceł małopolskich wydaje polecenie, by nie poduszczał do wwozu win węgierskich lub morawskich do Polski przez tutejszych kupców, gdyż przy przywozie przez obcych cena win będzie niższa.	Piotrków	Castr. Sand./10 s. 917
46.	Castr. Crac. 89	538	1565.01.13.	Zygmunt August do starosty bieckiego; stwierdza, że Krupkowi z Krakowa pozwolił na przywóz 100 beczek wina z Węgier za opłatą cła i nakazuje mu w związku z tym zwrócić zajęte w Bieczu wino.	Kraków	
47.	Castr. Crac. 88	1146-1147	1565.05.08.	Zygmunt August w sprawie nieprawego zatrzymania w Rozemberku ołowiu, przesyłanego przez Andrzeja Batorego cesarzowi.	Piotrków	
48.	Castr. Sand. 10	326	1565.05.24.	Ogłoszenie składu w Nowym Sączu na sól na mocy przywileju królewskiego z r. 1554.	Nowy Sącz	
49.	Castr. Sand. 10	497	1565.10.20.	Zygmunt August wydaje nakaz dawania podwód Janowi Komorowskiemu jadącemu na Spisz.		

50.	Castr. Sand. 132	421- 445	1566.05.28.	Zygmunt August nadaje wsi Gniazda w starostwie spiskim prawo miejskie.	Lublin	W transumpcie Stefana Batorego z 1578, Zygmunta III z 1590, Jana Kazimierza z 1649 i Michała Korybuta z 1669.
51.	Castr. Sand. 13	885- 887	1571.09.30.	Zygmunt August w prawie wykupywania wsi przez niektórych jego poddanych na Węgrzech i podnoszenia ich ceny.	Warszawa	
52.	Castr. Crac. 107	1494- 1495	1572.05.30.	Zygmunt August nakazuje celnikowi przestrzegać, by nikt nie chodził na Węgry po wina.	Warszawa	W tejże sprawie: tamże s. 1492-1493, 1495-1497.
		421- 445	1577.	Jan Maciejowski starosta spiski pozwala mieszczanom w Gniaździe zbudować młyn nad Popradem.	Lubowla	W transumpcie Stefana Batorego z r. 1578, Zygmunta III z r. 1590 i Michała Korybuta z 1669.
54.	Castr. Sand. 240	144- 145	1577.11.07.	Stefan Batory nakazuje nie utrudniać Lubowli handlu z Polską.	Malbork	
55.	Castr. Sand. 169	717- 752	1578.	Stefan Batory zatwierdza sumarycznie (nie transumując) wszystkie przywileje i swobody nadane Podolińcowi przez poprzedników.	Warszawa	
56.	Castr. Sand. 240	238- 239	1578.01.26.	Stefan Batory wydaje mandat, by nie utrudniano handlu z Polską miastom spiskim.	Warszawa	
57.	Castr. Sand. 240	252- 254	1578.02.06.	Stefan Batory wydaje przywilej dla Lubowli.	Warszawa	
58.	Castr. Sand. 240	243	1578.02.12.	Stefan Batory do miast spiskich, by się postarały o załatwienie sprawy między Walentym Kędziorką a Lubowlą.	Warszawa	
59.	Castr. Sand. 240	244- 245	1578.02.13.	Stefan Batory wydaje <i>salvuu conductus</i> dla Lubowli.	Warszawa	
60.	Castr. Sand. 240	391	1578.06.20.	Protestacja starosty spiskiego o utrudnienia handlu Spisza z	Nowy Sącz	
61.	Castr. Sand. 240	4424- 428	1578.06.25.	Stefan Batory wydaje uniwersał w sprawie omijania cel królewskich na granicy węgierskiej.	Lwów	

62.	Castr. Sand. 169	717- 752	1578	Stefan Batory nakazuje administratorom, dzierżawcom itd. w starostwie spiskim szanować wolności miasta Podolińca.		
63.	Castr. Sand. 240	751- 752	1578.01.01.	Stefan Batory wydaje <i>salvus conductus</i> dla mieszczan spiskich.	Niepołomice	
64.	Castr. Crac. Rel. 240	792- 793	1579.01.20.	Stefan Batory zawiadamia Lubowlę że wyznaczył komisarzy do rozszędzenia sporu ich ze starostą oraz że wyznaczył komisarzy w sprawie ich granic z Obgartem.	Warszawa	
65.	Castr. Sand. 132	421- 445	1579.12.05.	Stefan Batory rozstrzyga, że mieszczanie Gniazd i Podolińca na Spiszu mają jak dawniej płacić proboszczowi spiskiemu dziesięć pienną, a nie snopową.	Warszawa	
66.	Castr. Sand. 240	1209- 1211	1579.12.07.	Stefan Batory wydaje <i>salvus conductus</i> dla mieszczan z Podolińca i Gniazd.	Warszawa	
67.	Castr. Sand. 241	17	1579.12.31.	Stefan Batory wydaje przywilej dla Nowego Sącza na prawo składu spiżu, miedzi, stali i soli.	Warszawa	
68.	Castr. Sand. 241	141	1580.02.17.	Stefan Batory wydaje mandat do mieszczan nowosądeckich w sprawie mieszczan z Lubowli skarżących się na prawo składu w Nowym Sączu.	Warszawa	
69.	Castr. Biec. 22	533	1581.01.11.	Stefan Batory wydaje polecenie celnikom, by przepuścili wolno wina z Węgier na dwór królewski.	Grodno	
70.	Castr. Sand. 241	988	1581.03.04.	Stefan Batory uwiadamia mieszkańców 13 miast spiskich, że mają zakupywać sól bocheńską w składzie solnym w Nowym Sączu.	Warszawa	
71.	Castr. Sand. 241	986	1581.03.04.	Stefan Batory wydaje polecenie Sebastianowi Lubomirskiemu, żupnikowi krakowskiemu, by zachowywał przywilej Nowego Sącza dotyczący prawa zakupna soli w Nowym Sączu.	Warszawa	
72.	Castr. Sand. 241	1547	1581.07.06.	Stefan Batory wydaje polecenie mieszczanom Nowego Sącza, by nie przeszkadzali kupcom ze Spiszu i Węgier kupować soli wprost z żup bocheńskich.	Dzisiaj	
73.	Castr. Sand. 241	s. 1335	1581.09.13.	Jan Dulski podskarbi koronny wydaje uniwersał w sprawie płacenia składnego od win węgierskich.	Warszawa	
74.	Castr. Sand. 10	497	1565.10.20.	Zygmunt August wydaje nakaz dawania podwód Janowi Komorowskiemu jadącemu na Spisz.	Zygmunt August król polski	

75.	Castr. Sand. 132	421- 445	1566.05.28.	Zygmunt August nadaje wsi Gniazda w starostwie spiskim prawo miejskie.	Lublin Zygmunt August król polski	W transumpcie Stefana Batorego z 1578, Zygmunta III z 1590, Jana Kazimierza z 1649 i Michała Korybuta z 1669.
76.	Castr. Crac. 107	1494- 1495	1572.05.30.	Zygmunt August nakazuje celnikowi przestrzegać, by nikt nie chodził na Węgry po wina.	Warszawa Zygmunt August król polski	W tejże sprawie: tamże: s. 14922- 1493, 1495- 1497
77.	Castr. Biec. 19	560- 562, 599 i n	1575.01.21.	Proces o zbójnictwo mieszkańców wsi moldawskich czyli ruskich Zdynia, Konieczna i Łęga należących do tenuty bobowskiej Mikołaja Jordana, na skutek skargi mieszczan bardyjowskich.	Biecz	
78.	Castr. Sand. 132	421- 445	1577	Jan Maciejowski starosta spiski pozwala mieszczanom w Gniaździe zbudować młyn nad Popradem.	Lubowla Maciejowski i Jan starosta spiski	W transumpcie Stefana Batorego z r. 1578, Zygmunta III z r. 1590 i Michała Korybuta z 1669.
79.	Castr. Sand. 240	144- 145	1577.11.07.	Stefan Batory nakazuje nie utrudniać Lubowli handlu z Polską.	Malbork Stefan Batory król polski	
80.	Castr. Sand. 169	717- 752	1578	Stefan Batory zatwierdza sumarycznie (nie transumując) wszystkie przywileje i swobody nadane Podolińcowi przez poprzedników.	Warszawa Stefan Batory król polski	W transumpcie Władysława IV z 1633
81.	Castr. Sand. 240	238- 239	1578.01.26.	Stefan Batory wydaje mandat, by nie utrudniano handlu z Polską miastom spiskim.	Warszawa Stefan Batory król polski	
82.	Castr. Sand. 240	252- 254	1578.02.06.	Stefan Batory wydaje przywilej dla Lubowli.	Warszawa Stefan Batory król polski	
83.	Castr. Sand. 240	243	1578.02.12.	Stefan Batory do miast spiskich, by się postarały o załatwienie sprawy między Walentym Kędziorką a Lubowlą.	Warszawa Stefan Batory król polski	
84.	Castr. Sand. 240	244- 245	1578.02.13.	Stefan Batory wydaje <i>salvus conductus</i> dla Lubowli.	Warszawa Stefan Batory król polski	

85.	Castr. Sand. 240	281- 282	1578.04.21.	Publikacja konstytucji warszawskiej o nie kupowanie wina i koni na Węgrzech.	[Nowy?] Sącz	
86.	Castr. Sand. 240	391	1578.06.20.	Protestacja starosty spiskiego o utrudnieniach handlu Spisza z Polską	Nowy Sącz	
87.	Castr. Sand. 240	4424- 428	1578.06.25.	Stefan Batory wydaje uniwersał w sprawie omijania cel królewskich na granicy węgierskiej.	Lwów Stefan Batory król polski	To samo: Castr. Biec. 21 s. 518, 517, 519, 549. Druk: Bujak, <i>Materiały do historii miasta Bieczu</i> , s. 117-119.
88.	Castr. Sand. 240	799- 801	1578.07.10.	Stefan Batory zawiadamia o wysłaniu do województwa krakowskiego i ziemi spiskiej komisarza do przeprowadzenia konstytucji o piechocie wybranieckiej.	Lwów Stefan Batory król polski	
89.	Castr. Sand. 169	717- 752	1578	Stefan Batory nakazuje administratorom, dzierżawcom itd. w starostwie spiskim szanować wolności miasta Podolińca.	Stefan Batory król polski	W transumpcie Władysława IV z r. 1633.
90.	Castr. Sand. 240	751- 752	1578.01.01.	Stefan Batory wydaje <i>salvus conductus</i> dla mieszczan spiskich.	Niepołomi- ce Stefan Batory król polski	
91.	Castr. Crac. Rel. 240	792- 793	1579.01.20.	Stefan Batory zawiadamia Lubowlę że wyznaczył komisarzy do rozszędzenia sporu ich ze starostą oraz że wyznaczył komisarzy w sprawie ich granic z Obkartem.	Warszawa Stefan Batory k ról polski	
92.	Castr. Sand. 132	421- 445	1579.12.05.	Stefan Batory rozstrzyga, że mieszczanie Gniazdy i Podolińca na Spiszu mają jak dawniej płacić proboszczowi spiskiemu dziesięcinę pieniężną, a nie snopową.	Warszawa Stefan Batory król polski	W transumpcie Zygmunta III z r. 1596 i Michała Korybuta z r. 1669.
93.	Castr. Sand. 240	1209- 1211	1579.12.07.	Stefan Batory wydaje <i>salvus conductus</i> dla mieszczan z Podolińca i Gniazd.	Warszawa	Stefan Batory król polski
94.	Castr. Sand. 241	141	1580.02.17.	Stefan Batory wydaje mandat do mieszczan nowosądeckich w sprawie mieszczan z Lubowli skarżących się na prawo składu w Nowym Sączu.	Warszawa	Stefan Batory król polski
95.	Castr. Biec. 22	533	1581.01.11.	Stefan Batory wydaje polecenie celnikom, by przepuścili wolno wina z Węgier na dwór królewski.	Grodno	Stefan Batory król polski

96.	Castr. Sand. 241	988	1581.03.04.	Stefan Batory uwiadamia mieszkańców 13 miast spiskich, że mają zakupywać sól bocheńską w składzie solnym w Nowym Sączu.	Warszawa	Stefan Batory król polski
97.	Castr. Sand. 241	1547	1581.07.06.	Stefan Batory wydaje polecenie mieszkańcom Nowego Sącza, by nie przeszkadzali kupcom ze Spiszu i Węgier zakupować soli wprost z żup bocheńskich.	Dzisna Stefan Batory król polski	Zob. też: tamże, s. 1561, 1571-1574; Castr. Sand. 243 s. 671, 672.
98.	Castr. Sand. 241	1335	1581.09.13.	Jan Dulski, podskarbi koronny, wydaje uniwersał w sprawie płacenia składnego od win węgierskich.	Warszawa Dulski Jan podskarbi koronny	Zob. też: tamże s. 1958.
99.	Castr. Crac. Rel. 9	690- 691	1583.04.15.	Stefan Batory do starosty spiskiego, by dopomagał do wybrania poboru.	Kraków Stefan Batory król polski	W tejże sprawie tamże s. 751-752.
100.	Castr. Crac. Rel. 10	230	1583.09.11.	Stefan Batory wydaje uniwersał dla Franciszka Weselina starosty lanckorońskiego który posyłał na Węgry po 50 beczek wina.	Lublin Stefan Batory król polski	
101.	Castr. Crac. Rel. 9	1409- 1410	1583.09.12.	Stefan Batory do starosty spiskiego by przestrzegał zwyczaju, że Podoliniec dziesięcinę płaci w pieniądzach.	Kraków Stefan Batory król polski	
102.	Castr. Biec. 25	77	1584.10.25.	Jerzy Fryderyk, margrabia brandenburski, wydaje uniwersał do władz polskich by przepuściły wolno wino wiezione dla niego z Węgier.	Königsberg Jerzy Fryderyk margrabia brandenburski	
103.	Castr. Sand. 121	399	1585.05.27.	Jerzy Horwath, dziedzic zamku Palocsy, wydaje przywilej dla sołtysa wsi Słowiańskiej Ondreiwki leżącej w dobrach Palocsy w hrabstwie spiskim.	Palocsa Horwath Jerzy	
104.	Castr. Biec. 25	295	1585.03.06.	Jan Dulski, podskarbi koronny wydaje zakaz jeżdżenia po wino i konie na Węgry.	Warszawa Dulski Jan, podskarbi koronny	Druk: Bujak, Materiały do historii miasta Biecza... Nr 338.
105.	Castr. Sand. 121	1847- 1848	1589.12.08.	„Racje” przesłane przez hrabiego spiskiego i mieszkańców miast spiskich w odpowiedzi na pozew z powodu nie zapłacenia podatku w r. 1588.		
106.	Castr. Crac. Rel. 16 ¹²²	537	1590.07.29.	Zygmunt III nakazuje rotmistrzom i wybrańcom, by według rozkazu hetmana koronnego „stanęli posterunkiem” na granicy śląskiej i węgierskiej skąd „okazują się rzeczy jakieś podejrzone”.	Warszawa	Zygmunt III król polski

¹²² Relationes Castrenses Cracovienses.

107.	Castr. Sand. 106	884	1591	Zygmunt III poleca Stanisławowi Morskiemu wstrzymać pobór nałożony w uniwersale poborowym na miasta spiskie wbrew uchwale sejmku walnego i odroczyć wszelkie sprawy z tego powodu wyniki do najbliższego sejmku.	Kraków Zygmunt III król polski	
108.	Castr. Sand. 106	886	1591.01.16.	Rekognicja Jana Izdzińskiego z Ruszczy, że wg starodawnego zwyczaju miasta spiskie uwolniono od wszystkich kontrybucji.	Warszawa Izdziński Jan z Ruszczy, marszałek koła poselskiego	Zob. też: tamże s. 1330, 1331.
109.	Castr. Sand. 106	1052	1592.04.18.	Zygmunt III wydaje mandat do Sebastiana Lubomirskiego, starosty spiskiego, w sprawie poboru zaległego czopowego.	Kraków Zygmunt III król polski	Takiż mandat do starosty bieckiego – Castr. Biec. 29 s. 357-358.
110.	Castr. Biec. 29	830	1592.11.01.	Lew Sapięha, kanclerz litewski, wydaje uniwersał, aby od jego ludzi wysłanych na Węgry po 50 beczek wina na własne potrzeby nie ściągano ceł.	Międzyrzecz z Sapięha Leon, kanclerz litewski	
111.	Castr. Sand. 106	1564- 1572	1592.11.18.	Rudolf II, cesarz niemiecki poświadcza, że Jan Kraus z Lubowli pochodzi ze starej szlacheckiej rodziny z Karyntii.	Praga Rudolf II cesarz niemiecki	W transumpcie Zygmunta III z 1593.05.31. Tamże s. 1573 – transumpt 2 przywilejów Stefana Batorego wydanych dla tegoż Jana Krausa, pisarza zamku lubowel-skiego
112.	Castr. Crac. Rel. 20	470	1594.02.21.	Jan Zamoyski poleca, by starostowie i dzierżawcy dóbr królewskich woj. krakowskiego kazali wybrańcom zebrać się w Lipnicy 1594.03.13., skąd poprowadzi ich rotmistrz Misiowski według rozkazu hetmana, ponieważ oczekuje się, że Tatarzy mają najeżdżać Węgry z naruszeniem granic Korony.	Zamość Zamoyski Jan, kanclerz, hetman w. kor	
113.	Castr. Sand. 106	2014	1594.07.14.	Jerzy Mniszek wydaje uniwersał do rycerstwa, donoszący o przejściu Tatarów na Węgry i polecający być w pogotowiu	„na Żupaniu Mniszek Jerzy wojewoda sandomie- rski”	

114.	Castr. Sand. 106	2037	1594.08.02.	Stanisław Karnkowski arcybiskup gnieźnieński w nieobecności króla wydaje uniwersał o niebezpieczeństwie ze strony Tatarów, poleca przygotować się do obrony i porobić zasieki od strony granicy węgierskiej.	Łowicz Karnkowski Stanisław arcybiskup gnieźnieński	
115.	Castr. Osviec. 55 ¹²³	718	1594.08.26.	Zygmunt III wydaje uniwersał do szlachty, by „kupiła się” do hetmana wobec niebezpieczeństwa ze strony Tatarów, którzy przeszli przez terytorium polskie na Węgry.	Gdańsk Zygmunt III król polski	To samo: Castr. Crac. Rel. 20 s. 2213.
116.	Castr. Crac. Rel. 20	2018	1594.08.26.	Zygmunt III wydaje uniwersał, wzywający rycerstwo, za radą niektórych senatorów przybyłych do Gdańska, do pospolitego ruszenia przeciw pohancom, mającym powracać z Węgier ku polskim granicom.	Gdańsk Zygmunt III król polski	
117.	Castr. Crac. Rel. 20	2213	1594.08.26.	Jan Zamoyski rycerstwo korony na pospolite ruszenie przeciw Turkom i Tatarom, mającym wkroczyć z Węgier na ziemie koronne. Szlachta z Wielko – i Małopolski ma się zebrać w Rzeszowie, a z woj. ruskiego, wołyńskiego, podolskiego, bełskiego itd. w Wiśni.	Zamość Zamoyski Jan, kanclerz, hetman w. kor	
118.	Castr. Crac. Rel. 20	2188	1594.09.20.	Jan Zamoyski powołując się na uniwersały królewskie żąda, aby starostowie i dzierżawcy dóbr królewskich wyprawili wybrańców do Ropczyc pod rozkazy rotmistrza Jakuba Misiewskiego.	Zamość Zamoyski Jan, kanclerz, hetman w. kor	Por. Castr. Sand. 106, 2086, Castr. Osviec. 55 s. 733.
119.	Castr. Crac. Rel. 20	2254	1594.09.24.	Jan Zamoyski do starostów krakowskiego, sądeckiego, bieckiego, oświęcimskiego, przemyskiego, sanockiego, spiskiego, czorszyńskiego, samborskiego, stryjskiego, dolińskiego itd., by opatrzli granice przeciw najazdowi z Węgier i byli z nim w kontakcie.	Zamość Zamoyski Jan, kanclerz, hetman w. kor	Castr. Sand. 106, s. 2091.
120.	Castr. Crac. Rel. 20	2273	1594.10.03.	Zygmunt III wydaje uniwersał, aby starostowie i dzierżawcy starostw, nie czekając na przybycie rotmistrzów, wysłali wybrańców na miejsce zborne. Wzywa zarazem rycerstwo do pospolitego ruszenia – miejsce zborne z „górnym województw” w Rzeszowie, z „dolnym” pod	Kraków Zygmunt III król polski	

¹²³ Castrensia Osviecimensia;obejmuje księgi grodzkie oświęcimskie i księgi sądów skarbowych oświęcimskich., S. Kutrzeba, *Katalog...*, s. 119; zob. też: s. 86-93.

				Wiśnią. Na koniec podaje, że poganie zdobyli już Reb i oblegli Komarno.		
121.	Castr. Crac. Rel. 20	2362	1594.10.24.	Zygmunt III wydaje uniwersał do rycerstwa krakowskiego, by zebrało się na dzień 1594.10.28. w Czchowie przeciw „carowi tatarskiemu”, który zbliża się do granic Rzeczypospolitej trasą na Koszyce.	Kraków Zygmunt III król polski	To samo: Castr. Sand. 106 s. 2106. Zob. też: Castr. Crac. Rel. 20 s. 2419.
122.	Castr. Biec. 30	569	1594.12.23.	Zygmunt III wydaje uniwersał w sprawie poboru opłat od win węgierskich na komorach celnych	Kraków Zygmunt III król polski	Zob. też: tamże, s. 625, 738.
123.	Castr. Osvec. 55	885	1595	Kwit komorowy od 43 postawów sukna morawskiego.	Kraków	
124.	Castr. Crac. Rel. 21	796	1595.04.30.	Zygmunt III do Kiliana Drohojowskiego, poborcy krakowskiego składnego od win węgierskich, aby takowego nie wybierał w woj. krakowskim, lecz pozostawił tę czynność wg życzenia sejmiku proszowskiego (1995.04.25) poborcy woj. krakowskiego, wybranemu przez ten sejmik.	Kraków Zygmunt III król polski	To samo: Castr. Sand. 106 s. 2381.
125.	Castr. Biec. 30	915	1595.04.30.	Zygmunt III w sprawie poboru składnego od win węgierskich woj. krakowskiego.	Kraków Zygmunt III król polski	
126.	Castr. Biec. 30	1160	1595.07.26.	Zygmunt III uwiadamia celników, że wysłał swego dworzaniina do 50 beczek wina na Węgry.	Kraków Zygmunt III król polski	
127.	Castr. Biec. 30	1407	1595.07.26	List Jana Buczackiego, który wysłał na Węgry swych ludzi po kilkanaście beczek wina na własną potrzebę.	Buczacki Jan	
128.	Castr. Sand. 151	1081-1083	1595.08.26	Zygmunt III do kapituły spiskiej w sprawie dóbr które anguszkowie posiadli na Węgrzech	Posowy ?Zygmunt III król polski	W transumpcie kapituły spiskiej z 1725.
129.	Castr. Crac. 809	1212, 1989	1595	Informacje nt. Węgrów		
130.	Castr. Sand. 107	275, 759,	1596	Protestacje mieszczan i chłopów (Grybów, Bielczarowa, Majerka na Spiszu).		
131.	Castr. Crac. Rel. 23	68	1596.06.22.	Zygmunt III nadaje glejt na 6 miesięcy wymienionym mieszkańcom królewskich miast spiskich, ubezpieczający ich od przemocy Sebastiana Lubomirskiego, kasztelana małogojskiego i starosty spiskiego.	Warszawa Zygmunt III król polski	
132.	Castr. Crac. Rel. 23	70	1596.06.22.	Zygmunt III wydaje mandat do Sebastiana Lubomirskiego, starosty spiskiego, by uwolnił uwięzionych mieszkańców niektórych miast spiskich i postępował z nimi zgodnie	Warszawa Zygmunt III król polski	

				z prawem		
133.	Castr. Sand. 107	665	1596.11.15.	Zygmunt III przypomina miastom spiskim obowiązek zaopatrywania zamku lubowskiego w żywność i środki obrony.	Kraków Zygmunt III król polski	
134.	Castr. Crac. Rel. 23	372	1596	Relacja woźnego generała z doręczenia pozwu królewskiego komisarzom, wysłanym na Spisz, ze strony 13 królewskich miast spiskich.		
135.	Castr. Crac. Rel. 24	980	1597.06.04.	Zygmunt III wydaje uniwersał do starostów i dzierżawców, aby nie przepuszczali obywateli polskich na Węgry na wojnę, bo jest to dla RP niebezpieczne.	Kraków Zygmunt III król polski	to samo: Castr. Sand. 107 s. 860
137.	Castr. Sand. 107	1061	1597.07.21	Zygmunt III oznajmia mieszkańcom Podolińca i wsi Drużbaków Niżnych i Wyżnych na Spiszu, że zezwolił Sebastianowi Lubomirskiemu, staroście spiskiemu, przekazać tenutę synowi Stanisławowi.	Kraków Zygmunt III król polski	
138.	Castr. Sand. 108	673	1598.07.10	Zygmunt III określa sposób opłaty i wysokość cła importowego od win węgierskich i składowego.	Oliwa Zygmunt III król polski	
139.	Castr. Sand. 108	346	1598	Ogłoszenie poboru czopowego i składnego od win węgierskich w Nowym Sączu.		
140.	Castr. Crac. 810	33, 42, 136, 485, 636, 774, 1054, 1215, 1255	1597	Informacje nt. Węgrów.		
141.	Castr. Crac. Rel. 27	78-81	1599.06.30.	Zygmunt III wydaje zakaz wprowadzania obcej monety do kraju, z wyjątkiem monety węgierskiej.	Warszawa Zygmunt III król polski	To samo: Castr. Sand. 108 s. 1018 (1604).
142.	Castr. Crac. 167	1503	1599.06.26.	Poświadczenie kilku szlachciców z pow. łukowskiego w sprawie szlachectwa ich krewnego Piotra Krasowskiego, bawiącego na Węgrzech.	Kraków	Rocznik Heraldcyczny III Nr 218.
143.	Castr. Osviec. 56	575	1599.11.06.	Zygmunt III wydaje uniwersał do rycerstwa polecający skupić się przy marszałku Mikołaju Zebrzydowskim celem dania odporu Tatarom, którzy znajdują się na Węgrzech w pobliżu granicy polskiej	Kraków Zygmunt III król polski	
144.	Castr. Crac. 816	27, 113, 558, 991, 1165, 1667	1600	Informacje nt. Węgrów.		

145.	Castr. Crac. 817	249, 329, 2019	1600	Informacje nt. Węgrów.		
146.	Castr. Sand. 109	706- 707	1601.12.20.	Woźny ogłasza zakaz kupowania win na Węgrzech.	Nowy Sącz	
147.	Castr. Biec. 35	840	1602.07.27.	Zygmunt III do starostów, urzędników i obywateli „krajów podgórskich”, tj. województw przylegających do granicy węgierskiej, z informacją, że „car” tatarski chce ciągnąć na Węgry przez tereny polskie; upomina, aby „rycerscy ludzie” gromadzili się pod rozkazy Marka Sobieskiego, wojewody lubelskiego, wodza wojsk ukraińskich.	Kraków Zygmunt III król polski	To samo: Castr. Sand. 109 s. 1113-1115.
148.	Castr. Crac. Rel. 38 Castr Sand 109 ?	1303- 1306	1602.10.22.	Zygmunt III przypomina i ponawia zakaz sprowadzania wina z Węgier.	Kraków Zygmunt III król polski	
149.	Castr. Biec. 35	1645	1603.03.06.	Zygmunt III poleca wszystkim swoim urzędnikom i miastom, aby zmuszali wszystkich kupców i woźniców wiozących towary z Bardyjowa albo tylko przejeżdżali przez Bardyjów z Węgier o Polski, obierać drogę na Biecz, albowiem tak postanowił dekret króla Aleksandra, a teraz dzieje się inaczej ze szkodą dla miasta Biecza.	Kraków Zygmunt III król polski	
150.	Castr. Sand. 109	2028	1603.04.09.	Zygmunt III zakazuje poborcy wybierać pobór z miast spiskich, bo są one od niego wolne.	Kraków Zygmunt III król polski	
151.	Castr. Sand. 109	1894- 1896	1603.10.06.	Zygmunt III do starosty sanockiego, by przestrzegał prawa w zakresie nie sprowadzania wina z Węgier; uniwersał przypominający ten zakaz.	Kraków Zygmunt III król polski	Zob. też: tamże s. 1975 – sprawa wykonania polecenia.
152.	Castr. Biec. 36	193	1603.10.13.	Zygmunt III wydaje uniwersał zakazujący obywatelom polskim sprowadzania wina i koni z Węgier z powodu ich wysokiej ceny.	Kraków Zygmunt III król polski	Publikacja: zob. tamże s. 234.
153.	Castr. Biec. 36	243, 340, 342, 361, 362	1603	Poborca podatkowy woj. krakowskiego zatrzymuje wina węgierskie, wiezione przez: Jana Skotnickiego, Marcina Stadnickiego z Rymanowa, Adama Sieniowskiego, Jana Zamoyskiego, hetmana w. kor. i NN.	Biecz	
154.	Castr. Sand. 110	58	1604.01.13.	Zygmunt III do Lubowli w sprawie profanacji kościoła.	Kraków Zygmunt III król polski	
155.	Castr. Sand. 110	2003- 2004	1605.05.30.	Zygmunt III godzi się, by Sebastian Lubomirski, kasztelan wojnicki, z powodu starości	Kraków Zygmunt III król polski	

				scedował starostwo spiskie synowi Stanisławowi.		
156.	Castr. Sand. 110	687-689	1606.11.05.	Zygmunt III wydaje uniwersał w sprawie niebezpieczeństwa od strony Węgier.	Kraków Zygmunt III król polski	
157.	Castr. Sand. 110	1681-1683	1607.01.04.	Zygmunt III i transumuje dokument Zygmunta I z r. 1535 dot. targów i nadaje miasteczku Białej na Spiszu jarmarki.	Kraków Zygmunt III król polski	
158.	Castr. Biec. 38	685	1607	Sebastian Lubomirski, kasztelan wojnicki, starosta spiski, ustępuje starostwo spiskie swemu synowi Stanisławowi Lubomirskiemu, staroście sądeckiemu.	Nowy Sącz Lubomirski Sebastian, kasztelan wojnicki, starosta spiski	Po tej zapisce – zapiska o intronisji.
159.	Castr. Sand. 110	2106-2108	1607.11.12	Zygmunt III wydaje uniwersał o niebezpieczeństwie ze strony Węgier	Kraków Zygmunt III król polski	
160.	Castr. Sand. 111	41-43	1608.02.12	Zygmunt III nakazuje kupcom jeździć z Węgier do Krakowa przez Lipnice.	Kraków Zygmunt III król polski	Publikacja: zob. tamże s. 41, 44.
161.	Castr. Sand. 111	856-858	1609.05.11	Zygmunt III nakazuje, by kupcy nie omijali Nowego Sącza, który ma prawo składu na towary z Węgier, spiz, miedź, żelazo, stal itd.	Kraków Zygmunt III król polski	
162.	Castr. Sand. 112	37, 137, 936, 1059	1611	Informacje nt. stosunków handlowych z Węgrami.		
163.	Castr. Crac. 843	385	1612	Informacja o Januszu Barbier, Węgrze z Koszyc.		
164.	Castr. Sand. 113	1289	1615.08.06	Zygmunt III oznajmia rajcom Nowego Sącza, że mieszczanie Podolińca wolni są od wszelkich cel tak lądowych jak i wodnych.	Warszawa Zygmunt III król polski	Zob. też: tamże s. 1290, 1304.
165.	Castr. Sand. 113	1624	1616	Marcin Chełmski, poborca woj. krakowskiego, zleca Andrzejowi Jordanowi, swemu subkolektorowi, nadzorować przywóz win węgierskich.	Kraków Chełmski Marcin poborca woj. krakowskie go	Tamże s. 1621 – przysięga Andrzeja Jordana na urząd subkolektora.
166.	Castr. Crac. Rel. 42	2356	1616.10.23	Mikołaj Daniłowicz, podskarbi koronny, do poborców w sprawie wyjazdów po wino na Węgry.	Kraków Daniłowicz Mikołaj podskarbi koronny	
167.	Castr. Crac. Rel. 42	2358	1616.11.05	Zygmunt III wydaje uniwersał w sprawie wyjazdów po wino na Węgry.	Warszawa Zygmunt III król polski	
168.	Castr. Biec. 168	1107	1616.11.05	Zygmunt III wydaje uniwersał w sprawie opłat składowego od wina węgierskiego.	Warszawa Zygmunt III król polski	
169.	Castr. Crac. 852	1142	1616	Informacja nt. wina węgierskiego.		

170.	Castr. Sand. 114	1434	1617	Cytacje królewskie (Lubowla).		
171.	Castr. Biec. 447	964	1617	Informacja nt. przywozu szabel z Węgier.		
172.	Castr. Biec. 169	378	1617.04.17	Zygmunt III zawiadamia kupców, że z Węgier do Polski na składy wolno wwozić wino w beczkach, które mają 4 baryły – wg konstytucji sejmowej z r. 1611.	Warszawa Zygmunt III król polski	To samo: Castr. Sand. 114 s. 513.
173.	Castr. Biec. 169	841	1618.06.28	Zygmunt III do Stanisława Lubomirskiego, starosty spiskiego, aby od 3 miasteczek spiskich odbierał tylko zgodne z prawem podatki i powinności.	Warszawa Zygmunt III król polski	Zob. też tamże s. 842.
174.	Castr. Crac. 860	3409	1618	Informacja nt. Węgra Istvana Horwatha.		
175.	Castr. Crac. Rel. 54	1230	1619.03.31	a Zygmunt III poleca Andrzejowi Winarskiemu, któremu „przypowiedział” służbę na 2 konie, by zabraniał dowozu soli ruskiej i węgierskiej do woj. krakowskiego i sandomierskiego.	Warszawa Zygmunt III król polski	
176.	Castr. Crac. Rel. 45	4099	1619.12.23	Zygmunt III donosi o niebezpieczeństwie grożącym od strony Węgier.	Warszawa Zygmunt III król polski	To samo: Castr. Biec. 170 s. 512.
177.	Castr. Osviec. 64	1257	1620.03.11	Zygmunt III zabrania „wypraw w kupach”, niepokojących granicę węgierską, by nie łamać pokoju zawartego z Węgrami.	Warszawa Zygmunt III król polski	Castr. Sand. 115 s. 144 (pod datą 12 marca).
178.	Castr. Biec. 170	688	1620.12.10	Zygmunt III poleca starostom pilnować, aby nikt z wojsk królewskich czy prywatnych nie udawał się na Węgry celem grabieży.	Warszawa Zygmunt III król polski	Druk: F. Bujak, Materiały do historii miasta Biecz... Nr 465.
179.	Castr. Biec. 449	881	1620	Sprawa wina węgierskiego.		
180.	Castr. Biec. 449	1756, 1758, 1761	1621	Sprawa importowanego z Węgier wina.		
181.	Castr. Crac. Rel. 47	993	1622.02.11	Zygmunt III nakazuje nadgranicznym starostom utrzymywać dobre stosunki z Węgrami.	Warszawa Zygmunt III król polski	To samo: Castr. Biec. 170 s. 253-255, Castr. Biec. 171 s. 86, Castr. Sand. 115 s. 1295.
182.	Castr. Biec. 171	352	1623.01.20	Mikołaj Daniłowicz, podskarbi koronny, nakazuje Janowi Białobrzeskemu administratorowi składów wina, i jego subkolektorowi, aby nie pozwalali węgierskim kupcom przewozić wina w mniejszych beczkach	Daniłowicz Mikołaj podskarbi koronny	

				i innymi drogami od dróg do tego wyznaczonych, a obywatelom Korony jeździć po wino na Węgry.		
183.	Castr. Crac. Rel. 48	1087	1623.06.03.	Zygmunt III ostrzega „ziemie krakowskie” przed napadem Tatarów ze strony Węgier.	Malbork Zygmunt III król polski	To samo: Castr. Sand. 116 s. 60 (pod datą 5 czerwca).
184.	Castr. Biec. 450	1374, 1391, 1449, 1452	1624	Sprawy wina węgierskiego.		
185.	Castr. Sand. 136	136	1631	Mikołaj Esterhazy de Galantha palatyn Węgier poleca kapitule kościoła spiskiego wydać przywileje miasta Podolińce przechowywane w zakrystii kościelnej.	Koszyce Esterhazy Mikołaj de Galantha palatyn Węgier	W transumptach kapituły sp[iskiej] z 1631, Jana Kazimierza z 1659 i Juana III z 1681.
186.	Castr. Sand. 136	1744	1633.03.13.	Władysław IV wzywa mieszczan sádeckich, by mieszczanom lubowelskim nie zabraniali spustu towarów Dunajcem.	Kraków Władysław IV król polski	
187.	Castr. Sand. 125	338	1633.03.17.	Władysław IV stwierdza wolność od płacenia ceł i myt przysługujące mieszczanom Podolińca i zabrania mieszczanin sádeckim ściągać opłaty od ich towarów.	Kraków Władysław IV król polski	
188.	Castr. Crac. 882	1655	1634	Sprawa cła płaconego przez kupców na drodze wiodącej na Węgry.		
189.	Castr. Crac. Rel. 59	2406	1635.05.07.	Kontrakt m. pewnymi Węgrami a Stanisławem Saleskim / Zaleskim, mieszczaninem krakowskim, na kopanie rudy „antimonii vulgo Spissglass” w pewnych miejscowościach komitatu liptowskiego.	Rent Miklosz	
190.	Castr. Sand. 120	741	1635	Informacje nt. handlu z Węgrami.		

Lubowla

Lubowla i Podoliniec
Lustracja MK Dz. XVIII, t. 18
Rok 1569

[k. 209.]

Zamek Lubowelski¹²⁴
Defectus zamkowe
Lubowley i Podlinca

Naprzod baszta tha ktora iesth zaczeza od pana nieboszczyka Bieckiego Bonara¹²⁵ a zamkowy bardzo potrzebna niedobudowana. A gdzieby nie była dobudowana byłaby gotowym szanczem nieprzyjacielowi która iesth wrzesz około zaczątku budowacz [...] na wzwisz wymurowana [...] Isz na drugiey stronie przy wyerchnym zamku potrzeba muru drugiego między którym by myał nasep bycz, którego potrzeba od starey baszty asz o rogu domu wielkiego a w pośrodku [k.209/k.209v] baszty s ktoreyby strzelby¹²⁶ na oboye stronie Zamku od gory szkodlwey bronzyc mogły. Isz potrzeba muru od parkanu nyzney bramy podle walu w zamku dolnym bendącego asz do wyszney bramy, na ktorym by iusz zmurowanym walye strzelba za koszmy grunthowneye y bespyecznye stacz mogła. Isz wyszney bramy do konca doprawycz. Isz w zamku wysznym izbe drzewyana wyrzuczycz przed kuchnią y inną zmurowacz potrzeb y zasklepioną uczynic dla ognya, gdisz iusz w thym pysznym zamku nie masz zadnego budowania drzewyanego.

[k.210.]

Podoliniec¹²⁷

I w thym zamku wszytkye drzewyane pokoje był wiatr połamał y muru czeszcz te sthrone obalona dał pan starosta wymurowacz na wzwisz ze wszytkich stron iako bycz ma y potrzeba okazowała [...] ostatek they sthrony uczynił plany z murarzem, to iest sklepy zasklepicz y w spizarniach w wyeye y wszytkiey

¹²⁴ Opis zamieszczony też: P. Wierzbicki, *Sądecko-Spiskie pogranicze historyczny trakt handlowy wiodący doliną rzeki Poprad. Rys Historyczny*, <http://www.trakthistoryczny.sacz.pl/rys-historyczny/>.

¹²⁵ Starosta – Jan Boner z Balic, w latach 1554- 1562, zob. J. Kurtyka, *Starostwo spiskie...*, s. 528-529.

¹²⁶ Strzelba – broń palna, tzw. piszczel powstał w XV wieku i był wynalazkiem husytów, była to lufa przekroju okrągłego z pogrubioną komorą na proch, z prostym łożem drewnianym wbitym na metalowy trzpień wychodzący z dna lufy lub wepchnięta w tuleję kończącą lufę, była to też nazwa wszelkiej broni palnej w dawnej Polsce lub też samego procesu strzelania, zob. Z. Żygulski, *Broń w dawnej Polsce na tle uzbrojenia Europy i Bliskiego Wschodu*, Warszawa 1982, s. 124; zob. też: *Encyklopedia techniki wojskowej*, Warszawa 1986, s. 689.

¹²⁷ Źródło zamieszczone też: P. Wierzbicki, *Sądecko-Spiskie pogranicze historyczny trakt handlowy wiodący doliną rzeki Poprad. Rys Historyczny*, <http://www.trakthistoryczny.sacz.pl/rys-historyczny/>; Brak opisu zamku w lustracji z 1569 r., z powodu zarazy, *Lustracja województwa krakowskiego 1564*, oprc. J. Małecki, Warszawa 1964, cz. I, s. 182.

pywnyce pod tą stroną y ynne gmachy potrzebne za czterysta talierow¹²⁸ okrom materyey. Druga strona stoi nienaruszona z drzewyanym złym budowanym, która by thesz thymze sposobem potrzeba budowacz. Brame tesz znowu potrzeba budowacz s thego zamku bo w ziemye wlyaszła y ktemu z drzewa budowana y zgnyła.

[k.210v] – Nie zapisana.

[k. 211]

Ordinaria Starostwa Spiskiego dwoch Zamkow Lubowliey Podolinca
za Je[g]⁹M[os]Ci Pana Starosty dzisieyszego¹²⁹ *ben data Anno Domini 1570*

Ordinaria Starostwa Spiskiego Urzędników Drabow Sług zamkowych,
czeladzy folwarkowej y tych salaria, mytha, sukna, y obroki zamkow
dnu Lubowelskiego y Podolinieckiego [...]
Zamek Lubowelsky

Urzednicy tego Zamku y czeladz placa ym za rok

Podstaroszczyemu na rok placzy pa starosta p[er]¹³⁰ g[roszy]30 f[lorenów]¹³¹ 60

[k.211/k. 211v]

Revisorowi albo Pisarzowi 13 Myast Spiskich placzy Pan starosta p[er] g[roszy]30f 50

Burgrabia¹³² zamkowy placza g[roszy].....30 f[lorenów] 31/3/6

Kalamanowy-jurgieltnikowi¹³³ daje p[an] starosta ktory iest procurator 13 oppido p[er]
g[roszy].....30 f[lorenów] 22/6/12

Puszkarzowi¹³⁴ zamkowemu p[er] g[roszy].....30 f[lorenów] 20

Drugiemu Puszkarzowi Piotrowy.....f[lorenów] 20

Inikowi Winklerowi p[er] g[roszy].....30 f[lorenów] 16/13/6

[k. 212/k.212v]

Urzednicy pacholkowe

Podstaroszczy ma zawszdy sług 3 chłopca y wosnyce

Provisor sług trzech chłopca y wosnyce

Burgrabia służe jednego

Obrok na konye

¹²⁸ Talar – moneta srebrna, pochodzenia czeskiego, w Polsce pojawiła się w XVI w., a wprowadzony został ordynacją menniczą z 1578 r.: 1 talar – 33 groszy za Zygmunta Augusta (1548-1572), a za Zygmunta III Wazy (1587-1632) równał się 35 groszy. T. Wierzbowski, *Vademecum. Podręcznik dla studiów archiwalnych*, Lwów – Warszawa 1926, s. 221; J. Szymański, *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 2006, s. 583.

¹²⁹ Starosta – Mikołaj Maciejowski w latach 1564-1574; zob. J. Kutyka, *Starostwo spiskie...*, s. 528-529; zob. też: *Lustracja województwa krakowskiego 1564...*, cz. I, s. 187, przypis 315.

¹³⁰ Oznacza „z” łac-pol. zob. J. Sondel, *Słownik...*, s. 727.

¹³¹ Floreny i grosze; Złoty polski zwany też florenem polskim lub guldenem równał się 30 groszom w XVI wieku (1 złoty = 5 szóstaków = 10 trojaków = 30 groszy). *Encyklopedia gospodarcza Polski do 1945*, t. II, Warszawa 1981, t. II, s. 561; T. Wierzbowski, *Vademecum. Podręcznik dla studiów archiwalnych*, Lwów – Warszawa 1926, s. 221.

¹³² Burgrabia – urzędnik grodzki, zastępca starosty grodowego, zarządzał zamkiem. Od 1507 r. pilnował bezpieczeństwa na drogach. Z. Głoger, *Encyklopedia Staropolska*, Warszawa 1958, t. I, s. 215-216.

¹³³ Jurgieltnik – osoba otrzymująca żold roczny lub pensje od obcych dworów; od słowa – jurgielt placza roczna, zob. Z. Głoger, *Encyklopedia Staropolska...*, t. I, s. 299.

¹³⁴ Puszkarz – odpowiedzialny za obsługę artylerii, *Encyklopedia Staropolska...*, t. I, s. 131-132.

Na trzy konie gbel

Burgrabia, provisor, podstarości, iurgieltnik

[k.213]

Drabow 40 – placą kwartalną p[er] g[roszy] 30 f[lorenów] 1/12 na rokf[lorenów] 224

Thymze 40 drabom placą na strawie na myeszancz kazdemu z nych flor[enów] 1 to daye f[lorenów] 530¹³⁵

[k. 216]

Zamek Podoliniecki

Urzednicy y czeladz zamkowa i co kazdemu inych placą

Podstarości p[er] g[roszy] 30.....f[lorenów] 40

Burgrabia p[er] g[roszy] 30.....f[lorenów] 16

Pisarz p[er] g[roszy] 30.....f[lorenów] 11/3/6

Puszkarz p[er] g[roszy] 30.....f[lorenów] 20

Klucznik p[er] g[roszy] 30.....f[lorenów] 5/16/12

Kucharz p[er] g[roszy] 30.....f[lorenów] 5/16/12

Piekarz p[er] g[roszy] 30.....f[lorenów] 5/16/12

Piwowar p[er] g[roszy] 30.....f[lorenów] 5/16/12

[k. 216v]

Tremburf[lorenów] 5/16/12

Głaznym 136 dwiem f[lorenów] 3/10..... f[lorenów] 6/20 [...]

[k. 217]

[...] Drabow 137 20 i 2 wrotnych placą po.....f[lorenów] 1/3/6

na strawie i za myto 1.....f[lorenów] [...]

[k. 217v]

Wrotni p[er].....f[lorenów] 1/3/6

Summa p[er].....f[lorenów] 254/6/12

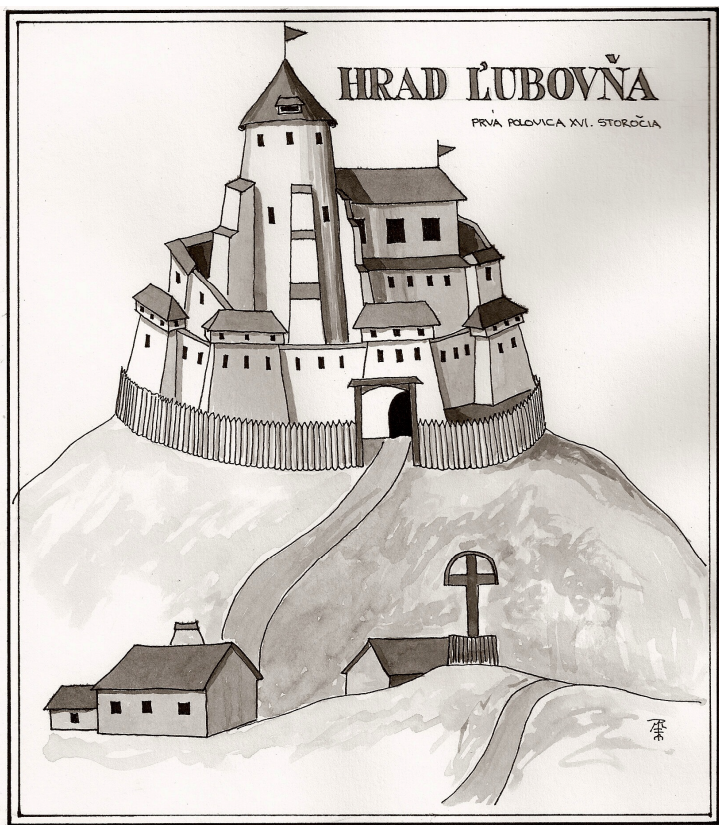
[k. 217v]

¹³⁵ Dalej w źródle zapis k.213- 214v- Rozdawanie sukna uroczyste urzednikom, czeladzy zamkowej y drabom; k. 214v- 215v- Expensa na zywnosc – Zamek folwark.

¹³⁶ Głazni – głosny, służebnik zamkowy – strażnik zamkowy na Spiszu, zob. informacja także w *Lustracja województwa krakowskiego 1564...* cz. I, s. 186, 188, 189 i cz. II, s. 240.

¹³⁷ Drab – z niem. Draben, tzn. żołnierz, piechur. Z. Gloger, *Encyklopedia Staropolska...*, t. I, s. 34.

Pogląd na zamek Lubowla z XVI wieku – rysunek według reliefu
Zwiastowania Pana w kościele w mieście Hradičné (P. Mišenko)

Lubowla
Lustracja MK Dz. XVIII, t. 20
Lata 1616-1617

[k.118v/k.119]

Salaria¹³⁸ k. urzędników zamku lubowelskiego

[k.119]

Podstarościemu.....	f[lorenów]	60
Burgrabiemu.....	f[lorenów]	40
Wrotnemu.....	f[lorenów]	12
Klucznikowi.....	f[lorenów]	12
Kucharzowi.....	f[lorenów]	12
Puskarzowi No 3 po f 2 fac[it] ¹³⁹	f[lorenów]	60
Suma Solarior(um) ¹⁴⁰ fac[it].....	f[lorenów]	196

[k. 119v]

Zamek lubowelski¹⁴¹

Ten zamek na górze skalistej wysokiej zmurowany, do którego wchodząc jest brama murowana przed którą bramą po prawej stronie jest kasta wapna, a po lewej wartownia przy murze dachem pokryta, wzwód do niej z forstow, z kłódką wielką. Nad tą bramą izdebka drzewiana gliną oblipiona dla warty na zimę. O teźe bramy po prawej stronie częstokół drzewiany kołem toczony aż do muru. Za tym częstokołem koszów N° 6. Druga brama wielka w której pierwsze wrota żelazem okowane dobrze opatrzone z rygłem żelaznym, zaporą i czterema kłódkami. Przy bramie po lewej stronie fortka także żelazem okowana z rygłem żelaznym zaporą i dwiema kłódkami. Drugie wrota dębowe mocno dobrze opatrzone z zaporą i dwiema kłódkami, a z wierzchu krata mocna żelazem zakowana, co się spuszcza na dół w tych wrotach fortka zamczysta. Trzecie wrota dębowe mocne z zaporą i dwiema kłódkami. Przeciwko bramie stoją dwa farkacze¹⁴² i moździerz¹⁴³

¹³⁸ Czynsze.

¹³⁹ Facio – feci – factum – czynić robić wykonywać, a facit – czyni – zob. J. Sondel, *Słownik...*, s. 370.

¹⁴⁰ Solararium – ii – czynsz, roczna opłata – J. Sondel, *Słownik...*, s. 990 i 888.

¹⁴¹ Opis zamieszczony też: P. Wierzbicki, *Sądecko-Spiskie pogranicze historyczny trakt handlowy wiodący doliną rzeki*

Poprad. Rys Historyczny, <http://www.trakthistoryczny.sacz.pl/rys-historyczny>.

¹⁴² Farkacze – rodzaj działa.

¹⁴³ Moździerz – rodzaj krótkiego działa, strzelającego stromym torem, ładowane od przodu, pojawiły się już w XV wieku, zob. Z. Żygulski, *Broń w dawnej Polsce...*, np. s.121-123; *Wojsko, wojna, broń*, pod red. M. Kamlera, Warszawa 2001, s. 181-182.

z herbem je mci pa[na] starosty terażniejszego¹⁴⁴ wszedzsy w zamek po lewej stronie są drzwi do sionki, z której jedne drzwi, po tejże stronie do izdebki karczmarskiej małej o jednym okienku [k.119v/k.120] drugie drzwi do izby drewnianej, gdzie hajducy¹⁴⁵ mieszkają. Z tej izby po wschodzie drzwi do izby murowanej w niej trzy okna niemałe szklane. Idąc dalej w zamek po lewej stronie są drzwi, którymi chodzą na blanki, tam wszedzsy po lewej stronie przy wschodku komórka hajducka po prawej drzwi do sionki, z której także izba hajducka i komora podle niej, a wyższej hakownic N° 4. Idąc po murze blankami, przy którym wał jest zrąb drzewiany ziemią nasypyany do baszty orzeł nazwanej tam okien N° 8 a w każdym hakownica¹⁴⁶. W samej baszcie okien N° 5, także hakownica w każdym. Na drugim piętrze w tejże baszcie okien jest N° 5, we czterech hakownice, a w piątym działko z herbem pp Kmitow¹⁴⁷. Na trzecim piętrze trzy głasalnice¹⁴⁸. Do wielkiej baszty idąc ośm okien, w każdym hakownica. Przeciwno wałowi przy drodze, którą chodzą do dziedzińca, po wschodku wszedzsy drzwi do sionki, z której izba gdzie szychterz mieszka i ślusarze. Przeciwno niej kuźnia, przychodząc do samej baszty izba murowana sklepista, w której ceigwart¹⁴⁹ mieszka pod nią piwnica murowana. Nad izbą na blankach izba drzewiana z sionką i trzy komory, gdzie puszkarze mieszkają. W tej izbie jest muszkietow¹⁵⁰ N° 11. Na basztę wielką wszedzsy po lewej stronie w pierwszej dziurze działo smok, w drugiej dziurze falkonet¹⁵¹, nowy z herbem je[go] m[os]ci pa[na] starosty terażniejszego¹⁵² w trzeciej hakownic N° 10. W czwartej dziurze [k.120/k.120v] działo wielkie koczur, w piątym oknie działo wielkie Duda, w szóstym oknie falkonet mały, w siódmym działo nowe sokoł

¹⁴⁴ Stanisław Lubomirski, starosta od 1605 roku do 1634 roku, zob. J. Kurtyka, *Starostwo spiskie...*, s. 530; herb Szreniawa – w polu czerwonym krzywaśń srebrna – odmiana, opis za A. Znamierowski, *Herbarz rodowy*, Warszawa 2004, s. 168.

¹⁴⁵ Hajduk – z węgierskiego hadi, czyli wojenny, nazwa węgierskiej lekkiej piechoty nadwornej, wojsko nieregularne w służbie magnatów lub używane do obsady twierdz nadgranicznych. Z. Gloger, *Encyklopedia Staropolska...*, t. I, s. 230; Z. Żygulski, *Broń w dawnej Polsce...*, s. 177, 184, 185, 254, 255, 262.

¹⁴⁶ Hakownica – broń palna, stosowana do obrony fortyfikacji zamkowych z początku XIV w., z tzw. hakiem pod lufą do opierania o mur, był to rodzaj rusznicy. W XVI w. wyposażono ją w zamek kołowy. Amunicja kulki żelazne i ołowiane. W XVII w. powoli wychodzi z użycia choć jeszcze w XVIII wieku była na wyposażeniu wielu warowni w Rzeczypospolitej, zob. Z. Gloger, *Encyklopedia Staropolska...*, t. I, s. 231; Z. Żygulski, *Broń w dawnej Polsce...*, s. 124.

¹⁴⁷ Herb rodziny Kmitów, Szreniawa lub Śreniawa w polu czerwonym krzywaśń srebrna z krzyżem zaćwieczonym, opis za A. Znamierowski, *Herbarz rodowy*, Warszawa 2004, s. 168.

¹⁴⁸ Głasalnice – strażnice.

¹⁴⁹ Ceigwart, z niem *Zeugwart*, od XVI do XVIII wieku oficer artylerii zarządzający arsenałem, w polskiej nomenklaturze wojskowej był to odpowiednik kapitana.

¹⁵⁰ Muszkiet – gładkolufowa broń palna długa, z zamkiem lontowym, ładowana od wylotu lufy, czyli odprzodowo, kalibru od 18 do 25 milimetrów. Pojawił w początkach XVI wieku w armiach włoskich i hiszpańskich a następnie przysięła się we wszystkich armiach europejskich. Z. Żygulski, *Broń w dawnej Polsce ...*, s.124-125 i np. 163; *Wojsko, wojna...*, s. 182.

¹⁵¹ Falkonet – działo lub działko polowe piechoty lub umieszczane na zamkach, z polska zwane sokolikiem o długiej lufie, *Wojsko, wojna, broń*, pod red. M. Kamlera, Warszawa 2001, s. 89-90.

¹⁵² Herb rodziny Lubomirskich Szreniawa lub Szreniawa.

z herbem je mci pana starosty terażniejszego¹⁵³, w ósmym nowe działo, także z herbem pa[na] starosty dłuższe od pierwszego dwiema łokciami¹⁵⁴. Tamże jest dostatek różnych potrzeb aparamentow do nabijania, i do strzelby i kagańców na teźże baszcie w kącie przy wrocie do izdebki puszkarza z komórką, wychodząc z baszty wrota drzewiane składane, które się zamykają kłódkami, przy tych wrociech drzwi po obu stronach mocne dębowe, które się także kłódkami zamykają, od nich wschodki na dole się schodzą pod tę basztę wielką, gdzie ziemna strzelba, wyszedzszy z baszty przychodzi droga do dziedzińca, i zaraz przeciwko baszcie most drzewiany, po jednej stronie mur, a po drugiej od pola przy murze zrąb drzewiany. Wrota pirsze okowane żelazem mocne, drugie wrota dębowe dobrze opatrzone, wszedzszy w zamek w górę po lewej stronie od pola mur i przy nim wał dosyć szeroki. Na nim izdebka z sionką, w której okien N^o2, przeciwko izdebce głaszalnica, i zaś także mur z wałem. W kącie czekausz¹⁵⁵ (cekhausz) murowany, drzwi do niego troje z zamkami kłódkami, Podle czekauzu drzwi drzewiane do piwnice, która jest pod cekauzem sklepista. Podle piwnice drzwi z kłódką do sklepu, w którym jest dwa młynki [k.120v/k.121] i żywności nie mało, to jest słoniny, soli w sztukach i skór bydlęcych. Podle tego sklepu kuchnia wielka o czterech oknach. Przeciwko kuchniej Izba drzewiana nowo zbudowana o dwu oknach, do której idąc jest wschod murowany krzyżowy, podle niego drzwi żelazne do sklepu, w którym jest żywność. Tym wschodem na górę wszedzszy są drzwi drzewne z klamką do sieni, w której po prawej stronie stołowa izba wielka w niej okien N° 4. A w sieni hakownic na ścianie N° 180, janczarek¹⁵⁶ N° 6, sikawek mosiądzowych N° 5. Po lewej stronie izba niewielka, w której okno jedno, a z niej komnata tarciami zapierzona, w której też okno jedno małe, jest i wschod z tej sieni drewniany na górę pod dach, gdzie dachy i rynny wszędzie dobrze opatrzone, tamże nad stołową izbą działko. Wychodząc z tej sieni jest po lewej ręce ganek drewniany, z którego drzwi do drugiej sieni w niej komin, a po lewej ręce kaplica drzewiana za terażniejszego pa[na] starosty nowo zbudowana. pobok izba murowana, w której okien N° 2, z niej drzwi do komnaty z rygłem żelaznym, w tej izbie komin murowany, a do komnaty też drzwi z zamkiem, w której okno jedno i komin. Po prawej zaś stronie drzwi na ganek, a po lewej drzwi z zamkiem do izby pokojowej, okien N° 2 komin, Pobok drzwi żelazne do sklepu, okno jedno w nim, podle tego [k.121/k.121v] sklepu drzwi do sieni, w której okien N° 2 > na ścianie hakownic N° 69. Wschod drewniany na górę pod dach. Tamże idąc na wieże wschod, także drewniany, drzwi żelazne do tej wieże, gdzie sadzają więźnie, na

¹⁵³ Herb rodziny Lubomirskich Śreniawa lub Szreniawa.

¹⁵⁴ Łokieć – miara długości około 58,6 cm (łokieć krakowski obowiązywał w całej Koronie Polskiej), łokieć składał się z 2 stóp-4 ćwierci-24 cali i 192 ziarn, zob. J. Szymański, *Nauki pomocnicze...*, s. 162-164 lub T. Wierzbowski, *Vademecum...*, s. 216.

¹⁵⁵ Cekhuz – z nie. Zeughaus, dawna nazwa arsenału, gdzie przechowywano rysztunek wojskowy, proch, amunicję. Z.

Gloger, *Encyklopedia Staropolska...*, t. I, s. 225-226; *Wojsko, wojna, broń...*, s. 61.

¹⁵⁶ Janczarka – rodzaj muszkietu lub strzelby.

lewej stronie drzwi drewniane z kłódką, a drugie żelazne z zamkiem i kłódką do sklepu, gdzie prochownic i knotów dostatek, po tymże wschodzie idąc dalej są na lewej stronie drzwi do wieże, gdzie działko stoi z herbem pp Kmitow¹⁵⁷, jeszcze wyżej na samym wirzchu ganek, na nim są bębny miedziane także trembacze wartują. Na tym wschodzie schodząc na dół po prawej stronie sklep, gdzie nabiał chowają, do którego drzwi drewniane z zamkiem i kłódką. Na dół zszedłszy do sieni zaraz po lewej stronie sklep wielki, w którym wszelakiej żywności dosyć, mąk żytnych i pszenicznych, krup, słodow, grochu, że drzwi do niego żelazem okowane, z zamkiem i kłódką. Podłe tego zaś drugi sklep, w którym chowają mięsa i inszą żywność, drzwi zamczyste żelazne. Zszedłszy zaś z tej sieni na dół w zamek są po lewej stronie drzwi drewniane do piwnic podle niej są drugie dwie piwnice. Między murami jest stajnia, piekarnia, a pod nią dla chowania jarzyn piwnica. Wychodząc z stamtąd drzwi drewniane z klamką na wschodek murowany, pod którym jest sionka, w której na [k.121v/k.122] ścianie hakownic N° 8, po lewej stronie kuchnia, po prawej wschodek na ganek pod dach, którądy chodzą do zegara. Z tegoż wschodu drzwi prosto do mieszkania pa[na] podstarościęgo. Naprzód izba stołowa, w niej okien N° 2. Alkierz¹⁵⁸ tarcicami zapierzony, w nim też okno. Drugie drzwi do izdebki w niej okno jedno, i alkierz także tarcicami zagrodzony, w którym też okno jedno. Są trzecie drzwi którymi chodzą na basztę, gdzie stoi działo smok i insze działa, które przy nim wyżej opiały. Wróciwszy się z tego mieszkania pierszemi wroty wyszedłszy do drugich przychodząc po lewej stronie chodzą do sklepu ziemnego którądy wodę rurami do zamku prowadzą, za tym sklepem jest fortka za którą jest izba z sienią, w której hajducy mieszkają, po lewej stronie dwie kaszcie, do których woda rurami zawsze dostatkim ciecze. Minąwszy kaszty drzewa półtoraków wielka kupa pod murem, dla naprawy budynków. Po prawej stronie wał sypany, na nim koszów N° 10. Na końcu wału izdebka drzewiana i Komor, gdzie burgrabia mieszka, przeciwko niej izdebka dla hajduków, na teje stronie chata ziemna hajducka. Przeciwko wałowi po lewej stronie pod murem stajenka drzewiana, przy niej izdebka z sionką w której balwierz mieszka. Za tą izdebką jest mieszkanie na rotmistrza piechotnego, drzwi do sieni, [k.122/k.122v] z niej izdebka z komnatą¹⁵⁹, a po drugiej stronie łazienka, przy niej wschodek na górę, także salka. Niżej studnia w skale wykowana głęboka, która jest w zamknięciu, wiader dwie okowanych i łańcuch. Przy tej studni wschod, którym chodzą na wał jest zewnątrz w zamku zrąb drzewiany nasypy, a od pola mur, na którym komórek hajduckich N° 20. A na końcu ku bramie baszta drzewiana, na której jest działko, a powyżej głaśzalnica. Zszedłszy zaś tymże wschodkiem na dół idąc na samym wale komora hajducka. Za

¹⁵⁷ Jw.

¹⁵⁸ Alkierz – z francuskiego miejsce dla luczników; w okresie staropolskim i w takim znaczeniu tu występuje to boczny mały pokój służący za sypialnię; w architekturze wysunięta narożna część budynku, kryta zazwyczaj osobnym dachem, *Słownik wyrazów obcych*, pod red. J. Tokarskiego, Warszawa 1980, s. 22.

¹⁵⁹ Było kownata.

nią karczma, przy karczmie wschodek na blanki, na których komórek hajduckich kilkanaście. Pod nimi izba murowana hajducka, w niej okien N° 2. Przeciwno tej izbie izdebka wrotnego przy samej bramie.
[k.122v]

Lubowla

Lustracja MK Dz. XVIII, t. 22

Rok 1627

[k. 244]

Salaria pp. urzędników zamku lubowelskiego

Panu podstaroścemu.....	f[lorenów]	60
Burgrabiemu.....	f[lorenów]	40
Wrotnemu.....	f[lorenów]	12
Klucznikowi.....	f[lorenów]	12
Kucharzowi.....	f[lorenów]	12
Puszkarzom N ^o 3 po f[lorenów] 20 czyni	f[lorenów]	60
Summa Salariow czyni.....	f[lorenów]	196

[k. 244]

Opowiedzenie ich mościow pp. urzędników zamku lubowelskiego

Opowiedzieli się przed nami ich mci pp. urzędnicy zamku tego iż na pany urzędniki zamkowe więsze solaria¹⁶⁰ wychodzą niżeli pierwsi ich moście panowie lustratorowie im [k.244/k.244v] naznaczyli, za czym my widząc więszą dalece do tego zamku jaśnie wielmożnego je mci pana wojewody ruskiego dzierzawce na ten czas starostwa lubowelskiego¹⁶¹ expense¹⁶², którą na urzędniki zamkowe spenduie¹⁶³, co nam rejestrami produkowali to jest że wychodzi na jemci

Pana podstarościego na rok.....	f[lorenów]	800
Pan rotmistrzowi na rok.....	f[lorenów]	400
i miesięczne pieniądze		
Burgrabiemu na rok	f[lorenów]	200
i ordynaria		
Krzysztofowi porucznikowi dragońskiemu, których dragonów ¹⁶⁴ imci ma <i>ad casum</i> ¹⁶⁵ dla zamku tutecznego N ^o 30 i od czynszów spiskich, iż we złocie są wolnemi daje mu na miesiąc	f[lorenów]	30

¹⁶⁰ Czysnze

¹⁶¹ Stanisław Lubomirski.

¹⁶² Od łac. *Expensum* – wydatek pieniężny, J. Sondel, *Słownik*..., s. 357.

¹⁶³ Przyrzekają uroczyscie od słowa łac. *spondeo*, zob. J. Sondel, *Słownik*..., s. 895.

¹⁶⁴ Dragoni – formacja wojskowa inaczej piechota konna, weszła do użycia w początku XVII wieku, zob. *Tablice historyczne*, oprac. W. Mizerski, Warszawa 1996, s. 159.

¹⁶⁵ Do lub w przypadku.

Księdzu kapelanowi na rok.....	f[lorenów]	60
Panu Horwatowi na rok i barwa, który jeździ na szpiegi.....	f[lorenów]	60
P. Dziurdziakowi na rok.....	f[lorenów]	40
i barwa, który także jeździ na szpiegi [k. 244v/k. 245]		
Panu pisarzowi zamkowemu kwartał ¹⁶⁶	f[lorenów]	15 i od varia i barwa
Trembaczowi tesz na kwartał	f[lorenów]	13 vict ¹⁶⁷ i barwa
Szyposom ¹⁶⁸ trzem na kwartał.....	f[lorenów]	12 vict i barwa
Doboszowi na kwartał najwięcej.....	f[lorenów]	4 i vict i barwa
Bronnemu na kwartał.....	f[lorenów]	4 i vict i suknie
Rurmistrzowi ¹⁶⁹ na kwartał.....	f[lorenów]	4 i vict i suknie
Klucznikowi na kwartał.....	f[lorenów]	4 i barwa
Piekarzowi na kwartał	f[lorenów]	4 i barwa
Piwowarowi na kwartał.....	f[lorenów]	5 i vict i barwa
Puszkarczowi płaca na miesiąc.....	f[lorenów]	10
Czegwartowi na miesiąc	f[lorenów]	10
[k. 245/ k. 245v]		
Balcerowi na miesiąc.....	f[lorenów]	10
Szewczykowi na miesiąc.....	f[lorenów]	8
Michałowi.....	f[lorenów]	10
Loryncowi.....	f[lorenów]	8
Handzłowi	f[lorenów]	8
Janowi	f[lorenów]	8
Mazurowi.....	f[lorenów]	5
Spiterowi.....	f[lorenów]	5
Na puszkarczow tylko trzech dają ze Skarbu Rzeczpospolitej na rok ...f[lorenów]		60
Na piechotę idzie ze Skarbu Rz[eczy]p[ospoli]tej.		
My tedy bacząc to bysz z nie małą <i>de minutia</i> ¹⁷⁰ Skarbu Rzeczyp[ospoli]tej na		
tośmy nic więtszych solariaw pp. urzędnikom nie defalkowali ¹⁷¹ jeno jako pierwsi		
ich mości panowie lustratorowie puszczać to na decisią Je[go] Kró[lewskiej]		
M[oś]ci Pana Naszego Miłościwego ¹⁷²		
[k. 245v]		
[k. 246]		

¹⁶⁶ Było zapisane kwartał.

¹⁶⁷ Od słowa victu-us- żywność, pokarm, wikt, J. Sondel, *Słownik*..., s. 357.

¹⁶⁸ Szyposz, z węgierskiego grajek na piszczałce woskowej, zob. Z. Gloger, *Encyklopedia Staropolska*..., t. II, s. 343.

¹⁶⁹ Rurmistrz tzw. magister canalium, do jego obowiązków należał nadzór nad istniejącymi źródłami wody, kanalizacją oraz budowanie nowych urządzeń doprowadzających wodę lub ich konserwację, zob. S. Górzyński, *Z dziejów wodociągów i kanalizacji w dawnej Polsce*, „Gaz, woda i technika sanitarna” 1957, nr 9, s. 332-334.

¹⁷⁰ De minutio – umniejszenie z umniejszeniem zob. J. Sondel, *Słownik*..., s. 266.

¹⁷¹ Nie umniejszali od słowa łac. Defalco – ściągać, zmniejszać potracając, J. Sondel, *Słownik*..., s. 256.

¹⁷² Królem Polski był wówczas Zygmunt III Waza, który panował w latach 1588-1632. Zob. biogram np. M. Spórna, P. Wierzbicki, *Słownik władców Polski i pretendentów do tronu polskiego*, Kraków 2003, s. 515-521.

Zamek Lubowelski¹⁷³

Nowa część przymurowana i odnowiona przez wielmożnego je mci pana wojewodę ruskiego, a terazniejszego jemci pana starostę¹⁷⁴.

Naprzód przyjeżdżając do zamku to jest w skale nowo wykowany gmach z kominem tylko kuchennym, gdzie przed bramą, czasu zimna warta się ogrzewa. Za tym zaraz na tym miejscu, gdzie była brama z muru i na niej izdebka drewniana. Jest nowa brama wielka sklepista a głęboka w miejscu skalistym. Fundamentom wyłomawszy między murem potężnym z tej skały dwojem piętrem wwyż na łokci trzydzieści, kosztem terazniejszego je mci pana starosty wielkim wywiedziona i na lewą rękę, takim że murem miaszem i wysokim, do [k.246/k.246v] zamkowego muru jest mocna przymurowana na drugą zaś stronę ku miastu, tak że miasto i wysoko, po tym obraca się na kształt baszty, albo raczej przygodku, zasłaniając sobą i bramę starą do dziedzińca i zamku wielką część od miasta, i drugą część od góry, gdzie miejsce¹⁷⁵ niebezpieczne i żadnej *defensi*¹⁷⁶ nie miało takowego muru jest już jako ma być wysoko wzdłuż¹⁷⁷ łuku pułtorasta.

Jest potem canton w tej baszcie albo raczej przygodka, od którego idzie mur skolisto i na te i na owe stronę, aby zaś baszta wzajemnie jedna drugiej potężnie broniła i ten już mur wysoko wywiedziony, a gdzie się obraca na północy zachodząc na obronę i zasłonę zamku dopiero mury w głęboką skałę na kilka łokci nad ziemię wywiedzione wzdłuż¹⁷⁸ na łokci¹⁷⁹ czterdzieści i sześć, i na nich do czasu drewniany pałak dobry do obrony postawiony, do tej bramy nowej wchodząc jest wzdow dobry i pod nim przekop [k.246v-k.247] głęboki do wzdowu kłódki potężne, w bramie po prawej ręce jest izba sklepista przestronna dla piechoty i przeciwko będzie w skale druga wykowana i już na niej ściany wymurowane i zasklepiene. Na drugie piętro tej bramy jest wejście z górnego zamku z puł[g]anku, gdzie jest izba z komnatą, których okna zamku obrócone, tam że kuchnia i komora, z którego mieszkania nie masz na dół zejścia ani też z dołu na drugie piętro stamtąd, w rogu iest murowana i zasklepiena sentinella¹⁸⁰ z sześcią dziur na strzelby i dalej idąc po blankowaniu tego przygodku druga jest także murowana Sentinella¹⁸¹ ze trzema dziurami dla strzelby, a na blankowaniu dwadzieścia strzelnic dla hakownic, nad bramą strzelnic dwie dla hakownic jedna

¹⁷³ Opis zamieszczony też: P. Wierzbicki, *Sądecko-Spiskie pogranicze historyczny trakt handlowy wiodący doliną rzeki Poprad. Rys Historyczny*, <http://trakthistorycznysacz.pl/rys-historyczny/>.

¹⁷⁴ Starosta – Stanisław Lubomirski.

¹⁷⁵ Było mieszczce.

¹⁷⁶ Obrony – od *defensio-onis*- obrona, zob. J. Sondel, *Słownik...*, s. 257.

¹⁷⁷ Było wzdłosz.

¹⁷⁸ Jw.

¹⁷⁹ Miara długości 58,6 cm. Opis wyżej.

¹⁸⁰ Sentinella – z włoskiego wartownia.

¹⁸¹ Jw.

dla działa, teraz cegłą zakryta, ale *ad casum*¹⁸² potrzebna, tam że okien dwie wielkich z góry pochodzisto uczynionych dla miotania kamieni czasu potrzeby. Na tej wszytkiej baszczie albo przygrodku jest w obojem piętrze strzelnic do dział N^o ośm, a znowu będą cztery bardzo przestronno, gdzie placu tak wiele, że przestronno i muszkietierów¹⁸³ czterysta [k.247/k.247v] stanie do obrony. Z tego przygrodku jest druga brama stara wielka, do której wrota żelazem mocno okowane dobrze opatrzone, z regłem żelaznym, zaporą i czterema kłódkami. Przy bramie po lewej stronie fortka, także żelazna, okowana z rygłem żelaznym z zaporą i dwiema kłódkami. Drugie wrota dębowe mocno dobrze opatrzone z zaporą i dwiema kłódkami, a z wierzcha krata mocno żelazem zakowana, co się spuszcza na dół. W tych że wrotach fortka zamczysta, troje wrota dębowe mocne z zaporą i dwiema kłódkami. Przeciwko bramie stoją dwa farkacze¹⁸⁴ i moździerz z herbem jemci pana starosty terażniejszego Szreniawa¹⁸⁵. Wszedszy w zamek po lewej stronie są drzwi do sionki, z której jedne drzwi po tejże stronie do izdebki karczmarzkiej małej o jednym okienku. Drugie drzwi do izdebki drewnianej, gdzie hajdacy mieszkają. Z tej izby po wschodzie, drzwi do izby murowanej, z niej trzy okna niemałe szklane. Idąc dalej w zamek po lewej stronie są drzwi, którymi chodzą na blanki. Tam wszedszy po lewej stronie przy wschodku komórka hajduczka i po prawej drzwi do [k.247v/ k.248] sionki, z której także izba hajducka i komora podle niej. A wyżej hakownic N° 4. Idą po murze blankami, przy którym wał jest zrąb drzewiany ziemią do baszty orzeł nasypany, tam okien N° 8, a w każdym hakownica, w samej baszcie okien N° 5, także hakownica w każdym. Na drugim piętrze w tejże baszcie okien N° 5, we czterech hakownice, a w piątym działko z herbem panow Kmitow¹⁸⁶. Na trzecim piętrze trzy głośzalnice. Do wielkiej baszty idąc ośm okien, w każdym hakownica. Przeciwko wałowi przy drodze, która chodzą do dziedzińca po wschodku wszedszy drzwi do sionki, w której izba, gdzie szychtarz mieszka i slosarze, przeciwko niej kuźnia. Przychodząc do samej baszty izba murowana sklepista, w której czeygwart¹⁸⁷ mieszka, pod nią piwnica murowana. Nad izbą na blankach izba drewniana z sionką i trzy komory, gdzie puszarze mieszkają. W tej izbie jest muszkietów N° 11. Na basztę wielką wchodzi po lewej stronie. W pierwszej dziurze działo smok w drugiej dziurze falkonet¹⁸⁸, nowy z herbem [k.248/k.248v] jemci pana starosty terażniejszego własnym¹⁸⁹. W trzeciej hakownic N° 10. W czwartej dziurze

¹⁸² *ad casum* – do przypadku – *ad* oznacza kierunek do, ku, w stronę; *casum*, od *casus-us*, traf, przypadek, J. Sondel, *Słownik...*, s. 21 i 136.

¹⁸³ Muszkietier – formacja uzbrojona w muszkiety, zob. np. Z. Żygulski, *Broń w dawnej Polsce...*, s. 147, 165, 166, 213, 214, 225, 247, 254, 255, 286.

¹⁸⁴ Farkacz – rodzaj działka.

¹⁸⁵ Śreniawa lub Szreniawa – w polu czerwonym krzywań srebrna – odmiana.

¹⁸⁶ Śreniawa lub Szreniawa – w polu czerwonym krzywań srebrna z krzyżem zaćwiczonym.

¹⁸⁷ Cejgwart.

¹⁸⁸ Falkonet – opis wyżej w przypisie.

¹⁸⁹ Mowa o herbie Lubomirskich Śreniawa lub Szreniawa.

działo wielkie koczur. W pustym oknie działo wielkie Duda. W szóstym oknie działo falkonet mały. W siódmym działo nowe sokoł z herbem je mci pana starosty terażniejszego własnym¹⁹⁰. W ósmym nowe działo, także z herbem jemci p[ana] starosty dłuższe od pierwszego dwiema łokciami¹⁹¹. Tamże jest dostatek różnych potrzeb i aparatów do nabijania, i do strzelby i kagańców. Na teźe baszcie w kącie przy wrociech izdebka puszkarska z komórką, wychodząc z baszty wrota drzewiane składane, które się składają i zamykają kłódkami. Przy tych wrociech drzwi po obu stronach mocne dębowe, które się także kłódkami zamykają, od nich wschodki na dole się schodzą. Pod tą basztą wielką, gdzie izbę ma strzelba. Wyszedszy z baszty przychodzi droga do dziedzińca i zaraz przeciwko baszcie most drewniany po jednej stronie mur, a po drugiej od pola przy murze zrab drzewiany. Wrota pierwsze okowane żelazem mocne. Drugie wrota dębowe [k.248v/k.249] dobrze opatrzone. Wszedszy w zamek w górę po lewej stronie od pola mury przy nim wał dosyć szeroki, na nim izdebka z sionką, w której okien N° 2. Przeciwko izdebce głośzalnica¹⁹², i z(r)ąb także mur z wałem. W kącie cekhauz murowany, drzwi do niego troje z zamkami kłódkami. Podle cekhauzu drzwi drzewiane do piwnice, która jest pod cekhauzem sklepista. Podle piwnice drzwi z kłódką do sklepu, w którym jest dwa młynki i żywności nie mało. To jest słoniny, soli w beczkach i skór bydłych. Podle tego sklepu kuchnia wielka o czterech oknach. Przeciwko kuchniej izba drzewiana nowo zbudowana o dwu oknach, od której idąc jest wschod murowany kurtynowy¹⁹³, podle niego drzwi drzewiane z klamką do sieni, w której po prawej stronie stołowa izba wielka w niej okien N° 4. A w sieni hakownicy na ścianie N° 180, janczarek¹⁹⁴ N° 6, sikawek [k.249/k.249v] mosiądzowych N° 5, po lewej stronie izba niewielka, w której okno jedno, a z niej komnata tarcicami zapierzona, w której też okno jedno małe. Jest i wschod z tej sieni drewniany na górę pod dach, gdzie dachy, rynny wszędzie dobrze opatrzone. Tamże nad stołową izbą działko. Wychodzą z tej sieni jest po lewej stronie ganek drewniany, z którego drzwi do drugiej sieni w niej komin, a po lewej ręce kaplica drzewiana za terażniejszego pana starosty zbudowana. Pobok izba murowana, w której okien N° 2 z niej drzwi do komnaty z cegłem żelaznym. W tej izbie komin murowany, a do komnaty też drzwi z zamkiem, w której okno jedno i komin. Po prawej zaś stronie drzwi na ganek, a po lewej drzwi z zamkiem, a izby pokojowej okien N° 2, komin. Pobok drzwi żelazne do sklepu, okno jedno w nim. Podle tego sklepu drzwi do sieni, w której okien N° 2 na ścianie hakownic

¹⁹⁰ Jw.

¹⁹¹ Łokieć – miara długości 58,6 cm. Opis wyżej.

¹⁹² Strażnica.

¹⁹³ Kurtyna – część obwodu obronnego o narysie bastionowym (bastion – dzieło fortyfikacyjne, zbudowane na planie pięcioboku, usytuowane na załamaniach twierdzy, wysunięte przed jej front, przeznaczone do walki bliskiej), łączące bastiony. Kurtyna wykonywana była w postaci prostego wału ziemnego, często odzianego cegłą lub kamieniem. *Encyklopedia techniki wojskowej...*, s. 52, 296.

¹⁹⁴ Janczarka – rodzaj strzelby.

[k.249v/k.250] N° 69, wschod drewniany na górze pod dach. Tamże idąc na wieże wschod także drewniany, drzwi żelazne do tej wieże, gdzie sadzają więźnie. Na lewej stronie drzwi drewniane z kłódką, a drugie żelazne z zamkiem i kłódką do sklepu, gdzie prochownia i knotów dostatek. Po tymże wschodzie idąc dalej są na lewej stronie drzwi do wieże, gdzie działko stoi z herbem panów Kmitów¹⁹⁵. Jeszcze wyżej na samym wierzchu ganek, na nim są bębny miedziane, tamże trębacze wartują. Na tym wschodzie schodząc na dół po prawej stronie sklep, gdzie nabiał chowają, do którego drzwi drewniane z zamkiem i kłódką. Na dół zszedłszy do sieni zaraz po lewej stronie sklep wielki, w którym wszelakiej żywności dosyć, mąk żytnich i pszenicznych krup, słodow, grochu etc. Drzwi do niego żelazem okowane, z zamkiem i kłódką. Podle tego zaś drugi sklep, w którym chowają mięsa i inszą żywność, [k. 250/k. 250v] drzwi zamczyste żelazne. Zszedłszy zaś z tej sieni w dół w zamek są po lewej stronie drzwi drewniane do piwnice. Podle niej zaś drugie dwie piwnice między murami jest stajnia. Za nią piekarnia, a pod nią dla chowania jarzyn piwnica, wychodząc stamtąd drzwi drewniane z klamką, na wschodek murowany, po którym jest sionka, w której na ścianie hakownice N° 8. Po lewej stronie kuchnia, a po prawej wschodek na ganek pod dach, którą chodzą do zegara z tegoż wschodu drzwi prosto do mieszkania pana podstarościego. Naprzód izba stołowa w niej okien N° 2. Alkierz tarcicami zapierzony, w nim też okno. Drugie drzwi do izdebki, w niej okno jedno i alkierz, także tarcicami zagrodzony, w którym też okno jedno. Są trzecie drzwi, które chodzą na basztę gdzie stoi działo Smok i insze działła, które się przy nim wyżej opisały. Wróciwszy się z tego mieszkania pierwszymi wroty [k.250v/k.251] wyszedłszy do drugich przychodząc po lewej stronie, wchodząc do sklepu ziemnego, którą wodę rurami do zamku prowadzą, za tym sklepem jest fortka, za którą jest izba z sienią, w której hajducy mieszkają. Po lewej stronie dwie kascie, do których woda rurami zawsze dostatkem ciecze. Minąwszy kaszty drzewa pułtrainików wielka kupa pod murami dla naprawy budynków. Po prawej stronie wał sypany, na nim koszów N° 10. Na końcu wału izdebka drewniana i komora, gdzie burgrabia mieszka. Przeciwko niej izdebka dla hajduczków. Na tejże stronie chata ziemna hajducka. Przeciwko wałowi po lewej stronie pod murem stajenka drewniana przy niej izdebka z sionką, w której balwierz mieszka. Za tą izdebką jest mieszkanie na rotmistrza piechotnego drzwi do sieni, z niej izdebka z komnatą, a po drugiej stronie łazienka przy niej wschodek na górę, tamże salka, niżej studnia w skale wykowana głęboka, która jest w zamknięciu, wiader dwie okowanych, i [k.251/251v] łańcuch. Przy tej studni wschod, którym chodzą na wał. Jest zewnątrz w zamku zrąb drzewiany nasypyany, a od pola mur, na którym komórek hajduckich N° 20. A na koniec ku bramie baszta drzewiana, na której jest działko po wyżej głasznica, zszedłszy zaś tymże wschodkiem na dół idąc, w samym wale

¹⁹⁵ Herb Kmitów Szreniawa lub Śreniawa.

komora hajducka, za nią karczma. Przy karczmie wschodek na blanki, na których komórki hajduckich kilkanaście. Pod nimi izba murowana hajducka w niej okien N° 2. Przeciwko tej izbie Izdebka wrotnego przy samej bramie.

Pogląd na zamek Lubowla z 1750 roku – kopia rysunku historycznego F. Placidiho (P. Mišenko)

Lubowla

Lustracja MK Dz. XVIII, t. 26a

Rok 1746

[k. 1.]

Kopia

Starostwo

1746 Spiskie

KRES LUBOWELSKI

W którym specificantur¹⁹⁶ 1mo

ZAMEK

Z przyjazdu do tegoż zamku jest pierwsza brama drewniana poczciwa¹⁹⁷, drzwi w kratę zrobione na słupie stojące, tylko u dołu i u góry, czopy żelazne, na których się drzwi obracają, zamku przy nich nie masz tylko skobel i hak żelazny do zakładania. Po prawej stronie z przyjazdu sztachety świerkowe drewniane,

¹⁹⁶ Wyszczególniono lub podano albo wyliczono – specificatio- onis podanie lub wyszczególnienie albo też wyliczenie specifico, zob. J. Sondel, *Słownik...*, s. 893.

¹⁹⁷ Było podciwa.

ciągną się aż do drugiej bramy. Po lewej stronie sztachety takie same, ciągną się do baszty pośrodku¹⁹⁸ droga do Bramy drugiej.

Brama Druga

Na tę samą formę wystawiona jest, tylko że do zakładania żelazna obręcz gruba jak szyna, w Słupie po prawej stronie wbita, także na tej stronie blisko zaraz samej fortka ze sztachet zrobiona, na żelaznym drągą podnosi się do wychodzenia, przy której łańcuch żelazny jest nie bardzo gruby do odciągania tej i skobel z wrzeczędem¹⁹⁹ do zamykania dobry. Po lewej stronie z przyjazdu zaraz blisko bramy ostkwi drewniana zepsuta leży od niej trzy kroki zrobiwszy wbity słupek drewniany jest mały, przy którym łańcuch żelazny takż jak u fortki do zatrzymania drzwi od bramy.

Brama Murowana

Wchodząc do tej bramy jest zwod drewniany żelaznemi i gęsto poprzek skuty szynami, między którymi są dwa kołka żelazne grube wbite, do których są haki żelazne [k. 1/k. 1v] do przyciągania tegoż zwodu, te haki na drągach osadzone drewnianych po bokach stojące. Także między tymi szynami są dwa łańcuchy grube żelazne wbite do zwodu, do których łańcuchów, są także skoble żelazne grube, po bokach już po samym przyjsciu do zamku w murze osadzone. Przy których skoblach wiszą dwie kłódki żelazne wielkie, do zamykania zwodu, za też łańcuchy, za zwodem tym zaraz są w samej zamkowej bramie drzwi modrzewiowe drewniane, żelazną okute blachą, przez którą blachę całą idą żelazne szyny, w pośrodku²⁰⁰ tych szyn jest rękowisc żelazna okrągła gruba, do zamykania lub otwierania.

Z drugiej strony zaś tych drzwi, jest drewniana kolba i żelazny wrzeczęd wielki do zakładania tej kolby, zamek żelazny dobry ze wszystkim rygiel w murze po drugiej stronie w serce zrobiony żelazny do tegoż zamku. Też drzwi na czopach żelaznych grubych obracają się.

Kurdygarda²⁰¹

Wchodzą juz w zamek po prawej stronie jest kurdygarda do której drzwi drewniane stare na zawiasach żelaznych, zamku przy nich nie masz tylko kłamki z izby do zakładania a z przyjscia wrzeczęd i skobel do zamykania, na kłódkę, okno w tej kurdygardzie jedno, połowa szyb, większej części nie masz deskami

¹⁹⁸ Było poszrodku.

¹⁹⁹ Wrzeczędz – dawne urządzenie do zamykania bramy, drzwi od wewnątrz, łańcuch żelazny u drzwi od środka do zamykania drzwi, zapora do zamknięcia, Z. Gloger, *Encyklopedia...*, t. II, s. 467.

²⁰⁰ Było poszrodku.

²⁰¹ Kurdygarda – z franc. cordegard, tzn. pomieszczenie dla warty, zob. *Lustracja województwa krakowskiego 1659-1664*, oprac. A. Falniowska-Gradowska i F. Leśniak, Warszawa 2005, przypis 1146, s. 745.

i papierami polepione, za tym oknem jest krata żelazna dobra. W tej kurdygardzie stół drewniany stary, ławek cztery dobrych. Prycza drewniana stara do sypania żołnierzom. Piec stary zły, kafle czerwone proste, gąsior drewniany zły ze dwiema sworzeniami i wrzeciędzkiem dobrym żelaznym, w tej znajduje się kuna²⁰² żelazna, na szyje jedna, kajdanów żelaznych z prętami par trzy [k. 1 v/k. 2] bez kłódek Item²⁰³ z ogniwami par dwie, kajdany jedne na rękę y nogę. Dybek żelaznych na ręce par dwie bez kłódek. Item²⁰⁴ jedna na rękę bez łańcuszka i na nogę. Przy piecu są drugie drzwi drewniane małe stare na zawiasach żelaznych, które idą do kuchenki, z której palają w piecu. Wyszedszy już z kurdygardy po lewej stronie z przyjazdu, w górze jest przybita listw[a] długa drewniana żelaznemi g[w]oździami, na które są kołka drewniane powbijane do wieszania flint żołnierskich. Pod tą listwą na ziemi leży sosnowa długa i gruba przycieś²⁰⁵, przy samym końcu tej przyciesi jest izdebka drewniana cała między murem. Do której wchodząc jest sienka, z której się pala do pieca, do tej sianki są drzwi drewniane, na zawiasach żelaznych złych, zamknięcia żadnego nie masz, tylko jeden skobel, z tej sianki wchodząc do izby są drzwi drewniane dobre na zawiasach żelaznych dobrych, zamku nie masz, tylko klamka i rygiel z izby, z sianki hak i skobel do zamykania, w tej izbie okna są dwa bez kraty, w tych oknach szyb złych jedenaście, to zaś okno co od drzwi w drewno osadzone drugie w ołów, stół jeden jodłowy zły, ławki dwie koło pieca drewniane złe. Piec z kafli prostych wapnem pobielony zły stary, posowa²⁰⁶ z tarcic słaba popodpierana słupami na tych jest przybita listew do wieszania rzeczy, wychodząc już z tej izdebki ex opposito²⁰⁷ stoi koń żołnierski drewniany przy murze, ten mur dobry, w murze zaś tym jest kuna wbita żelazna dobra.

Stajnia

Ta stajnia jest cała, z drzewa jodłowego drzwi do niej na zawiasach żelaznych dobrych, przy nich do zamykania hak i skobel żelazny dobry. Wchodząc do niej po lewej stronie są cztery przegrody z deszczek dobrych na tej stronie jest złów sosnowy [k.2/k.2v] cały zły, tylko drabinki dobre. Po prawej stronie są trzy przegrody, z takich że deszczek, złów także zły, tylko drabinki dobre, becзка na sieczkę dobra, dach na tej stajni dobry pod tym dachem jest miejsce na siano, to zaś przykrycie jest wyciągnięte od stajni aż do bramy, pod którym wozy stawają. Po tym przykryciem są drzwi na zawiasach żelaznych złych, też drzwi całe są złe

²⁰² Kuna – tak nazywano wrzeciędz żelazny, służący przy słupie drewnianym lub drzwiach do przymyknięcia winowajców, zob. też: 1) metalowy uchwyt na pochodnię; 2) obłak żelazny do różnego użytku; 3) wygięty wrzeciędz, klamra do mocowania drzwi. Z. Głogier, *Encyklopedia...*, t. II, s. 118-119.

²⁰³ Item – także lub zarówno, J. Sondel, *Słownik...*, s. 532.

²⁰⁴ Jw.

²⁰⁵ Przycieś – w budownictwie drewnianym: podstawa wykonana z odpowiednio spojonych belek, na której opiera się ściana; podwalina, *Słownik języka polskiego*, <http://www.sjp.pl/co/przycie% B6>, <http://www.sjp.pl/>.

²⁰⁶ Posowa – sufit.

²⁰⁷ ex opposito – naprzeciwnko.

przy nich jest zamek żelazny ze wszystkim zły, tylko hak i wrzeciędz do zakładania żelazny dobry, na lewej stronie, jest żelazna obręcz do wiązania koni, za tymi drzewiami jest *spacium*²⁰⁸, gdzie drzewa składają, tam nie masz nic tylko sama *planities*²⁰⁹ miejsca murem do koła otoczona, ten mur dobry.

Brama Murowana Druga

Nad tą Bramą jest *Insigne Celsissimi olim Principis Theodori Lubomirski* z kamienia²¹⁰ prostego wyrobione i złotem *in partibus*²¹¹ adumbrowane²¹² z inskrypcjami *adsq[ue]*²¹³ lokowane. W tej bramie odrzwi kamienne miejscami połamane, drzwi nie masz, po bokach dwa ucha żelazne grube w murze osadzone. Z przyjazdu do tej bramy na prawej stronie listew drewniana do muru przybita na wieszanie flint²¹⁴ *ex opposito*²¹⁵ także.

Rezydencja Żołnierska communiter²¹⁶ Piekło nazwana

Z tej bramy wyszedzsy, idąc w dziedziniec po lewej stronie, taż rezydencja jest lokowana, do której wchodząc jest sianka, drzwi do niej drewniane jodłowe we drzwiach takich że na biegunach²¹⁷ drewnianych zamku nie masz tylko drewniana klamka *vulgo*²¹⁸ zapora; te zaś są drzwi powtórnie lokowane we drzwiach kamiennych dobrych, nad którymi także jest w kamieniu wyrte *Insigne praefati olim* [k.2v/k.3] *Celsissimi*²¹⁹. Wszedzsy w te sianki nie masz nie tylko same rudera, z tej sianki idąc do izby, są drzwi drewniane na zawiasach żelaznych dobrych odrzwi drewniane złe polepione gliną, zamku nie masz, tylko klamka i skobel, w izbie okno jedno okrągłe z gruntu wszystko złe, piec pobielany z prostych kafli stary, przyca drewniana stara zła.

²⁰⁸ Zapewne chodzi o spatium – przestrzeń lub miejsce, J. Sondel, *Słownik...*, s. 892.

²⁰⁹ Planitia-ae planities-ei – równina, płaszczyna, J. Sondel, *Słownik...*, s. 753.

²¹⁰ Herb (znak szlachecki) Prześwietnego niegdyś Księcia Teodora Lubomirskiego. Informacje o herbach Lubomirskich i nie tylko znajdujących się na zamku zob. M. Stevik, *Pámané tabule spišských starostov Lubomirských na Lubovnianskom a Podoliskom hrade*, „Almanach Muszyny”, R. 2007, s. 123-129.

²¹¹ W części.

²¹² Adumbrowane – pokryte od słowa adumbro – zakryć, zaciemniać, pokrywać, zaciemniać, J. Sondel, *Słownik...*, s. 33.

²¹³ Adsque – aż do, do aż, J. Sondel, *Słownik...*, s. 21.

²¹⁴ Flinta – broń ładowana odcylcowo – karabin używany od początku XVIII wieku, z zamkiem skałkowym, *Encyklopedia techniki wojskowej*, Warszawa 1987, s. 178.

²¹⁵ ex opposito – naprzeciwko.

²¹⁶ Communiter – J. Sondel, *Słownik...*, s. 179.

²¹⁷ Biegun – czop, walek, na którym coś się obraca, za: *Szarogród, kościół pw. św. Floriana Męczennika*, Źródło: Biblioteka Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, rkps 2002, s. 495-509. *Inventarium ecclesiae, supellectilis sacrae, aedificiorum villae Plebanówka*, Objasnienia archaiczne <http://szarogrod.pl/parafia/slowka.htm>; <http://szarogrod.pl/parafia/inw.html>; <http://szarogrod.pl/parafia/slowka.htm>

²¹⁸ Vulgo – powszechnie, ogólnie pospolicie, J. Sondel, *Słownik...*, s. 1003.

²¹⁹ Herb (znak szlachecki) wyżej wspomnianego niegdyś prześwietnego.

Rezydencja Karczma którą *communiter*²²⁰ zowią.

Idąc w górę z tej rezydencji piekło rzeczonyj po lewej stronie 1mo²²¹ jest piwniczka mała do karczmy z dziedzińca deszczkami zabita drzwi do niej nie masz, za tą piwniczką przy schodach na ganki idących jest lokowana też karczma, do której przyszedzsy jest sianka, w której odrzwi drewniane bardzo złe i słabe nad temiż muru sztuka zwała się. Wschodząc do samej izby, są drzwi jodłowe, na zawiasach żelaznych dobrych zamku przy nich nie masz tylko skobel i wrzeciędz do zamykania, z izby zaś zaporka drewniana do zakładania, odrzwi drewniane, gliną polepione. Okna w tej izbie są dwa jedno, *ex opposito*²²² drzwi gliną około ramow polepione, szyby zaś w drewno osadzone, w tym nie masz szyb 4. Okno drugie *ex opposito*²²³ pieca, także samo, w nim szyb nie masz sześciu, stół jeden Jodłowy dobry, ławki dwie złe, dwie koło pieca dobre, piec z kafli prostych, reparacyi potrzebujący, szafy dwie drewniane stare złe, pował z tarcic zła, przy piecu zaś są drzwiczki drewniane małe, na zawiasach żelaznych dobrych do tej piw[n]iczki, która jest z dziedzińca deszczkami zabita, do tej także są schody drewniane dobre tylko w piwniczce mur połamany. Wychodząc z tej rezydencji *ex opposito*²²⁴ są schody w górę idące drewniane przy murze, te reparacyi potrzebują. Mur zaś ten, przy którym są schody jest *illaf[e]sus*²²⁵ dobry i mocny, przykrycie na niem, to jest dach dobry, na tym murze jest *Insigne Celsissima Domus*²²⁶ z kamienia [k.3/k.3v] marmurowego pod tym na samym dole muru wywalony kawał. Wyszedszy już z tej pomienionej rezydencji na prawą obracając się stroną są schody drewniane, które idą do rezydencji p.[ana] porucznika, też schody są drewniane dobre na murze leżące czerwonym farbowane kolorem, minawszy te schody idąc dalej po murze do teje rezydencji: który jest *permodum*²²⁷ ganka zrobiony, jest komora do której są drzwi drewniane stare, na zawiasach żelaznych dobrych skobel i wrzeciędz do zamykania, w tej okna nie masz, ściana z jednej strony, z drugiej mur dobry. Dalej kontynuując są trzy komórki czyli framugi, które p.[an] porucznik swoim kosztem, i dla swojej wygody deszczkami poobijał, jest także kuchenka mała, cała drewniana z deszczek za tą kuchenką są drzwiczki małe drewniane, na zawiasach żelaznych te zaś drzwi idą na ganek, który z tego miejsca ciągnie się aż do rezydencji w.[ielmożnego] imci pana gubernatora. Ten ganek jest drewniany, czerwono farbowany dobry z celasikami wyrzynanemi, przy tym

²²⁰ Powszechnie.

²²¹ Primo – pierwsze.

²²² Naprzeciwko.

²²³ Jw.

²²⁴ Jw.

²²⁵ Illaesus-a-um – nieuszkodzony, zdrowy, J. Sondel, *Słownik...*, s. 439.

²²⁶ Znak (herb szlachecki) Prześwietnego Domu (Rodziny).

²²⁷ Per modum – na sposób, na kształt, na wzór, J. Sondel, *Słownik...*, s. 727.

ganku w murze są dwie małe baszty ad sekretu²²⁸. Od tych drzwiczek są schody drewniane dobre do samej już rezydencji idące.

Rezydencja Pana Porucznika

Do teje wchodząc rezydencji są drzwi drewniane na zawiasach żelaznych dobre, zamek żelazny dobry, antabka żelazna do zamykania lub otwierania dobra, okna dwa na zawiasach żelaznych i rygielki do zakładania tychże okien, pręty żelazne, poprzek²²⁹ idące, szyby proste w ołów wprawione, w jednym oknie dwie szyby słuczzone, piec z zielonych kafli reparacyi potrzebuje, powała z tarcic zła, podłoga z tarcic dobra. Dach nad tą rezydencją po stronach reparacyi potrzebuje. Ganek ten, który idzie do dachu teje rezydencji jest drewniany, czerwono farbowany ze wszystkim z poręczkami dobry. Schody tegoż ganku miejscami powycierane, na tym ganku, jest daszek wyciągniony przez [k.3v/k.4] podłogę, od tegoż ganku, który idzie do kuchenki p.[ana] porucznika, ten daszek jest dobry.

Baszta Bierfas communiter²³⁰ nazwana

Zszedłszy już z tego ganku idąc ku schodom, które idą od karczmy, udając się na lewą stronę są drzwi do teje baszty drewniane stare na zawiasach żelaznych słabych, zamku przy nich nie masz tylko skobel i wrzeciędz żelazny, kłódka żelazna brzeżasta dobra. Odrzwi drewniane bardzo słabe, nad którymi muru sztuka wypadła, tam wszedłszy do baszty jest podłoga nie ze wszystkim dobra, ale reparacyi potrzebująca, w tej baszcie znajduje się armat żelaznych nie bardzo wielkich, na kołach trzy, ze wszystkim dobrych i okutych, prócz jednej, przy której są koła bose, także przy drugiej oś słaba, i spróchniała, szczotek do ochędożenia trzy, do ładunków stępel jeden, jest także hakownica jedna żelazna dobra w drzewie osadzona na kołach bosych, oś słaba, są także *a parte*²³¹ koła dwa bose y słabe. *Item*²³² w tej baszcie znajduje się hakownic²³³ żelaznych w drzewa osadzonych kutyh dobrze, które na ziemi w kupie leżą i z tymi co po stronach stoją 35. kulbaki²³⁴ żołnierskie, które się na nic nie zdadzą dwie olster²³⁵ para jedna. *Item*²³⁶ łaźnia jedna sucha sosnowa dobra, przykrycie zaś tej baszty *alias*

²²⁸ Z łac. ad secretu – z osobna, zob. J. Sondel, *Słownik...*, s. 21 i 867.

²²⁹ Było poprzeg.

²³⁰ Powszechnie.

²³¹ Z częścią – od słowa pars-partis, część, z osobna, częściami, J. Sondel, *Słownik...*, s. 713.

²³² Także lub zarówno.

²³³ Broń palna opisana wyżej.

²³⁴ Olester – olstro, futerał skórzany na pistolet przytroczony do siodła przy przednim łęku, był używany od XVI w., *Wojsko...*, s. 199.

²³⁵ Kulbaka – wysokie siodło z szerokimi drewnianymi łękami, *Mały słownik języka polskiego*, pod red. E. Sobol, Warszawa 1999, s. 369.

²³⁶ Także lub zarówno.

dacha, gęsto popodpierany słupami, ale z wierzchu dobry. Nad tymże Dachem jest jeszcze wyżej w górę wyciągniona też baszta, do której po dachu idąc są drzwi drewniane dobre na zawiasach żelaznych zamku przy nich nie masz tylko wrzeczydz bez skobla, odrzwi kamienne dobre, tamże jest rezydencja maleńka, w której do koła jest okien pięć, ale kwatery z szybami żadnej nie masz. Te zaś okna są do koła każde z osobna kamieniem otoczone dobrym i zdrowym, przy których są chaczki żelazne powbijane do trzymania kwater, wierzch tej rezydencyi jest dach w bańce zrobiony od spodu idzie drewniany w łuszczkę, reparacyi potrzebuje, od wierzchu zaś samego na też formę, tylko że blachą obity białą na samym wierzchołku pręt żelazny, na którym wietrznik popsuty [k.4/k.4v], gałka pod nim wyłacona dobra; Skończywszy tedy już deskrypcją górną tejsze baszty, wracam się idąc po tych schodach, które są przy samej karczmie, zszedłszy z nich i minawszy karczmę samą, idąc już górę ku pokojom po lewej ręce, rezydencja w[ielmożnego] imci pana gubernatora lokowana jest.

Taż Rezydencja

Wchodząc tedy do tejsze są drzwi drewniane stare na zawiasach żelaznych, zamku przy nich nie masz tylko klamka drewniana do zakładania i skobel żelazny, też drzwi nie ze wszystkim opatrzone, a bardziej złe. Wszedłszy już do niej, po prawej stronie jest okno, szyby w ołów osadzone dobre, krata żelazna dobra, poprzek okna pręty żelazne dwa idą, to zaś okno wypada z ramow. Minawszy ten pokój, w którym w. [ielmożnego] i. [mci] pana rezydencja lokowana jest lecz udawszy się na lewą stronę jest przegrodzenie do sionki, z której palają do pokojów przy tym stoi kredensik stary drewniany, do tej sianki są drzwi z prostych deszczek zrobione nowe, na zawiasach żelaznych dobrych przy nich zamku nie masz tylko klamka żelazna y skobel do zakładania, w tej siance nie masz nic tylko po lewej stronie jest szafa drewniana stara w murze, drzwi do niej drewniane, na zawiasach żelaznych dobre, *ex opposito*²³⁷ cieluścia do pieca. Idąc dalej jest piec do piekania chleba po prawej stronie nie bardzo dobry. Przy drzwiach zaś do Izdebki idących są drzwiczki małe leżące na ziemi, które otworzywszy są schody, które idą na dół do skrytej izdebki, gdzie teraz kury lokują się, tej są prawda dwa okna, ale kwatery z szybami nie masz żadnej, jedno okno deszczkami zabite, a drugie kratą zasłonięte drewnianą. Podłoga ze wszystkim zła posowa niedobra *de caetero*²³⁸ pustkami wszystko stoi. Stamtąd wyszedłszy są zaraz drzwi drewniane stare do Izby na zawiasach żelaznych dobrych, zamek przy nich żelazny, ale zły. Wszedłszy do izby są okna dwa w których szyby [k.4v/k.5] w ołów osadzone y kwatery na zawiasach żelaznych dobrych, szyb kilka potłuczonych, stół jeden drewniany dobry, piec z prostych kafli pobielony zły, ławki dwie przy piecu

²³⁷ Naprzeciwko.

²³⁸ Co zresztą – ad caetero zob. de i caeter, J. Sondel, *Słownik*..., s. 147, 247.

drewniane, nie bardzo dobre, podłoga i posowa reparacyi potrzebują. *Ex opposito*²³⁹ zaś pieca są drzwi drewniane na zawiasach żelaznych dobrych, za temi drzwiami są schody drewniane stare, w górę idące do Izdebki wszedzsy po tych schodach w górę, jest izdebka, w której wszystko bez excepcyi złe i nie masz nic inwentarskiego, stamtąd zszedzsy idąc przez izbę i siankę wchodząc do rezydencji samej, albo raczej pokoju, gdzie w. [ielmożnego] I:[mci] P:[ana] Gubernator rezydować powinien

Pokój Pierwszy

Drzwi do tegoż pokoju są drewniane na zawiasach żelaznych dobre, różnym adoptowane kolorem, antaba do zamykania lub otwierania żelazna dobra, też drzwi w odrzwiach drewnianych dobre i mocno opatrzone, zamek żelazny dobry i klamka, wszedzsy do tegoż pokoju po lewej stronie okno dobrze opatrzone, szyby tafłowe w ołów osadzone, na zawiasach żelaznych dobre i całe, za tym oknem jest drugie także okno, także samo dobre i całe. Przy tych oknach są okiennice płótnem obite szpalerowanym na zawiasach żelaznych dobrych, po prawej stronie także są także okna same tafłowe, w ołów osadzone i wszystko dobre, przy nich, tylko że okiennic nie masz. Podłoga z tarcic dobra, stołu ani stołków inwentarskich nie masz. Piec z kafli przedniejszych kolor biały z niebieskim na nich że pomieszany, ten piec dobry suffit płócienny biały nowy i ze wszystkim dobry

Pokój Drugi

Do tegoż pokoju są drzwi drewniane dobre, na zawiasach żelaznych, zamek ze wszystkim dobry żelazny, antabka do zamykania lub otwierania dobra żelazna z przyjscia do tegoż pokoju po lewej stronie jest okno tafłowe w ołów osadzone [k.5/k.5v] na zawiasach żelaznych dobrych, kraty ani okiennic nie masz, do tychże okien idąc po prawej stronie są drzwi drewniane jodłowe nowe, na zawiasach żelaznych dobrych, zamek żelazny z kluczem, za tymiż drzwiami są drugie także jodłowe same, i z zawiasami nowemi dobre, te drzwi idą na ganek, który się już wyżej specyfikował. Sub są: jest także kuchenka (: rezydencja pana porucznika:²⁴⁰ *Superius*²⁴¹;) pod tym gankiem mur, który idzie jest jeszcze *illasus*²⁴² cały. Wracając się nazad z ganku *ad pristinum*²⁴³, to jest do tegoż drugiego pokoju rezydencji w [ielmożnego] i.[imci] p.[ana] gubernatora, w której jeszcze jest przepierzona ścianka, z deszczek dobrych *per modum*²⁴⁴ garderowki małej, do

²³⁹ Naprzeciwko.

²⁴⁰ W źródle podkreślone.

²⁴¹ *Superius* – wyższe piętro, J. Sondel, *Słownik*..., s. 922.

²⁴² *Illaeus*-a-um – nieuszkodzony, zdrowy.

²⁴³ *Ad pristinum* – do poprzedniego, *ad-do* i *pristinus*-a-um, dawny, poprzedni, J. Sondel, *Słownik*..., s. 21, 787.

²⁴⁴ *per modum* – na sposób, na wzór, zob. J. Sondel, *Słownik*..., s. 738.

której są drzwi drewniane dobre nowe na zawiasach żelaznych. Tam wchodząc po lewej stronie jest okno, szyby tafłowe, w ołów osadzone, pręty żelazne poprzek idą, okiennic nie masz, za tym oknem jest krata żelazna dobra. Podłoga zaś w tej garderowce i w tym pokoju drugim jest z tarcic, ze wszystkim dobra suffit płócienny, biało farbowany cały. Z tej garderowki są drzwiczki drewniane małe, na zawiasach żelaznych dobrych, które idą na dół do rezydencji skrytej *per modum*²⁴⁵ lochu, przy tych drzwiach jest skobel i wrzeciędz żelazny do zamykania, zamku przy nich nie masz, do tegoż lochu są schody *per modum*²⁴⁶ drabinki, drewnianej, tam jest okno, ale kwatery z szybami nie masz, tylko krata żelazna dobra i mocna. Podłoga z tarcic dobra, suffit z tarcic popodpierany słupami. Skończywszy już tej rezydencji w: [ielmożnego] i:[mci] p[ana] gubernatora deskrypcją i pokojów jego na samym wyjściu, ze drzwi pokoju pierwszego po lewej stronie są drzwi do piwnicy idącej, te drzwi stare, zawiasy połamane, schody drewniane złe, w tej piwnicy nie masz nic tylko dziura w murze, gdzie *quondam*²⁴⁷ okno było, kraty nie masz, tylko deszczką zabite. Wyszedszy już na dziedziniec i udawszy się na lewą stronę prosto ku pokojom górnym, mur ten, który się ciągnie od bramy murowanej [k.5v/k.6], gdzie iest *Insigne Celsissimae Domus Lubomirs [ki]*²⁴⁸ aż do bramy pokojów górnych jest dobry i cały.

Pokoje Górne

Do tych pokojów wszedszy jest brama, na którą idzie ganek drewniany czerwoną przyozdobiony farbą, na tym ganku są balaski wyrzynane drewniane dobre, podłoga i poręcze ze wszystkim dobre.

Brama

Do tej bramy są drzwi drewniane stare złe, na biegunach drewnianych które u góry dwiema obręczami okute żelaznymi staremi, u dołu zaś jedną, u tych drzwi jest kilka wyłamanych deszczek od dołu, zamknięcia żadnego przy nich nie masz, tylko uszko żelazne jedno. Deszczki zaś w tych drzwiach są gwoździami żelaznymi grubemi poprzybijane, które idą trzema rzędami.

Sklep

Z tej bramy wyszedszy po prawej ręce jest sklep, do którego są drzwi drewniane na zawiasach żelaznych dobrych we drzwiach kamiennych też drzwi są nie ze wszystkim opatrzone zamku przy nich nie masz, tylko hak i wrzeciędz do

²⁴⁵ Jw.

²⁴⁶ *per modum* – na sposób, na wzór.

²⁴⁷ *quondm* – kiedyś, niegdyś – zob. J. Sondel, *Słownik.....*, s. 817.

²⁴⁸ Znak (herb szlachecki) Prześwietnego Domu (Rodziny) Lubomirskich.

zamykania, i kłódka dobra, w tym sklepie jest okno, ramy drewniane złe, na zawiasach żelaznych słabych, szyby proste w ołów osadzone potłuczonych w tym oknie jest 12e, krata za tym oknem żelazna dobra tylko pręt jeden od muru wypada. Podłogi nie masz tylko ziemia, na której leży legarów drewnianych dobrych 13. Po lewej ręce jest także okno, szyb w nim nie masz tylko krata żelazna dobra. *Item*²⁴⁹ w tym sklepie jest skrzynek trzy nowych drewnianych, na zawiasach żelaznych dobrych, i skobel z hakami żelaznymi. *Item*²⁵⁰ beczka drewniana na farbę, zamków żelaznych starych złych dwa.

Z tego wyszedzsy sklepu *ex opposito*²⁵¹ iest zaraz drugi do którego są drzwi drewniane na zawiasach żelaznych dobrych te drzwi nie bardzo warowne, kłódki, hak i wrzeciędz do zamykania stare. Okno w tym Sklepie bez szyb, tylko duże kraty, jedna drewniana stara, druga [k.6/k.6v] żelazna dobra, podłoga z tarcic dobra, są także schody drewniane dobre nowe, które idą na górkę, gdzie także jest pod samym sklepieniem schowanie, tam nie masz nic, okien nie masz tylko dwie dziury dla światła, powała z tarcic dobra pod sklepem. Wyszedszy stamtąd idąc ku schodom do pokojów, są dwie komórki małe, pod temiż schodami do pierwszej są drzwi drewniane na zawiasach żelaznych dobrych, te drzwi są dobre, w tej komorze jest okno, które się już specyfikowało będący w sklepie, druga komórka, nie bardzo ze wszystkim opatrzona, tam okna nie masz i nic inwentarskiego. Schody do pokojów idące te są drewniane dobre, poręcz czerwona farbowana, na te wszedszy, jest ganek, który idzie po prawej stronie, koło samych okien, ten ganek drewniany z balasikami wyrzynanemi czerwono farbowanemi, po lewej stronie pokoje też są w murze dobrym.

Pokoje Same

Do tych wchodząc jest sień niewielka, drzwi do niej drewniane kolorem różnym adaptowane, na zawiasach żelaznych dobrych w odrzwiach kamiennych, zamek przy nich żelazny dobry ze wszystkim, i klamka, antabka, żelazna dobra do zamykania lub otwierania, też drzwi listewkami drewnianymi przyozdobione według proporcji swojej, które były *quondam*²⁵² wyłącane, a teraz nie rozeznać. Przy tych drzwiach są także po lewej stronie drzwiczki małe, na zawiasach żelaznych dobrych, zamku przy nich nie masz, które drzwi idą do komórki maleńkiej, tam w niej nie masz nic, *ex opposito*²⁵³ zaś pierwszych drzwi, są drugie także same, na zawiasach żelaznych wyłączanych i na tę samą formę ze wszystkim y z zamkiem dobre. Po bokach zaś w tej siance są poprzybijane listwy

²⁴⁹ Także lub zarówno.

²⁵⁰ Jw.

²⁵¹ Naprzeciwko.

²⁵² Niegdyś.

²⁵³ Naprzeciwko.

drewniane dobre, z kołkami do wieszania rzeczy, te drzwi idą na podwórze ku kaplicy, od tych drzwi idąc po prawej stronie jest

Pokój Pierwszy

Do którego są drzwi drewniane dwoiste na zawiasach żelaznych wyłączanych dobrych, listewki także wyłączane proporcyi swojej służące, zamek żelazny wyłączany ze dwiema kluczami bez klamek, rygielki przy tychże drzwiach żelazne dobre wyłączane, jeden od góry drugi od dołu w odrzwiach kamiennych [k.6v/k.7] te zaś drzwi z obudwu stron, tak z sieni jak z pokoju, kolorem różnym i listewkami wyłączanymi przyozdobione. Do tego pokoju wchodząc po lewej stronie, jest okno całe tafłowe w ramach drewnianych, na zawiaskach żelaznych dobrych, rogi żelazkami po obijane, wyłączanymi, tafle zaś poosadzane w drewno, których jest N° 24. To zaś okno jest w kamiennych gzymsach²⁵⁴, do którego są okiennice drewniane stare, na zawiasach żelaznych dobrych, przy których są haczyki żelazne dobre, do zakładania, drugie okno *ex opposito*²⁵⁵ tegoż jest także samo, i na taką formę ze wszystkim, z zawiasami takież i z okiennicami, i to wszystko znajduje się dobre, przy niem, co i przy pierwszym, tylko że jedna tafła stłuczona, piec nie bardzo z przednich kafli, słaby reparacyi potrzebuje, kominek murowany prosty na dach wywiedziony. Stolik jeden drewniany, w którym kamień jest we środku²⁵⁶ czarny osadzony skaży mający w sobie podłoga z tarcic dobra suffit sklepiony cały, w tym pokoju żadnego obicia ani apparencyi²⁵⁷ nie masz.

Pokój Drugi

Do tegoż pokoju są drzwi drewniane na zawiasach żelaznych dobrych wyłączanych dobre ze wszystkim i takąż samą inwencją, jak do pierwszego, z tym wszystkim modeluszem²⁵⁸, tylko antabka jedna przy niech nad to do zamykania lub otwierania, w odrzwiach także kamiennych dobrych też drzwi są lokowane. Wchodząc do tegoż pokoju, po lewej stronie jest okno tąż samą modą wystawione jako w pierwszym pokoju, z okiennicami, zawiasami ze wszystkim podobnej dobre, *ex opposito*²⁵⁹ zaś okna, przy samym piecu są drzwi drewniane na zawiasach żelaznych wyłączanych dobrych takim modeluszem jak drzwi do sianki idące, przy którym jest okno, w którym są proste szyby w ołów osadzone, potłuczonych kilkanaście, to zaś okno jest na zawiasach prostych żelaznych kilku i rygielki żelazne do zakładania i otwierania dobre. W tym pokoju stół drewniany

²⁵⁴ Było xemsach.

²⁵⁵ Naprzeciwko.

²⁵⁶ Było przodku.

²⁵⁷ Urządzenia lub sprzętu od łac, apparamentu-i, J. Sondel, *Słownik...*, s. 68.

²⁵⁸ Na modłę.

²⁵⁹ Naprzeciwiw.

wyłączany, na nim różne floresy wyrzynane, na gryffie drewnianym wyłączanym. Piec w basztę zrobiony, w którym kafle błękitne nie bardzo dobre i owszem reparacji potrzebujące. Krzesła dwa juchtem czerwonym obite dobrym, trzecie także samo, tylko że zepsute i połamane. Podłoga dobra, mur we wszystkich pokojach nowo wybielony. Z tegoż pokoju są drzwi, które idą do sianki to drzwi także same, jak i w pokojach i wszystko też same przy nich sianka to do garderowej idzie w niej jest komnatka maleńka [k.7/k7v] do niej drzwi drewniane na zawiasach żelaznych wyłączanych, zamek przy nich żelazny dobry, ze wszystkim i kluczami dwiema, w tej komnatce jest przy nim okno tafłowe, i na taką samą formę jak w pokojach, i to wszystko jest przy nim, co i przy tamtych, tylko że dwie są tafle stłuczone. Wszedłszy z tej rezydencji jest garderobka, do której idą drzwi drewniane dwoiste na zawiasach żelaznych wyłączanych dobrych, te drzwi ze wszystkim są opatrzone dobrze, i na taką samą formę jak w pokojach. W tej garderowce jest okno tafłowe także samo i z tym wszystkim na tę samą formę z okiennicami robione, *in toto*²⁶⁰ dobre. Wchodząc do niej jest szafa po lewej stronie na bieliznę, do której są drzwi podwojne drewniane na zawiasach żelaznych wyłączanych. Te drzwi są dobre i podobne tym, co do pokoi, przy tych drzwiach zamek żelazny zły i klucza do niego nie masz *de caetero*²⁶¹ szafa dobra, druga *ex opposit*²⁶² o tejże jest także sama i podobna ze wszystkim, i dobra tylko zamek przy jednych drzwiach zły. Do tejże także szafy jest drzwi dwoistych para, Piec w tej rezydencji dobry, kafle ordynaryjne dobre, stolik drewniany jeden, podłoga z tarcic, podniesienie dobre, są także przy tym piecu drewniane drzwi dobre na zawiasach żelaznych dobrych wyłożonych, te drzwi są podobne, co i w siance do tych, przy nich zamek żelazny, ze wszystkim dobry. Te drzwi idą do spiżarni, która jest przy tychże przemurowana pokojach, w niej okno jest, w którym proste szyby w olów wprawione trzy stłuczone, okiennica prosta drewniana zła na zawiasach żelaznych prostych dobrych, podłoga z tarcic dobra posowa środkiem dobra z tarcic malowanych tylko bokami od murów odstaje. Przykrycie tej spiżarni reparacji potrzebuje. Skończywszy deskrypcją pokoi tych, które po lewej stronie z wejścia od schodów *patent*²⁶³ wracam się na prawą stronę, gdzie jest

Pokój Pierwszy

Ten pokój z podłogą i z sklepieniem jest dobry do niego są drzwi także same jakie *ex opposito patent et cum omnibus ad puncty*²⁶⁴ dobre do zamku tych drzwi klucze dwa, w tym pokoju jest okien tafłowych dwa, w których tafli jest po 24, między

²⁶⁰ W całości.

²⁶¹ A zresztą.

²⁶² Naprzeciw.

²⁶³ *patens-ntis* – otwarty, dostępny, wolny, zob. J. Sondel, *Słownik*..., s. 717, w tym wypadku chodzi zapewne o otwarte.

²⁶⁴ Naprzeciwko otwarte i ze wszystkim, co do najmniejszego szczegółu.

któremi stłuczona jedna, te okna z żelazem i ze wszystkim zawiasami, haczykami, kołkami i z okiennicami są dobre, których forma takąż sama jak i w drugich pokojach. W tym pokoju jest kredensik przy drzwiach drewniany, w murze takim [k.7v/k.8] kolorem ozdoby, jak i drzwi, przy którym jest pręt żelazny dobry do podpierania jegosz, zamek zły, listewka oderwana, zawiasy dobre. *Item*²⁶⁵ stół jeden drewniany składany na zawiaskach żelaznych zły. *Item*²⁶⁶ kredensik drewniany prosty nie ze wszystkim dobry, piec dobry z kafli ordynaryjnych, z tego pokoju idą drzwi do drugiego.

Pokój Drugi

Do tego pokoju są drzwi drewniane dobre na zawiasach żelaznych dwoiste i na takąż formę, jak w pierwszych, i ze wszystkimi rekvizycjami²⁶⁷ takimisz. Wszedszy do tegoż pokoju jest okien pięć tafłowe wszystkie dobre i całe, żadnej tafli nie masz stłuczonej, te okna są takie same, jakie w pierwszych pokojach znajdują się, na tę formę i ze wszystkim tym modeluszem, co w pierwszych, podłoga z tarcic dobra, kominek ordynaryjny nad dach wywiedziony, pieca nie masz, stoły dwa drewniane stare, okrągłe. *Item*²⁶⁸ obicia siedm sztuk na ścianach po całym pokoju wiszącego płóciennego, suffit płócienny biały cały, te wszystkie pokoje są dachem pokryte dobrym.

Baszta Nowa

Do tej baszty są drzwi drewniane złe i bardzo słabe na zawiasach starych żelaznych, zamku nie masz tylko kłódka y skoble dobre. Ta zaś baszta jest cała murowana w murze dobrym, w tej baszcie znajduje się kilka sztuk Armat: *Imo* Armata spiżowa między inszemi znaczniejsza, której jest wzdłuż to jest samego materiału półczwartej sążni²⁶⁹ dobrej, ta armata jest na kołach, żelazem dobrze osadzonych i mocnych, laffety²⁷⁰ przy niej drewniane dobre żelazem okute należycie, słowem ze wszystkim dobra, ta armata ma *communem denominationem*²⁷¹. 2do²⁷² Armata żelazna to jest ćwierć kartanie²⁷³ na kołach dobrych okutych należycie, także ze wszystkim porządkiem armacie służącym jest dobra i mocna do niej szuffla miedziana stempel i szczotka drewniane.

²⁶⁵ Także lub zarówno.

²⁶⁶ Jw.

²⁶⁷ Rekvizytami

²⁶⁸ Także lub zarówno.

²⁶⁹ Sążeń – miara długości, wynosił 3 łokcie małe i 2 łokcie wielkie, tj. około 180 cm., T. Wierzbowski, *Vademecum...*, 225.

²⁷⁰ Lawety.

²⁷¹ Wspólne oznaczenie.

²⁷² Secundo, kolejne to tertio, quarto, quinto, sexton.

²⁷³ Ćwierć kartaun – kartauna, działo odprzodkowe o średniej długości lufy, używana w XVI-XVIII w., strzelała kulami o ciężarze 48 funtów, w zależności od wagomiaru, pociski, kule dzielono na podwójne, zwykle, trzyćwierciowe, półkartauny, ćwiećkartauny, oktawy, *Wojsko...*, s. 129.

3tio Armat pomniejszych spiżowych trzy na kołach dobrych i ze wszystkim okutych gruntownie, te armaty dobre i całe, do każdej z osobna szufla miedziana, stempel drewniany i szczotka dobra 4to Armat żelaznych polnych cztery na kołach dobrze osadzonych i okutych, i ze wszystkim jak jedna tak każda z osobna dobra, do każdej szufla miedziana, stempel i szczotka dobra. 5to Hakownic w drewno osadzonych i ze wszystkim dobrych żelaznych N° 22. Dwadzieścia i dwa.

6to Moździerzw żelaznych z uchami połamanymi dwa, do nich laffety [k.8/k.8v] drewniane okute dobre, trzeci moździerzik mały także żelazny z uszkami całymi, laffety do niego nie masz. *Item*²⁷⁴ skrzynka drewniana stara, w której faska drewniana niewielka z prochem armatnim, kul żelaznych do armat polnych 135²⁷⁵. Skrzynia puszkarska jedna stara na zawiasach żelaznych, w niej kul żelaznych małych 120, kagańców żelaznych starych 5. Deszczek jodłowych 160, forztow grubych modrzewiowych starych 13. Gontów jodłowych *sine ordine*²⁷⁶ leżących 4 stopy, gontów modrzewiowych stopy jeden. Widel żelaznych do kaganów w drewno osadzonych dwoje, nie osadzonych także dwoje, szory²⁷⁷ stare z przyłbami²⁷⁸ czerwonymi superfinowemi²⁷⁹, które się na nic nie zdadzą. Piecyk żelazny do pieczenia cukrów stary. Lina od wyciągania drzewa, stara i zła, grajcarów²⁸⁰ do armat 4. Obcegi jedne żelazne, dobre, granatów szklanych zaprawnych prochem 4, dwie nie zaprawne, żelaznych także zaprawnych dwie.

Sprzętów różnych jako to beczek, fasek próżnych, żyrdzi, dragów, które się na mało albo na nic nie zdadzą za dosyć jest w tej baszcie, podłoga z tarcic nie ze wszystkim dobra i owszem reperacji potrzebuje, przykrycie alias dach dobry, od samej góry przy wietrzniku, na tym przykryciu jest kawałek obity blachą białą, z tej baszty idą także drzwi stare drewniane złe na zawiasach żelaznych słabych, na ganek skobel wrzeciędz żelazny i kłódka. Ten zaś ganek ciągnie się aż do baszty. Bie(r)fas, który jest drewniany czerwono farbowany dobry ze wszystkim. Wszedszy już z tej baszty idąc w górę ku wieży jest most drewniany, ze wszystkim zły, za tym mostem Brama Murowana drzwi nie mająca, odrzwi kamienne, idąc dalej po lewej stronie jest komórka mała, do której drzwi ze wszystkim złe, okna nie ma tylko krata żelazna dobra przy niej także framuga, w której krata żelazna także.

²⁷⁴ Także lub zarówno.

²⁷⁵ Armat polowych.

²⁷⁶ Bez porządku.

²⁷⁷ Szory – rodzaj uprząży na konia złożonej z szerokiego napierśnika skórzanego a. parcianego oraz z pomocniczych rzemieni (pasów pociągowych a. postronków, nakarczніка, nagrzbietnika itd.); najprostszą formą szor jest szleja, *Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych Władysława Kopalńskiego*, <http://www.slownik-online.pl/kopalinski/2DB7311B53401B194125659C00020EEF.php>.

²⁷⁸ Przyłba – rodzaj przyłbicy.

²⁷⁹ Superfinowemi – zatkniętymi od słowa łac. Superfigio-ixun – zatknąć, włożyć, J. Sondel, *Słownik...*, s. 921.

²⁸⁰ Grajcar – pręt do wykręcania przedmiotów uwieczonych w strzelbach, rurach, popularnie nazywany korkociągiem, *Słownik wyrazów...*, s. 258.

Brama Druga:

Też brama w odrzwiach kamiennych bez drzwi.

Ratusz

Nad tą bramą jest ta rezydencja, która się ciągnie aż do bramy pierwszej do tej idąc są schody drewniane z gruntu złe wyżej kamienne i te niedobre drzwi drewniane popsute na zawiasach żelaznych dobrych kłódka wrzeciędz i skobel żelazny do zamykania dobre. W tej rezydencji to jest ratuszu podłoga z tarcic zła, powała z tarcic miejscami reperacji potrzebuje, piec dobry w nim kafle proste zielone nowe, okien nie masz tylko siatkami pozasłaniane, beczek N° 4 drewnianych, jodłowych [k.8v/k.9] dobrych, siana ze dwie fury. Z tej rezydencji idą drzwi do drugiej, które są drewniane, na zawiasach żelaznych dobrych, klamka przy nich żelazna dobra, kłódka z skoblem dobra. W tej rezydencji drugiej jest beczek takichże samych N° 24. Podłoga z tarcic dobra, piec z gruntu obalony, okna złe, powała zła. *Item*²⁸¹ znajduje się keliszkow szklanych prostych N° 25, Słojow szklanych sześć, Granatow szklanych 160 (260). Z tej rezydencji idą drzwi do sianki z której palono do pieca, drzwi te są dobre na zawiasach żelaznych.

Piwnica

Wyszedszy z tej rezydencji idąc w górę po prawej stronie też piwnica lokowana jest, która w samej skale, w niej nie masz nic prócz legarów leżących drewnianych, drzwi do tej piwnicy są drewniane stare, na zawiasach żelaznych dobrych, skobel y wrzeciędz przy tej piwnicy.

Sklepy

Do pierwszego drzwi drewniane stare słabe, na zawiasach kłódka z skoblem i wrzeciędzem żelazna, w tym sklepie jest młyn ze wszystkim z kamieniem dobry prócz kosza, którego nie masz przy tym młynie, są schody kamienne złe, które idą do drugiego sklepu, drzwi ze wszystkim złe, *ex opposito*²⁸² tego jest sklep także, do którego są drewniane okute całe, żelazem dobrze, zamek ze wszystkim dobry, w tym sklepie są wagi drewniane całe do ważenia serów dobre na łańcuchach żelaznych. *Item*²⁸³ koryto duże pospajane obręczami, wychodząc z tego sklepu są po prawej stronie drzwi do inszego które ze wszystkim i z zamkiem dobre na

²⁸¹ Item – także lub zarówno.

²⁸² Naprzeciwko.

²⁸³ Także lub zarówno.

zawiasach żelaznych, w tym sklepie beczek kilka drewnianych jodłowych. *Item*²⁸⁴ drzwi zbyt żelazne stare całe, są ścieki z deszczek dobre, beczka z wódki wielka dobra, z tego idą drzwi do czwartego sklepu na zawiasach żelaznych dobre ze wszystkim w tym nie masz nic. *Item*²⁸⁵ znajdują się jeszcze pręty z kotłów do bębnięcia ze wszystkim dobre, sprzętów różnych wkoło deszczek, drągów i różnych gratów, które się na nic nie zdadzą za dosyć. Te zaś wszystkie sklepy są w murach dobrych, wyszedzsy z tych sklepów patent *ex opposito*²⁸⁶ mury, które się ciągnę od bramy te są dobre, idąc ku schodom do skarbcu ciągniącym się jest przy tychże schodach komórka, do której drzwi drewniane na zawiasach żelaznych w niej nie masz nic, te schody są drewniane dobre, wyszedzsy na nie po prawej stronie.

Skarbiec

Do tegoż skarbcu są drzwi drewniane na zawiasach żelaznych dobrych, zamek dobry żelazny ze wszystkim. W pierwszej izbie tegoż [k.9/k.9v] skarbcu podłoga z tarcic zła, piec z prostych kafli nie bardzo dobry, posowa z tarcic wygniła zła, przez którą zacieka, znajduje się w tej izbie kulbak żołnierskich i olester starych za dosyć, które się na nic nie zdadzą, pokrowców na flinty skurzanych, które się jeszcze mogą zdać do zażywania 35. *Item*²⁸⁷ żelazna korba do obracania pieczystego z walcami kołami dobra, krat żelaznych 12, w których różne floresy osękom modowane, chomontów z tych starych rzemieniów, kawałków żelazków różnych za dosyć. Patronaszów skurzanych piechotnych²⁸⁸, które się na mało zdadzą będzie na kilkadziesiąt drzewców od chorągwi osadzonych żelazem dwa, dwa także od znaków. *Item*²⁸⁹ pasów rajtarskich²⁹⁰ starych i zbutwiałych trzy wiązki, drągów żelaznych długich dwa, żelazów różnych od karabinów, od flint, pasów beczółka jedna. Ramów drewnianych syncerskiej²⁹¹ roboty para jedna. *Ex opposito*²⁹² pieca są drzwi drewniane dobre na zawiasach żelaznych, te drzwi idą do izby, w której podłoga z tarcic i posowa dobre, pieca nie masz tylko fundament, okno jedno bez szkła, drzwi *ex opposito*²⁹³ okna drewniane zabite.

²⁸⁴ Jw.

²⁸⁵ Jw.

²⁸⁶ Naprzeciwko.

²⁸⁷ Także lub zarówno.

²⁸⁸ Patronasz – ładownica używana w piechocie polskiej w XVIII wieku, rodzaj skórzanej torby pokrytej blachami z herbem państwa, numerem pułku, u grenadierów wyobrażeniem pękającego granatu, a w oddziałach nadwornych z herbem właściciela oddziału, *Wojsko...*, s. 207.

²⁸⁹ Item – także lub zarówno.

²⁹⁰ Rajtarzy – rodzaj jazdy, we Francji lekkiej, w Niemczech i Szwecji ciężkiej uzbrojonej w rapiery, muszkiety i pistolety oraz półpancerze. W Polsce od XVII w. do 1717 r. jazda lżejsza cudzoziemskiego autoramentu walcząca bez zbroi i uzbrojona w rapiery oraz pistolety, *Wojsko...*, s. 242.

²⁹¹ Syncerskiej – snycerstwo, sztuka rzeźbienia w drewnie, rodzaj rzemiosła artystycznego, zob. np. *Słownik wyrazów...*, s. 688.

²⁹² Naprzeciwko.

²⁹³ Jw.

W tej izbie jest kapraleskich pików²⁹⁴ żelaznych w drzewce osadzonych staroświeckich 7 kosa osadzona jedna dobra, świder żelazny. Do drugiej rezydencji są drzwi przy oknie drewniane dobre, na zawiasach żelaznych i zamek ze wszystkim dobry. W tej rezydencji znajduje się Imo stół drewniany dobry, podłoga z tarcic i posowa dobra, pałaszów węgierskich w pochwach całych 60 pochew samych całych z połamaniami stos, szpad²⁹⁵ żołnierskich długich i szerokich z pochwami 50, czapraków²⁹⁶ rajtarskich sukiennych starych i złych 30, czapek granaterskich²⁹⁷ starych i złych par 36 (38?), bagnetów kilkadziesiąt dobrych, strzemion²⁹⁸ różnych złych i dobrych becza nie pełna, okien złych y potłuczonych dwie kwatery, ładownic złych y starych kilka. W tej rezydencji znajduje się jeszcze różnych rupieci dosyć, których trudno specyfikować bo się na nic nie zdadzą. Z tej rezydencji idą drzwi do sklepu, żelazem okute ze wszystkim dobre i zamek żelazny dobry, w tym sklepie jest posadzka kamienna dobra, sklepienie ze wszystkim dobre, w tym jest okno, w którym tylko krata żelazna, bez szkła, znajduje się zaś flint żołnierskich z zamkami 18, rur samych gołych nie osadzonych 38., osadzonych, ale bez zamków 68, pistoletów²⁹⁹ par dwie, złych bez zamków, pałaszów krzywych z bagnetami na ziemi leżących stos, buzdyanów³⁰⁰ żelaznych starych 10. Po opisanych już rezydencjach skarbcu i rzeczach, które się znajdowały w nim wychodząc już z ostatniej [k.9v/k. 10] izby skarbcu tego są drzwi, które idą do pustych rezydencji.

Puste Rezydencje

Te drzwi drewniane stare na zawiasach żelaznych słabych zamek i skobel takiesz, za tymi drzwiami w rezydencji okien nie masz tylko *signa*³⁰¹ na nie, piec zły, podłoga i posowa z tarcic reparacyi potrzebują, beczek dwie dobrych, Po prawej ręce drzwi drewniane na zawiasach żelaznych, klamka żelazna i hak za tymi drzwiami. Izba, w której podłoga z tarcic dobra, posowa zła, okno potłuczone, z tej

²⁹⁴ Pika – broń drzewcowa, dl. od 4,5 m. do 5,5 m. z małym ostrym grotem, przeznaczona do klucia, używana przez piechotę, tzw. pikinierów w Europie od XV do XVIII wieku, w Polsce była to piechota cudzoziemska. Krótsze piki ozdobne były oznaką oficera lub podoficera, *Wojsko...*, s. 212; *Z. Żygulski, Broń...*, np. s. 224-225.

²⁹⁵ Szpada – broń sieczna o wąskiej prostej i obosiecznej głowni, używana w Europie od XVII wieku, w Polsce pojawia się pod koniec XVII wieku, używana przez oficerów cudzoziemskich, piechoty i artylerii, *Wojsko...*, s. 267; *Z. Żygulski, Broń...*, np. s. 221-222.

²⁹⁶ Czaprak – przykrycie konia pod siodło, długa ozdobna kapa, *Słownik wyrazów...*, s. 130.

²⁹⁷ Grenadierskich – grenadierzy, piechurzy wyszkoleni do rzucania granatów, *Wojsko...*, s. 105.

²⁹⁸ Strzemię – rodzaj pętli na rzemieniu, przeważnie metalowej umocowanej po obu stronach siodła służącej do opierania stopy, *Mały słownik...*, s. 889.

²⁹⁹ Pistolet – broń palna krótka, w użyciu od XVI wieku, posiadała chwyt umożliwiający strzelanie jedną ręką, była to głównie do końca XVIII wieku broń jednostrzałowa ładowana od wlotu i używana głównie przez jazdę, zob. *Wojsko...*, s. 213; *Z. Żygulski, Broń...*, np. s. 165-166.

³⁰⁰ Buzdyan – broń obuchowa z sześcioma metalowymi piórami o długości 60 cm., od XV jako broń i oznaka szarży oficerskiej w kawalerii autoramentu narodowego, używali jej np. rotmistrze, pułkownicy i chorążowie, *Wojsko...*, s. 58; *Z. Żygulski, Broń...*, np. s. 20, 63, 206-208, 293-295.

³⁰¹ Signa – znaki od słowa *signum*-i – znak, godło, cecha, oznaka, *J. Sondel, Słownik...*, s. 883.

izby idą drzwi do skarbcu drewniane zabite drągami, wyszedzsy z tej izby *ex opposito*³⁰² są drzwi złe, zawiasy, hak, i skobel dobre, z tymi drzwiami w izbie podłoga i posowa zła, okien nie masz tylko deszczkami pozakładane, tem becзка jedna drewniana. Po lewej stronie są drzwi drewniane ze wszystkim złe za niemi podłoga i posowa z deszczek zła, okno puste *ex opposito*³⁰³ tych są drugie drzwi dobre drewniane do sieni idące na zawiasach żelaznych dobrych, skobel i wrzeciędz, w tej sieni podłoga i posowa z tarcic dobra. *Item*³⁰⁴ becзка jedna dobra. Od drzwi po prawej stronie idąc są do izby drzwi nowe drewniane proste, na zawiasach żelaznych dobrych, podłoga z tarcic słaba posowa takż, okna puste i wszystko złe. Wychodząc z tej izby pustej są po prawej stronie drzwi dobre, na zawiasach żelaznych, za tymi drzwiami sianka w której tylko rudera same, Przy schodach jest izba do niej drzwi nie masz tylko hak w odrzwiach kamiennych okno jedne puste, podłoga i posowa z tarcic dobre beczek jodłowych 7. Schody, które idą pod dach dobre, dach dobry, mury miejscami reparacyi potrzebują. Po skończonych tych pustych rezydencjach wychodząc już z izb *ex opposito*³⁰⁵ schody drewniane dobre, które idą ku wieży te są dobre przy nich jest izdebka mała, drzwi do niej drewniane stare na zawiasach żelaznych, zamek i skobel żelazne nie bardzo mocne. W tej izbie piec z zielonych kafli, okna dwa potłuczone, podłoga dobra i posowa z tarcic, idąc po schodach do samej wieży, te schody są drewniane dobre, dach dobry, ławy, po których idąc do wieży stare.

Wieża

Ta wieża jest w murze dobrym schody do niej drewniane stare wszedzsy na te schody są drzwi stare drewniane [k.10/k.10v] złe ze wszystkim, są także drugie *ex opposito*³⁰⁶ tych założone, które idą do dołu murem obwiedzonego tej wieży w tym dole nie masz nic, tylko drabina drewniana stara. Idąc w górę są także schody drewniane w murze te schody są wszystkie złe wyszedzsy na nie są drzwi kamienne złe, od których idzie rusztowanie stare pod wagi od zegaru, *ex opposito*³⁰⁷ tych jest, okno bez szyb: *Item*³⁰⁸ jeszcze wyżej idą schody kamienne po wycierane stare złe, wyszedzsy na te schody jest okno deszczkami zabite *ex opposito*³⁰⁹ tego okna jest sianka w niej podłoga dobra z tej sianki drzwi do izdebki doboszowej, te drzwi drewniane stare na zawiasach żelaznych dobrych klamka drewniana z izby, w izbie podłoga z tarcic dobra, posowa stara, stolik mały

³⁰² Naprzeciwko.

³⁰³ Jw.

³⁰⁴ Także lub zarówno.

³⁰⁵ Naprzeciwko.

³⁰⁶ Jw.

³⁰⁷ Jw.

³⁰⁸ Także lub zarówno.

³⁰⁹ Naprzeciwko.

drewniany dobry, Piec z prostych kafli zły, ławki około niego drewniane dobre, okno jedno szyby w nim w drewno oprawione stare i złe. Wychodzą po lewej stronie schodki do zegara drewniane dobre, całe *drzwiczki drewniane dobre na żelaznych zawiasach*³¹⁰ żelaznych skobel jeden, za temi drzwiczkami jest komórka drewniana gdzie jest zegar żelazny dobry, liny, wagi, i ze wszystkim, tylko w niektórych sztukach potrzebuje reparacyi. Idąc od tego zegaru i z samej wychodząc sianki po lewej stronie są schody, które idą pod kopułę, te schody kamienne złe, wychodząc pod samą kopułę jest wiązanie ze słupow i przyciesi drewnianych dobrych, podłoga słaba, kotły do bębnienia miedziane dobre z żelaznemi śrubami i obręczami, tylko skóra na jednym przebita, kotły drugie miedziane dobre ze wszystkim tylko skory na żadnym nie masz. Dzwony zegarowe od godzin i kwadransów spizowe dobre z młotkami żelaznemi od nich pręty żelazne ciągną się przez podłogę aż do zegaru, sam wierzch *alias*³¹¹ przykrycie tej wieży z gontów w łuszczkę czerwono farbowany stary, gałka na wierzchu miedziana z wietrznikiem blaszanym.

[k.10v/k.11]

Cekauz³¹²

Powróciwszy się już z tej wieży na sam dół udając się po lewej stronie jest cekhauz, do którego *Imo* są drzwi drewniane dobre na 3 zawiasach i hakach żelaznych, wrzeczadz z skoblem i kłódką dobrą. Drzwi drugie żelazne okute całe na zawiasach z hakami trzech, skobli przy nich i wrzeczadzów z kłódkami dwoje, w odrzwiach kamiennych dobrych, trzecie drzwi drewniane na zawiasach żelaznych dwóch z hakami, skobel i wrzeczadz w tym cekauzie okno jedno bez szkła tylko krata żelazna z okiennicą, takąż znajduje się w tym cekauzie.

Imo Granatów³¹³ szklanych niezaprawnych.....N° 40.

Granatów zaprawnych szklanych beccka.

Granatów żelaznych zaprawnych.....N° 90.

Mniejszych także zaprawnych.....N° 32.

2do kul kamiennych pomiernych do bomb.....N° 24.

Kul armatnich żelaznych beccka wielkich.

Pomniejszych także beccka.

Najmniejszych na ziemi leżących antałek.

Kul do hakownic żelaznych małych z półtora antała małego.

3tio Lontów starych zbutwiałych snopów trzy.

Stół jeden drewniany zły.

Sworzeń żelazny do armaty.

³¹⁰ Tekst słabo czytelny w oryginale.

³¹¹ Inaczej.

³¹² Wyraz wcześniej na k. 10v powtórzony na k. 11.

³¹³ Granat – pocisk wypełniony prochem i lontem w okresie staropolskim rzucany przez grenadierów z niewielkiej odległości, *Wojna...*, s. 104.

4to Prochu armatowego grubego pułtrzeci dużej beczki³¹⁴.

Prochu do hakownic pół beczki małej.

Do flint półbeczki także małej. *Item*³¹⁵ forma jedna żelazna na kule stara warzecha żelazna wielka, obcegi do kul wielkie, drągów drewnianych okutych do wiązania w pakularni trzy, wag z orczykami okutych żelazem złych 7. Ostwi małych żelaznych do rzucania kilkadziesiąt cywek puszkarskich, do granat skrzyneczka drewniana mała. Ołowiu kawał, podłogi nie masz, sklepienie dobre, beczek starych złych kilka, sprzętów wkoło ław, drążków żelazów różnych znajduje się mniej potrzebujących. Piwnica mała przy tym Cekauzie, do niej drzwi drewniane na zawiasach żelaznych, hak i skobel i kłódka dobra, schody dobre, ta piwnica w skale, przy tej piwnicy sklep pusty, do którego drzwi drewniane dobre, na zawiasach żelaznych skobel i hak, okno puste, podłoga zła, mury popsute: Przy tym sklepie podłoga vel kuchnia pusta, do niej drzwi dobre drewniane [k.11/k.11v] na zawiasach żelaznych, hak i wrzeciędz i kłódka, okna dwa puste, ognisko podłoga i posowa reparacyi potrzebują, od tej kuchni idąc po schodach drewnianych złych jest rezydencja z dwiema izbami pustemi, do nich drzwi złe ze wszystkim. Okna dwa puste, mury połomane, piec, w którym piekano chleb pusty, i wszystko pustkami stoi, sklepienia *utcunque*³¹⁶. Pod tą rezydencją jest sklepienie puste do kuźni idące. Idąc dalej są budynki drewniane to jest chaty małe, tych nie podobna *seorsive*³¹⁷ opisać, bo *in communi*³¹⁸ złe wszystkie, jak z wierzchu tak zewnątrz we wszystkim, w ścianach, podłogach, oknach reparacyi potrzebujące. Mur ten, przy którym budynki leżą, dobry. Idąc pod bramę ratuszną jest po lewej stronie sklepik *ex opposito*³¹⁹ kaplice, do niego drzwi drewniane na zawiasach żelaznych, te drzwi złe, hak wrzeciędz i kłódka. Przed tym sklepem idzie rurami przez całą skałę zamkową woda, kto z pod lasu od Halczaka poczyna się.

Rezydencja Xdza Kapellana

Ta rezydencja jest przy samej kaplicy murowana do niej jest sianka, do której drzwi drewniane stare na zawiasach żelaznych zamek i klucz. Wchodząc po prawej stronie jest komórka do niej drzwi na zawiasach, hak i skobel żelazne, podłoga i powała dobra z tarcic, po lewej stronie, druga komórka, do niej drzwi drewniane na zawiasach żelaznych, z tej schody na górkę drewniane dobre, drzwi do izby drewniane na zawiasach żelaznych stare, zamek z kluczem i klamką, w izbie okno jedno tafłowe, szyby w ołów osadzone, okiennice drewniane, na zawiasach żelaznych malowane, piec stary z kafli zielonych, ławki dwie koło niego

³¹⁴ Wyraz beczki po poprawce w tekście oryginalnym prawdopodobnie oznacza „duzei” czyli „duzej beczki”

³¹⁵ Także lub zarówno.

³¹⁶ Utcunque – jakiegokolwiek, J. Sondel, *Słownik...*, s. 972.

³¹⁷ Seorsive – oddzielnie od seorsus-a-um – oddzielny, odosobniony, J. Sondel, *Słownik...*, s. 875.

³¹⁸ In communi – wspólnie, zob. J. Sondel, *Słownik...*, s. 179.

³¹⁹ Naprzeciwko.

drewniane dobre, podłoga z tarcic dobra, sklepienie dobre, szafek dwie drewnianych malowanych na zawiasach z zamkiem i kluczami, stolik jeden drewniany dobry, stółek drewniany jeden, drugi sukmem zielonym pokryty.

Kaplica

Ta jest murowana cała, drzwi do niej drewniane na zawiasach żelaznych dwóch, zamek, klucz i klamka antaba żelazna w odrzwiach kamiennych. W tej kaplicy ołtarzów trzy, drewnianych dwa małych po bokach trzeci we środku [k.11v/k.12] te ołtarze zwyczajnym trybem według kościelnego modeluszki są wyłącane i proporcjami swemi przyozdobione, srebra złota i kosztownych rzeczy nie znajduje się w tej kaplicy tylko kielichów dwa, srebrny jeden wyłączany, puszka srebrna *cum*³²⁰ są *eucharistia*³²¹ jedna, *vota* na obrazie Naj[jaśniej]szej Panny 6 srebrne małe, siódme serce większe srebrne, pierzcionki dwa małe same złote, korony dwie srebrne. Z aparatów znajduje się alb³²² pięć płóciennych, ornatów ordynaryjnych materialnych nowych sześć, starych 4, i insze należące *vestimenta*³²³, lichtarzy drewnianych par 3, cynowych małych para jedna i inne rzeczy, które należą do przyozdobienia ołtarzów, znajdują się. Obicia także zielonego wyłączanego ordynaryjnego sztuk N° 10, krucyfiks srebrny, arpa srebrna, szafki dwie drewniane do chowania aparatów, szczytew mały jeden w tej kaplicy, podłoga z tarcic dobra, okien czternaście dobrych szyby w ołów osadzone proste, kotlik miedziany do święconej wody, dzwon przy kaplicy spiżowy pomierny, ta kaplica jest pokryta dachem dobrym, wyszedzszy z tej kaplicy, udając się na lewą stronę jest kuchnia z drzewa zbudowana cała, do niej drzwi drewniane na zawiasach żelaznych z dwiema skobkami i wrzeczadzami, okno jedno, szyby potłuczone, w ołów osadzone, stoły dwa drewniane stare, magiel drewniany dobry, piec prosty piekarski, ognisko podłogi nie masz. W tej kuchni izba do niej drzwi na zawiasach stare, okno jedno, szyby niektóre potłuczone w ołów osadzone, piec stary z zielonych kafli podłoga i powała z tarcic dobra, stoły dwa drewniane jeden dobry, ławki dwie koło ścian. Ściany dobre. Wychodząc z tej izby po prawej stronie są drzwi drewniane na zawiasach żelaznych, które idę do miejsca tego gdzie drwa składają i rąbią, tam nie masz nic tylko rudera, są także wrota na tył na biegunach drewnianych, kuny żelazne, hak i wrzeczadz przy nich *ex opposito*³²⁴ zaś izby są drzwi drewniane na zawiasach żelaznych, hak, wrzeczadz i kłódka przy nich za temi drzwiami jest spiżarnia bez okna w niej stół drewniany [k. 12/k.12v] dobry. Z tej idą drzwi drewniane na zawiasach żelaznych z wrzeczadzem i kłódką, do drugiej spiżarni, która jest w murze przy kaplicy w niej okno jedno bez szyb

³²⁰ Cum – z lub wraz z, J. Sondel, *Słownik...*, s. 238.

³²¹ Komunia święta.

³²² Alba – długa biała szata liturgiczna duchownych katolickich, *Słownik wyrazów...*, s. 19.

³²³ Okrycia ubrania lub suknie od *vestimenta* – suknia, okrycia, ubrania, J. Sondel, *Słownik...*, s. 987.

³²⁴ Naprzeciwko.

tylko krata żelazna. Mur *in partibus*³²⁵ reparacyi czeka ta kuchnia dachem pokryta starym wychodząc z kuchni *ex opposito*³²⁶ dwa budynki drewniane stare, które z gruntu we wszystkim reparacyi potrzebują. Studnia deszczkami otoczona *per modum*³²⁷ altanki do niej drzwi dwoje na zawiasach starych żelaznych, w tej studni wszystko reparacyi potrzebuje prócz żelaza, które się znajduje się iko to korba wielka i inne przy tej studni są pomieszkania w murze, te z gruntu we wszystkim reparacyi (:*sine qua*³²⁸ nie można:) potrzebuje.³²⁹
[k. 13.]

Należące do tegoż Zamku trzy folwarki
Folwark zamkowy osły i szczwarnia
Folwark Zamkowy

1mo

Z Przyjścia do tegoż folwarku jest altanka drewniana stara *ex opposito*³³⁰ tej altanki jest piwnica z drzewa budowana do niej drzwi drewniane na zawiasach żelaznych schody drewniane stare ta piwnica jest pokryta dachem ściany w niej reparacyi potrzebują. Wchodząc do budynku tego folwarku pod altanką wznyszą wyrażoną są drzwi drewniane stare na zawiasach żelaznych i antabka w tej sieni jest, okno bez szkła tylko okiennicą drewnianą zasłonię, po prawej stronie jest izba do niej drzwi drewniane stare, na zawiasach żelaznych z antabką, zamek i klamka żelazne złe, w tej izbie, po lewej ręce są okna dwa, szyby jedne w ołów, drugie w drewno osadzone, po prawej także okna dwa, takiesz szyby proste niektóre potłuczone, stół jeden drewniany dobry, stółek jeden drewniany zły, ławek dwie koło okien piec stary zły, ławek dwie około niego złych, podłoga i posowa z tarcic reparacyi potrzebują, szafa drewniana wielka jedna z tej izby są drzwi do komnaty drewniane na zawiasach żelaznych, klamką z skoblem i wrzeczadzem, w tej komnacie okno jedno, szyby potłuczone podłoga i powała z tarcic dobre, ściany dobre, ławka drewniana jedna, z tej komnaty są drzwi drewniane na zawiasach żelaznych dobre, bez zamku tylko hak i skobel, podłoga i powała dobre, półki dwie drewniane, z tego alkierza idą drzwi drewniane na zawiasach żelaznych klamka żelazna stara te drzwi idą na podwórze, ściany dobre, wyszedzszy z tej izby są schody drewniane stare złe, które idą pod dach tam schowania są dwa, do których drzwi na zawiasach żelaznych z skoblami w tych zaś miejscach reparacyi potrzeba. *Ex opposito*³³¹ izby jest druga przy której jest komórka mała w niej okna puste y cała pusta do izby zaś tej są drzwi drewniane na zawiasach żelaznych złych

³²⁵ w części.

³²⁶ Naprzeciwko.

³²⁷ Na sposób, na kształt, na wzór.

³²⁸ Sine qua – bez którego.

³²⁹ Zapis obejmuje zaledwie ¼ tej strony i kończy opis zamku lubowskiego.

³³⁰ Na pewno.

³³¹ Naprzeciwko.

razem ze drzwiami zaporka drewniana, w tej izbie podłoga z tarcic stara i powała, okno jedno, szyby w ołów osadzone, y potłuczone, w tej izbie jest stół drewniany zły ławka zła jest także przepierzenie z tarcic, do którego są drzwi drewniane na zawiasach żelaznych okno z gruntu złe, stół jeden drewniany dobry z izby zaś idą drzwi drewniane stare na zawiasach żelaznych [k.13/k.13v] idące, w tej izbie piec wybielony, dobry, komin na dach wywiedziony dobry prętem żelaznym podparty. Wyszedszy z tej izby po lewej stronie jest kuchenka stara, do niej drzwi drewniane stare, na zawiasach żelaznych, okno jedno potłuczone, szyby w ołów osadzone kumin murowany nad dach wywiedziony, wychodząc na podwórze, są drzwi drewniane na zawiasach złych, iest także altanka taka jak z przyjęcia także reparacyi potrzebuje ten budynek cały jest dachem pokryty.

Rezydencja Chłodnik *communiter* nazwane

Ta z gruntu pusta i zła *excepto*³³² niektórych żelaz jako to zamków zawias i skobli, od tej rezydencji ciągnie się ogród z jednej strony sztachety a z drugiej płot ogrodzony, w tych są dwie furki drewniane, na zawiasach połomanych żelaznych, w tym ogrodzie, z drzewa owoc rodzącego nie znajduje się prócz kilka śliwowych. Wróciwszy się od tego ogrodu do folwarku jest chlewik zły, *ex opposito*³³³ sekretne miejsce także złe. Przy tym jest stajnia o żłobie jednym i drabinie, w tej stajni jest przepierzenie z deszczek także na konie drzwi na zawiasach żelaznych, w tej stajni jest dwoje wrót z deszczek złych na biegunach drewnianych żelaza żadnego tylko jeden skobel, w tej zaś stajni ściany z drzewa do szaconku budowane. Przy tej stajni są wrota z przyjazdu od Miasta z deszczek na biegunach drewnianych, przy których czop żelazny i kuna u góry.

Majerz

Wchodząc do tego budynku są drzwi drewniane stare na zawiasach żelaznych, te drzwi idą do sieni, z tej sieni po prawej stronie są drzwi drewniane stare na zawiasach żelaznych klamka drewniana, te drzwi idą do izby, w tej izbie po prawej stronie okno jedno złe, szyby w drewno osadzone, po lewej stronie dwa okna także, stół jeden drewniany, piec stary, ławki dwie koło niego, komin na dach wywiedziony, podłogi nie masz tylko ziemia, posowa z tarcic stara, szafka drewniana zła, żłób drewniany dla krów. Z tej izby są drzwi do komory na zawiasach żelaznych. W tej okno puste, podłogi nie masz, tylko ziemia w dół zawalona. Ściany reparacyi potrzebują. Wychodząc z tej izby do sieni są drzwi drewniane na zawiasach żelaznych z skoblem i wrzeczędzem, te drzwi idą na pole. Schody, które idą pod [k. 13v/k.14] dach złe, na górze jest schodownia, do którego drzwi drewniane złe ze wszystkim, Przy tych schodach jest piekarnia, do niej drzwi

³³² Excepto – z wyjątkiem, oprócz tego, ponadto, J. Sondel, *Słownik...*, s. 346.

³³³ Naprzeciwno.

drewniane złe, na zawiasach żelaznych złych, w tej piekarni są dwa okna złe, piec, y wszystko z gruntu reparacyi potrzebuje. Z tej piekarni są drzwi dwoje drewniane, jedno idą na podwórze, drugie idą do komory, oboje ze wszystkim złe, w tej komorze okien dwa puste, ściany reparacyi potrzebują, dach na tym budynku całym stary. Z sprzętów gospodarskich tak na folwarku, jak i na Majerzu, nic nie znajduje się. Wychodząc z Majerza *ex opposito*³³⁴ są chlewy do których drzwi dwoje drewnianych na biegunach, ściany z drzewa świerkowego całe, y dach, wozownia przy masztalni dachem pokryta, ściany reparacyi potrzebują, wrota do niej jedne na biegunach drewnianych.

Masztalnia³³⁵

Ta dachem pokryta z przyjazdu do niej są wrota z deszczek stare na zawiasach złych, *ex opposito*³³⁶ drugie są wrota stare, i złe na biegunach drewnianych, w tej żłoby, drabiny dobre z przyjazdu, także po lewej stronie jest przepierzenie z deszczek dobrych, drzwi dobre na zawiasach żelaznych skobel, i wrzeciędz, tam żłoby także drabinki dobre, i podłoga. Za tą masztalnią jest obora, która w kwadrat idzie, ciągnie się od jednego końca masztalni, aż do drugiego, ta cała jest przykryta dachem dobrym, ściany dobre, po bokach zaś są szopy na zimę dla bydła dobre.

Szpiklerz³³⁷

Ten jest z drzewa jodłowego w kwadrat zbudowany, za oborą na górcie stojący o dwóch piętach, po ścianach od dołu reparacyi potrzebuje, wewnątrz ze wszystkim z sąsiekami dobry, drzwi dwoje drewnianych na zawiasach żelaznych, z zamkami żelaznymi dobrymi, i klucza, przy każdych drzwiach skoble, i wrzeciędze żelazne dobre, schody do tegoż spiklerza na drugie piętro idące, te są drewniane stare, i nie dobre, wyszedszy na nie są drzwi drewniane dobre, na zawiasach żelazny[ch] z zamkiem kluczem, skoblom, y wrzeciędzami, tam także są drzwi z przepierzenia idące [k.14/k.14v] drewniane dobre, na zawiasach wszystkie żelaznych, z skoblami wrzeciędzami, przy jednych klamka żelazna. Okna z okiennicami dobrymi na zawiasach żelaznych, podłogi wewnątrz dobre, z wierzchu jednak reparacyi potrzebuje miejscami, osobliwie w ścianach, dach stary. *Ex opposito*³³⁸ folwarku są stodoły stare, do nich wrót czworo na biegunach drewnianych, te z drzewa jodłowego na węgiel budowane, po ścianach reparacyi potrzebują, te dachem pokryte, na jednej stronie. Do Browaru dach zwalony.

³³⁴ Jw.

³³⁵ Masztalnia – stajnia dla koni lub pomieszczenie przy stajni, służące jako skład sprzętu stajennego, *Słownik języka polskiego*, <http://www.sip.pl/co/masztalnia>

³³⁶ Naprzeciwko.

³³⁷ Spichlerz.

³³⁸ Naprzeciwko.

Owczarnia

Do niej wrót dwoje na biegunach drewnianych, ta z drzewa na węgiel budowa[na], reparacyi potrzebująca dachem pokryta.

Browar

Ten cały z drzew budowany na węgiel dachem pokryty, wchodząc do niego drzwi drewniane na zawiasach żelaznych, złych, *ex opposito*³³⁹ tych są drzwi do piwnice drewniane na zawiasach żelaznych, złych, hak, skobel, i kłódka, kętnary na beczki drewniane złe. Do izby drzwi drewniane na zawiasach żelaznych, klamka z izby drewniana, w izbie okna dwa złe, szyby w drewno osadzone. Piec stary z prostych kafli, ławek koło niego dwie, podłogi nie masz połowy, posowa z tarcic słaba, kominek prosty, ściany całe, wychodząc z izby są schody drewniane stare pod dach idące, *ex opposito*³⁴⁰ izby browarnica, ściana drzewem przepierzona, w tym przepierzeniu drzwi drewniane na zawiasach żelaznych, złych hak, i skobel. W tej browarnicy kociołek miedziany stary zły, kotlina reparacyi potrzebuje, kocioł wielki miedziany do piwa stary i zły, kadź wielka jodłowa do spuszczenia żelazną od dołu pobita obręczą, małych do robienia piwa pięć, bez żelaza, kosz do cedzenia chmielu nowy, beczek na piwo dwadzieścia.

Palarnia

Ta z drzewa na węgiel budowana, ściany dach dobre, wchodząc drzwi drewniane na zawiasach żelaznych stare, hak skobel, drzwi drugie, gdzie kotliny stare, na zawiasach [k.14v/k.15] żelaznych, hak, i skobel, kotlina dobra, garnce 4 miedziane miejscami reparacyi potrzebują. Rur miedzianych par 3. przez żłób idących, ten żłób zły, beczek drewnianych do zacierania osm, okno jedno z gruntu złe, podłoga zrujnowana. Za tą palarnią chlewy z drzewa także na węgiel budowane ze wszystkim puste, i reparacyi z gruntu potrzebujące.

Słodownia

Ta cała na węgiel z drzewa budowana dachem dobrym pokryta, wchodząc do niej drzwi drewniane dobre na zawiasach żelaznych, hak, skobel, i kłódka, suszarnia dobra, ława przy niej drewniana dobra, sąsiek drewniany wielki na zawiasach żelaznych, gběl drewniany stary, schody drewniane dobre idące pod dach, gdzie schowanie jest na chmiel, tam drzwi drewniane stare na zawiasach żelaznych, hak, skobel, i kłódka żelazna, izba w słodowniej do niej drzwi drewniane na zawiasach

³³⁹ Jw.

³⁴⁰ Jw.

żelaznych, okna dwa, szyby w drewno osadzone, i potłuczone, żłobów dwa, jeden zły, piec stary zły, ściany dobre, tylko nie polepione, powała dobra, podłogi nie masz.

Gumno *sine* Stodoły

Te są z drzewa budowane na węgiel, dachem pokryte, pod jednym przykryciem, trzy boiska, do których wrót podwrotnych par trzy na biegunach drewnianych, skoble, i wrzeciędze przy każdym, tylko z przyjscia jest kuna żelazna, i kłódka, sąsiek z drzewa dobre. *Ex opposito*³⁴¹ tej jest stodoła o jednym boisku na owczarnie obrócona, do nich wrót podwójnych para na biegunach drewnianych skobel, y wrzeciędz. Ta stodoła w ścianach reparacyi potrzebuje, w przykryciu także, alias dachu z grontu poprawy czeka³⁴².

[k.15.]

Podoliniec

³⁴¹ Naprzeciwko.

³⁴² Strona nie do końca zapisana. Do karty 30 werto zapis dotyczący klucza lubowelskiego i związanych z nim posiadłości.

Podoliniec

Lustracja MK Dz. XVIII, t. 26a
Rok 1746

[k.31]

KLUCZ PODOLINIECKI³⁴³ ZAMEK

Do tego Zamku wchodząc jest brama murowana, do której są wrota drewniane stare, na dwóch zawiasach żelaznych z hakami, w tych wrotach jest furtka, na zawiasach dwóch do zakładania, z rygłem, wrzeciędz, i skobel, młotek żelazny do pukania. W tej bramie po prawej stronie jest izdebka, do niej drzwi stare drewniane na zawiasach żelaznych w odrzwiach kamiennych dobrych, skobel, y wrzeciędz. W tej izbie okno jedno bez szyb, podłoga z tarcic dobra, pieca nie masz. Po drugiej stronie w lewe jest także izdebka, do której drzwi proste drewniane, na zawiasach żelaznych z skoblem, i wzociędzem, żelaznym, w tej izdebce okna z kratą drewnianą, podłoga zła, z tej do drugiej izdebki, są drzwi drewniane dobre na zawiasach żelaznych z hakami, przy nich zamek z kluczem, y antabą. W tej izdebce okno jedno z kratą żelazną bez szyb, wyszedzszy z tej izdebki jest *ex opposito*³⁴⁴.

Masztalnia³⁴⁵

Ta z drzewa na węgiel budowana, cała dachem pokryta dobrym na dziedzińcu przy murze stojąca, do niej drzwi drewniane dwoiste, dobre na zawiasach, i hakach żelaznych dobrych, w tej podłoga, żłoby, drabinki dobre. Przy tej masztalni jest studnia, przykrycie nad nią *per modum*³⁴⁶ altanki z drzewa, która reparacyi potrzebuje.

Kuchnia

Do tej są drzwi drewniane stare, na zawiasach z hakami żelaznymi w odrzwiach kamiennych, skobel, y wrzeciędz, w tej komin murowany wywiedziony w górę, po lewej stronie jest izdebka do niej drzwi drewniane, stare na zawiasach, i hakach żelaznych, w tej izdebce okno jedno, szyby w ołów osadzone, ale potłuczone za tym krata żelazna dobra, piec kaflowy zielony stary, podłoga z tarcic zła, idąc dalej z tej kuchni, są drzwi drewniane stare złe na zawiasach żelaznych [k.31/k.31v] do browaru idące: ten browar jest pod murem zamkowym dachem przykryty, z drzewa na węgiel budowany, reparacyi we wszystkim potrzebujący, suszarnia dobra na

³⁴³ W źródle duże litery druk oraz pomyłka w zapisie „KLUCZ POŁANIECKI” przekreślone i poprawione na „KLUCZ PODOLINIECKI”.

³⁴⁴ Naprzeciwko.

³⁴⁵ Masztalnia – stajnia dla koni lub pomieszczenie przy stajni, służące jako skład sprzętu stajennego.

³⁴⁶ Per modum – na sposób, na kształt, na wzór.

słód. Z tego browaru drzwi drewniane stare na zawiasach żelaznych do słodowni idące w tej okna dwa, szyby w drewno osadzone, niektóre potłuczone, podłoga wapnem sucha, piec z prostych kafli dobry. Wychodząc już z tego browaru idąc na dziedziniec, jest furtka, która idzie ku młynowi, do tej są drzwi drewniane żelazną okute blachą na zawiasach żelaznych dobrych, antaba żelazna dobra, od tej idąc jest wozownia z drzewa na węgiel budowana, dachem pokryta, ta wszystka reparacyi potrzebuje, mur ten który się ciągnie w około dziedzińca jest dobry.

Idąc ku pokojom do piwnic są balasiki drewniane do koła, drzwi na zawiasach żelaznych dwóch złych, te drzwi są z balasikow takich że samych, *ex opposito*³⁴⁷ tych są także drugie na biegunach drewnianych już popsute, między temy są piwnice *in suo esse*³⁴⁸ dobre, drzwi ymsze należytości dobrze sporządzone, kłódka jedna żelazna przy drzwiach do zamykania. W jednej piwnicy jest przepierzenie z tarcic, do którego są drzwi drewniane na zawiasach żelaznych, hak i skobel. To zaś przepierzenie jest dobre. Idąc do piwnic udając się ku pokojom są schody z balasikami, i poręczami drewniane, które miejscami reparacyi potrzebują, udając się po prawej stronie do sali, jest ganek drewniany z balasikami, nad nim dach dobry ciągnie się od pokojów aż do samej sali, wchodząc do sali są drzwi dwoiste drewniane na zawiasach żelaznych, te drzwi stolarskiej roboty listewkami i kolorami przyozdobione, w odrzwiach kamiennych, zamek z kluczem wrzeciędz i skobel żelazny prosty, w tej sali jest okien dziewięć z kwaterami, szyby w ołów osadzone, miejscami dużo potłuczone, komin kaflowy, suffit płócienny pod powałą dużo nadrujnowany, podłoga z tarcic dobra, z tej sali jest przepierzenie płócienne, jak suffit, w nim drzwi drewniane dobre nowe, na zawiasach żelaznych. Drzwi do Alkierza drewniane na zawiasach żelaznych, takie jak pierwsze z antabą żelazną z hakiem, i kluczem. W tym alkierzu okien dwoje z kwaterami od dołu drewnianymi, trzecie do ganku deszczkami zabite. Podłoga z tarcic zła. Komin murowany nad dach wywiedziony, suffit pod powałą biało trynkowany, płócienny reparacyi potrzebuje, około sali, i ganku alkierza są ganki drewniane z balasikami, reparacyi k.31v/k.32] potrzebujące. Okiennice koło sali i alkierza jest sześć, z zawiaskami, i haczykami do zakładania, żelaznymi, nad salą i alkierzem dach dobry, kominy murowane nad dach wywiedzione, na murach w około ganki po dwóch stronach, reparacyi potrzebujące, po trzeciej stronie niedokończone, nad gankami, i basztami po murach dachy dobre z wietrznikami dobrymi nowymi.

Z sali wychodzą do pokojów są drzwi żelazne całe dobre, na zawiasach żelaznych trzech, z hakami z wrzeciędzem, i skoblem wielkim w odrzwiach kamiennych, w tej sieni jest okno z kratą żelazną bez szyb, po lewej stronie wchodząc do pokoju są drzwi drewniane na zawiasach dwóch żelaznych z hakami klamką zamkiem i kluczem, z pokoju do zamykania zasuwka żelazna, w tym pokoju są okna trzy w ołów osadzone, we dwóch oknach są kraty żelazne w trzecim nie masz, piec

³⁴⁷ Naprzeciwko.

³⁴⁸ *In suo esse* – w sobie były.

kaflowy zielony, komin przy nim murowany podłoga, i powała z tarcic reparacyi potrzebują, stół jodłowy jeden, z tego pokoju są drzwi drewniane do komnaty na zawiasach żelaznych, z hakami zamkiem kluczem, i klamką żelaznemi, te drzwi reparacyi potrzebują. W tej komnacie okien dwie w ołów oprawne dużo potłuczone z kratami żelaznemi, w jednym oknie okiennice dwoiste na zawiasach żelaznych z hakami, i skoblem, podłoga i powała z tarcic reparacyi potrzebują, szaf dwie w murze jedna bez zamknięcia, a druga z drzwiczkami na zawiasach żelaznych z zamkiem i kluczem, w tej komnacie jest przepierzenie z tarcic z drzwiami wrzeciędzem i skoblami, ławki trzy drewniane przy murze. Wyszedszy z tych pokojów z lewą stroną są drzwi żelazne we sieni do sklepu idące; z zamkiem kłódką, skoblem i wrzeciędzem w odrzwiach kamiennych, w tym sklepie jest okno jedne bez szyb, w nim krata żelazna dobra, podłoga wapnem lana nad rujnowana, sklepienie dobre, stół prosty drewniany, na tragach waga drewniana do ważenia, bryndze, wełny, i innych rzeczy z funtami kamien[ny]mi.

Sklep drugi

Do tego wchodząc są drzwi żelazne całe i dobre, na zawiasach z hakami żelaznemi, w tym sklepie jest okien trzy bez szyb, z kratami żelaznemi, podłoga dobra wapnem lana z [k.32/k.32v] z pięcioma przegrodami z tarcic na zboże do zamykania drzwi jest kłódka żelazna dobra.

Wychodząc z tych sklepów idąc w górę do pokojów są schody drewniane kręcone do samego wierzchu, z balasami, i poręczami, w sieni na pierwszym piętrze jest okien dwie szyby w ołów oprawne, po prawej ręce idąc do pokoju pierwszego są drzwi drewniane na zawiasach żelaznych z zamkiem kluczem y antabą żelazną.

W tym pokoju jest okien trzy taflowych w ołów osadzonych bez krat żelaznych, stół jeden jodłowy, piec kaflowy na fundamencie dobrym, przy którym kamień murowany, podłoga i powała z tarcic, z tego pokoju idą drzwi drewniane do drugiego na zawiasach żelaznych, klamka żelazna, w tym pokoju jest okien dwie z kratami, żelaznemi, szyby w ołów oprawne, komin murowany, przy którym drzwi *ad locum secretum*³⁴⁹, na zawiasach z hakami żelaznemi, z tego pokoju drzwi do drugiego drewniane na zawiasach żelaznych z kluczem klamką, i zamkiem, w tym pokoju okna dwa z kratami żelaznemi, szyby w ołów oprawne dobre, piec pełny kaflowy reparacyi potrzebuje, podłoga, i powała z tarcic złe, drzwi z tego pokoju drewniane na zawiasach żelaznych z osobna dwoje z zamkiem, i kluczem, jedno do sieni drugie do pobocznego pokoju także z zamkiem, i kluczem, z tego pokoju na górę schody tarcicami obite, drzwi drewniane na zawiasach żelaznych z haczkami, w czwartym pokoju okien dwa w ołów oprawne, kraty żelazne, komin przy drzwiach murowany, podłoga i powała

³⁴⁹ Od ubikacji lub toalety.

z tarcic reparacyi potrzebuje, z tego pokoju drzwi do sieni z zamkiem kluczem, i antabą żelazną na zawiasach.

Na drugim piętrze jest okien dwie w sieni z ramami bez kwater, do pokoju po prawej stronie wchodzą są drzwi drewniane malowane dwoiste bez zamku tylko antaba żelazna do zamykania, lub otwierania, zasuwki żelazne skoble i wrzeciędze, piec na fundamencie dobrym z kafli wielkich malowanych, komin murowany, podłoga z tarcic dobra, siffit płócienny, na powale biało trynkowany. Z tego pokoju do drugiego pobocznego są drzwi także podobne ze wszystkim, podłoga z tarcic środkiem zawalona, siffit płócienny reparacyi potrzebujący, z tego pokoju do trzeciego są drzwi także same, piec taki, jak w pierwszym pokoju, komin murowany, podłoga z tarcic reparacyi [k.32v/k.33] potrzebująca. Drzwi na ganek malowane z zamkiem, i kluczem z klamką na zawiasach żelaznych, z tegoż pokoju do pobocznego są drzwi dwoiste także malowane, na zawiasach żelaznych, z zamkiem, antabą i kołowrotami, do tych pokoiów piec jeden przez ścianę idący. W tych pokojach jest okien trzynaście, do nich kwatery z szybami tafłowymi, które są złożone wszystkie w pokoju, znajduje się zaś ich kwater wielkich od dołu dwadzieścia cztery, od góry tylko dwadzieścia, w tych kwaterach niedostaje tafli *alias*³⁵⁰ samego szkła, 26. Potłuczonych także znajduje się kilkanaście, wychodzą z pokoiów na górne piętro, są schodki, do których są drzwiczki, na wysni ganek, albo raczej pod dachy, nad tymi pokojami dachy reparacyi potrzebują. Altanka na wierzchu samym drewniana już nadrujnowana, mury tych pokoiów żelaznymi mocno spojone antabami, miejscami jednak reparacyi potrzebują³⁵¹.

[k. 33.]

Należące do tego Zamku Folwarki dwa, Folwark na Przedmieściu Podolinieckim i Lackowskim

Folwark na Przedmieściu Podolinieckim

Z przyjazdu do tegoż folwarku od miasta są wrota drewniane, na biegunach drewnianych, skobel, i wrzeciędz, od tej bramy ciągnie się parkan do budynku z drugiej strony do stodoły, w tym parkanie furtka do niej drzwi drewniane stare na zawiasach żelaznych złych, przy tej fortce jest chlew z drzewa wystawiony, dachem pokryty, dzwiczek do niego dwoje na biegunach drewnianych.

Wchodząc do budynku są drzwi drewniane nowe, na zawiasach żelaznych, hak, i wrzeciędz zaporka do zakładania drewniana, za temi drzwiami sień, z której do izby idą drzwi drewniane nowe na zawiasach żelaznych, skobel, i wrzeciędz, z izby klamka drewniana, w izbie okna dwa, szyby w drewno osadzone tafelki małe, podłoga z tarcic dobra, posowa także nowe wszystko. Piec z kafli

³⁵⁰ Alias – inaczej, J. Sondel, *Słownik...*, s. 47.

³⁵¹ Zapis w źródle zakończony około połowy strony.

czerwonych dobry, komin kaflowy nad dach wywiedziony żelaznym prętem podparty, ławki koło pieca dwie drewniane, stół jeden drewniany dobry, przepierzenie z tarcic na cielęta, żłobek, i drabinki dobre, z tej izby drzwi drewniane do komory dobre na zawiasach żelaznych, hak, y wrzeciędz, w komorze powała z drągów zła, okno jedne bez szyb. *Ex opposito*³⁵² izby piekarnia, do niej drzwi drewniane na zawiasach żelaznych, hak, i wrzeciędz, szyby w drewno osadzone, i potłuczone, przy oknach żłób, i drabinka drewniana. Piec piekarski, kociołek miedziany do grzania wody, podłoga miejscami z tarcic, miejscami z drążków jodłowych, z tej piekarni dwoje drzwi na zawiasach żelaznych, jedne na oborę, drugie do komory, w komorze podłogi nie masz powała z drążków, okno jedne bez szyb. Ten budynek jest cały nowo wystawiony, z drzewa na węgiel, dachem pokryty nowy.

Wychodząc z tego budynku *ex opposito*³⁵³ stary spustoszony, za tym budynkiem palarnia, w której wierzch zgorzał. Przy budynku nowym, *alias*³⁵⁴ przy samej piekarni stajnia z drzewa na węgiel, drzwi drewniane złe, na biegunach [k.33v/k.34] drewnianych, skobel i wrzeciędz, dachem pokryta starym. Druga stajnia na drugim końcu przy wrotach do gumna idących podobna tamtejsze, tylko ze w dachu reparacyi więcej potrzebująca, między temi dwiema stajniami, są szopy na zimę dla bydła, z drzewa jodłowego wystawione, w ścianach, i dachu reparacyi potrzebujące, obora przy parkanie, tylko dachu sztuka.

Gumno *sine*³⁵⁵ Stodoła jedna

Do tejsze stodoły jest wrót czworo na biegunach drewnianych, jedne wrota mają kuny dwie, drugie w prawą rękę o jednej kunie z drewnianą zaporą, trzecie wrota do ogrodu o jednej kunie żelaznej ze skoblem do kłódki, czwarte wrota na oborę idące zabite, za sąsiedkami przegrody z tarcic miejscami powypadane. Ta stodoła jest z włoska wystawiona o jednym boisku, ale obszernym, dachem pokryta dobrym.

Sprzęty Gospodarskie w Podolińcu.³⁵⁶

Rytka żelazna do wiercenia pompy.....	N ^o 1
Obręcz żelazna na pompę.....	N ^o 1
Kłódek żelaznych do zamykania.....	N ^o 3
Stółków drewnianych	N ^o 3
Przetaków ³⁵⁷ do chędożenia zboża.....	N ^o 2

³⁵² Naprzeciwko.

³⁵³ Naprzeciwko.

³⁵⁴ Inaczej.

³⁵⁵ Sine – bez, J. Sondel, *Słownik...*, s. 885. Zapewne chodzi o stodołę bez gumna.

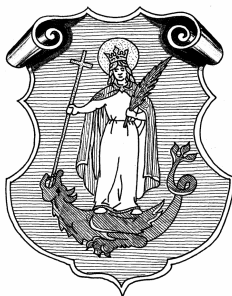
³⁵⁶ Bez podkreślenia w źródle.

Szufle drewniane.....N° 2

Naczynie Folwarczne

Skopcow.....N° 4
Konwi drewnianych.....N° 2
Szawel.....N° 1
Rajtobkow.....N° 9
Szaflik do masła.....N° 1
Maslniczka.....N° 1

Znajduje się stodołka na siano na łąkach pańskich podolinieckich z drzewa wybudowana pod dachem, gdzie *quondam*³⁵⁸ szopy bywały, na owce, a teraz przez wiatry zrujnowana chałupka mała przy tej stodołce dla owczarków.³⁵⁹
[k.34.]

Nowy Sącz

³⁵⁷ Przetak – rodzaj sita z dużymi otworami, służący zwykle do odsiewania, oczyszczania ziarna, *Słownik języka polskiego*, <http://www.sjp.pl/co/przetak>.

³⁵⁸ Quondam – niegdyś, kiedy, pewnego razu, niekiedy, czasem, J. Sondel, *Słownik...*, s. 817.

³⁵⁹ Koniec zapisu w źródle do tego folwarku reszta materiału na dalszych stronach lustracji, tj. k. 34v do k.

Nowy Sącz
Lustracja MK Dz. XVIII, t. 18
Rok **1569**

[k. 268v.]

Budowanie zamku Sandeckiego y Miasta
Zamek albo Dwor sandecki³⁶⁰

Itsz Dom murowany bardzo szye poryssował potrzebuie wielkiej a pilney poprawy y podyechanya, bo gdzieby themu w czas nie zabyezano pewneye by upadł. Isz kuchnya ledwie szye nie obaly potrzeba ynną budowac. I tesz blanki na murzach wyatr powywywał, a na drugich dachu nie masz, co tesz naprawicz potrzeba y pieniędzy na tho nye malo wynydzie. I tesz miastho tesz Sandecz pogranczne potrzebuie wielkiej poprawy. Abowyem mury szye walyą y blanky. Na co tesz trzeba Miloszcziwey łaski J[ego] K[rólewskiej] M[óś]czy Rzeczypospolitey³⁶¹. Abowyem yako dawaly sprawie mieszczyany isz nie bendzie opatrzzenie tedy do sziedmy lyat muri te upaszcz muszą w Dunayecz [...].

Lustracja MK Dz. XVIII, t. 22
Rok **1627**

[k. 184³⁶²]

ZAMEK SADECKI³⁶³

Ten zamek leży nad Dunajcem i Kamienicą rzekami przy bramie miejskiej krakowskiej, który za jemci pana starosty sendomirskiego terażniejszego³⁶⁴ murem wokoło jest obwiedziony, do którego od miasta wchodząc jest brama w murze, wrota do niej drzewiane z fortką na zawiasach, wchodząc w zamek po lewej stronie jest izdebka z komnatą. Piecz prosty, okien 2. Idąc dalej w zamek jest wschod na górne gmachy, gdzie wszedzszy jest sionka z niej ganek, z teźże sionki na południe izba okien dwie piecz polewany, z niej komnata okno N° 1. Przy tej

³⁶⁰ Opis zamieszczony też: P. Wierzbicki, *Sądecko-Spiskie pogranicze historyczny trakt handlowy wiodący doliną rzeki Poprad. Rys Historyczny*, <http://www.trakthistoryczny.sacz.pl/rys-historyczny/>.

³⁶¹ Zygmunt Augusta, panował w latach 1548-1572, zob. np. biogram, M. Spórna, P. Wierzbicki, *Słownik...*, s. 510-515.

³⁶² Urwany fragment strony z paginacją, stąd niepełna cyfra karty wypisana w górnym rogu strony.

³⁶³ W ORYGINALE POGRUBIONY I POWIĘKSZONY ZAPIS. Cały opis zamku zamieszczony też: P. Wierzbicki, *Sądecko-Spiskie pogranicze historyczny trakt handlowy wiodący doliną rzeki Poprad. Rys Historyczny*, <http://www.trakthistoryczny.sacz.pl/rys-historyczny/>.

³⁶⁴ W zapisie źródłowym pomyłka, zapewne chodzi o starostę sądeckiego Sebastiana Lubomirskiego, starosta sądecki w latach 1613-1627. W tym samym roku 1627 starostwo przejmuje Jerzy z Nowotańca Stano, stolnik sanocki i chorąży sanocki i trzyma je do 1637 roku, zob. S. Cynarski, A. Falniowska-Gradowska, *Szlachta urzędnicza w Nowym Sączu*, [w:] *Dzieje miasta Nowego Sącza*, t. I, Kraków-Warszawa 1994, s. 777-778, zob. też: *Urzednicy województwa krakowskiego XVI-XVIII wieku, Spisy*, oprac. S. Cynarski i A. Falniowska-Gradowska, pod red. A. Gąsiorowskiego, Kórnik 1990, s. 125, 238, 259.

komnacie jest druga komnata, komin murowany. Nad izbą wyżej opisaną jest bania, w której jest zegar drzewiany. Podle tego budowania jest dom o jednym wieczku, za pana starosty sandomirskiego zbudowany³⁶⁵. Do którego zachodząc sieni, w niej dwie izbie przeciw sobie, [k. 184/k. 184v] komnata przy jednej, w obu izbach po dwie oknie szklane, piec zielony, od tego domu idąc podwierzchem jest stajnia przez łaźnijszego jemci pana starostę odbudowana³⁶⁶. Do której wrota dwoje na zawiasach ze skoblami wrzeczadkami. Nad tą stajnią izba wielka na filarach murowanych przez jemsci pana starostę zbudowana, do której wschod z dołu okrągły z niego sionka mała przed izbą. W izbie okien N° 2 po trzech stronach, piec polewany, drzwi dwoje, z jednej wyjście gankiem do izby górnej murowanej, w której okna, piec, komin, z niej komnata, z niej izba stołowa, okna, piec malowany. Iz druga komnata na północy, okno jedno, z tejże komnata ciemna drewniana, a przy niej izdebka. Okien N° 3, Piecz sieni, w której okien N° 2, z niej sala po tym izba okien N° 6 piec polewany, z tej izby izdebka murowana, drzwi malowane okien N° 2 piec w bok izdebki komnata, sieni, w której okien N° 2, k temi drzwi [k.184v/ k.185] drzwi do izby na wschód słońca, a z tej izby drzwi do komnaty, okien N° 3, komin murowany. Z tejże sieni jest drugi wschodek do sklepiku, do którego drzwi żelazne okno jedno z kratą, a potem przejście do sieni przed Cancellarią³⁶⁷.

W dolnym zaś budowaniu jest sklep, której przeszły pan starosta wywiódł, a łaźnijszy dał go potynkować, drzwi żelazem okowane. Izba murowana, w której okna szklane dwie, piec drzwi malowane z niej komnata zamczysta. Pod tym murowanie piwnice są zamczyste dwie. Wyszędłszy z piwnice komora druga, komora także, forotka w murze drzwi do niej żelazne. Do niej idąc jest sieni okno N° 1, z której jest sklep okien N° 2 z kratami obedwie żelazne. Naprzeciwko Cancellariaw niej okien No 3. Piecz komnata murowana zamczysta, komin murowany z niej sionka i izdebka z okny piecem i kominem zamczysta i z komnaty w tejże sieni drugi sklep, tak ze zamczysty do chowania ksiąg grodzkich okno N^o jedno [k.185/k.185v] z kratą. Pod temi gmachami murowanemi są dwie piwnice sklepiste, między nimi sionka. Na górze jest komnata okien N° 2. W bok górnej komnaty jest wieża szlachecka w murze, w której siedzenie wierzchnie i ziemne, drzwi żelazne, piekarnia, w której piec czarny, okien N° 2. Drzwi na zawiasach, z niej komora i druga na niej. Kuchnia przy murze z jedną stroną izba z drugą komora, przed nią studnia. Z tych wszystkich wżwyż opisanych gmachów są drzwi na zawiasach skoblami wrzeczadkami, a w niektórych zamki.

[k. 185v]

³⁶⁵ Zapewne chodzi tu o Sebastiana Lubomirskiego starostę sandomierskiego, który w 1597 przekazał starostwo synowi Stanisławowi Lubomirskiemu, który trzymał je do 1613 r. przekazując je z kolei bratu stryjecznemu Sebastianowi, zob. S. Cynarski, A. Falniowska-Gradowska, *Szlachta urzędnicza...*, s. 777.

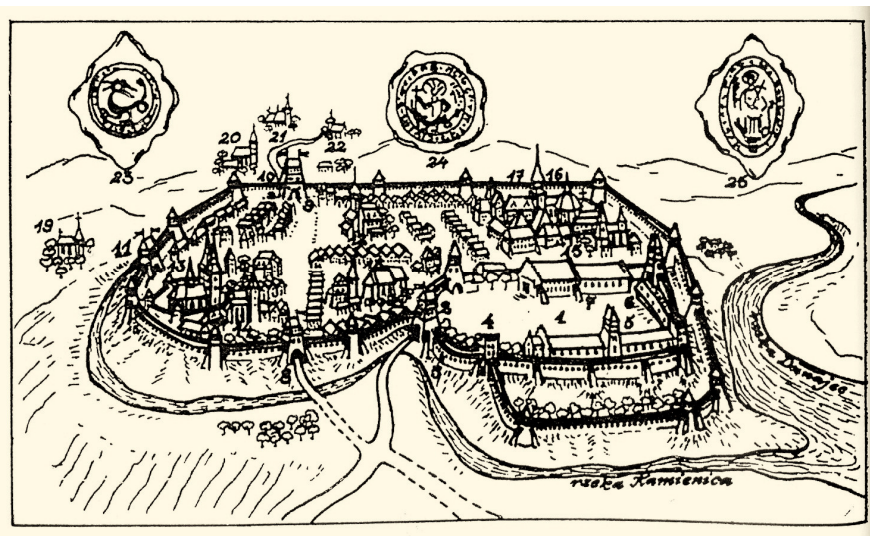
³⁶⁶ Sebastiana Lubomirskiego.

³⁶⁷ Kancelaria.

SALARIA URZĘDNIKÓW ZAMKOWYCH³⁶⁸

Podstarościeму	f[lorenów] 100
Pisarz grodzki ma swoje solarium sądowe i to co do ksiąg przyjmuje	
Sędzia grodzki ma także solarium swe sądowe	
[185V/k.185 A]	
Burgrabia.....	f[lorenów] 60
Klucznikow.....	f[lorenów] 15
Wrotniemu.....	f[lorenów] 15
Kucharzowi.....	f[lorenów] 15
Summa Salarior[um].....	f[lorenów] 205
[k. 185A]	

SUMMA WSZYTKICH PROWENTÓW WYŻEJ MIANOWANYCH
STAROSTWA SADECZKIEGO WYTRĄCIWSZY SALARIA URZĘDNIKOM
ZAMKOWYM CZYNI F 3611/28/19.³⁶⁹

Nowy Sącz w drugiej połowie XVII wieku. Rys.
ze zbiorów Muzeum Okręgowego w Nowym Sączu.

³⁶⁸ Tekst powiększony i pogrubiony.

³⁶⁹ Zapis w źródle powiększony i pogrubiony.

Czorsztyn
Lustracja MK Dz. XVIII t. 20
Lata 1616-1617

[k. 129v-130]

Zamek Czorsztyński³⁷⁰

Ten zamek leży na skale marmurowej, przed którym jest przygroddek wchodząc do przygrodku jest brama w murze, której jedną stroną zamku obwiedziony, i do dwu skał po obu stronach bramy przytkniony, z tejez bramy są wrota na biegunach, przy tych wrotach furtka drzwi na zawiasach z kłódką i zasuwami żelaznemi, nad bramą izdebka mała, okien N° 2 . Podle bramy po prawej stronie stajnia przy murze drzwi na biegunach z wrzeciędzem i skoblem. Za tą stajnią druga stajnia wrota na biegunach . Po lewej stronie spiżarnia. Do niej wschodek, drzwi na zawiasach z wrzeciędzem i skoblem. W bok tej spiżarni trzecia stajnia bez wrot wszystkie trzy gontami pobite. Idąc do samego dziedzińca jest wschod z poręczami dwiema do bramy murowanej, w której drzwi na biegunach na [k. 129v/130] tej bramie jest izdebka drzwi na zawiasach z skoblem y wrzeciędzem okien N° 3, piec zielony, ława po jednej stronie. Z tej izdebki komora. Z tej bramy baszta murowana, między bramą a basztą, jest sala wywiedziona z mura, z tej baszty drzwi żelazne z kłódką, na niej izdebka, drzwi na zawiasach okno N° 1. Podle tej baszty kuchnia, drzwi na biegunach, ognisko dobre do min gliną oblepionych. Z tej kuchni piekarnia, drzwi na zawiasach okno N° 1. Podle drzwi kuchennych komórka, okien N° 2. Nad tą izdebką, do której wschodek, drzwi na zawiasach zamczyste okno N° 1. Naprzeciwko tej izdebce jest izdebka mała w murze do niej drzwi na zawiasach okien N° 2. Piec nowy zielony przy nim komin. Z tych izdebek jest wschod tarciami opierzony, i z poręczami na trzecie piętro, na ganeczek który także jest tarciami obity. Pobok komórka. Z tego ganku jest furtka drzwi nie masz do sieni wielkiej gdzie stropu nie masz, niczym nie przykryta. Z niej wschod jeden na górę na czwarte piętro, a drugi wschod idzie na dół do Piwnice. Na tym piętrze jest izdebka, drzwi malowane zielone na zawiasach, okien N° 2. Piec zielony dobry, komin przy niem. W sieni wschod nowy na strych drzwi na zawiasach [k. 130/130v] Na tym strychu jest hakownic N° 4 . Z tej sieni wschod jest na dół do komory okno N° 1. Z komory tej izba drzwi malowane na zawiasach okien N° 2. Piec nowy zielony stół N° 1 zydlów N° 2. Z tej izby drzwi drugie do sieni także malowane. Podle tej izby kuchenka a po drugiej stronie komórka w tej sieni ganeczek wywiedziony z Zamku dla trębaczow, tarciami obity. Wrota nowe z tarcic na zawiasach. W tejez sieni jest na strych wschod z poręczem. Z tej sieni Izba stołowa drzwi zamczyste, piec zielony, komin śluza w murze, okien

³⁷⁰ Opis wydany też P. Wierzbicki, Zamek w Czorsztynie – twierdza na Podhalu w świetle lustracji królewskich z lat 1616-1617 i 1627 r., „Almanach Nowotarski” R. XIII, 2009, s. 56-58.

N° 3, stołów N° 3 ławy wkoło. Z tej Izby drzwi do izdebki dwoje na zawiasach malowane, piec, okien N° 2. Z tej izdebki kaplica mała okien N° 3, bez błon, drzwi na zawiasach, między izdebką a kaplicą są dwoje drzwi jedno do komory a drugie na ganeczek. Podle stołowej izby komórka. Za tą komórką jest wschod z poręczem do dolnego mieszkania wyżej opisanego.

[k. 160-160v]

Salaria Officialibus Arcis Czorstinen

Vice capitaneo solary³⁷¹f[lorenów] 80
 Notaris proventuum solary³⁷² cum p[er] an[nuat]o.....f[lorenów] 40
 [k. 160/160v]
 Ostiarys³⁷³ N° 3 po f [lorenów] 20 cum p[er]ann[uat]o....f[lorenów] 60
 Coco³⁷⁴ Braseatori[s]³⁷⁵ Pistori[s]³⁷⁶ Clavigeri per³⁷⁷ f 12..... fac[it]³⁷⁸ f[lorenów] 48
 Tymphanista annuatim³⁷⁹ f[lorenów] 15³⁸⁰

[k. 160v]

Opowiedzenie Je Mci P. starosty czorsztyńskiego

Imość pan starosta czorsztyński³⁸¹ ukazawszy to iż Czorsztyń zamek jest pograniczny, który na samej granicy węgierskiej leży, i obrony potrzebuje, affectował³⁸² abyśmy z prowentow starostwa płacę na dziesiątek piechoty naznaczyli i defakowali³⁸³, czegośmy się naznaczać nie ważyli, aleśmy to zostawili do decyzji i uznania Kro[la] Je[go] M[ó]ci

³⁷¹ Vicecapitaneus-i – podstarości; solararium -ii – czynsz, roczna opłata; Podstarościemu czynszu rocznej opłaty – J. Sondel, *Słownik....*, s. 990 i 888.

³⁷² Notarius-ii – pisarz prowadzący spisy; provventus -us – dochód, podatek, danina pieniężna, J. Sondel, *Słownik....*, s. 662 i 802. Pisarzowi prowentowemu lub podatkowemu wynagrodzenia przez rok.

³⁷³ Ostiarius-i – odźwierny, furtian, dozorca, J. Sondel, *Słownik....*, s. 701, odźwiernemu 3 po florenów 20 przez rok.

³⁷⁴ Coco -onis – kucharz, zob. J. Sondel, *Słownik....*, s. 162.

³⁷⁵ Braseator -oris – piwowar, zob. J. Sondel, *Słownik....*, s. 113.

³⁷⁶ Pistor -oris – piekacz lub młynarz – zob. J. Sondel, *Słownik....*, s. 751.

³⁷⁷ Claviger -i – klucznik – zob. J. Sondel, *Słownik....*, s. 159.

³⁷⁸ Facio -feci -fectum – czynić robić wykonywać a facit – czyni, zob. J. Sondel, *Słownik....*, s. 370.

³⁷⁹ Tymphanista – bębenista, bębienieście; annuatim – corocznie, dorocznie lub w czasie roku – J. Sondel, *Słownik....*, s. 62.

³⁸⁰ W sumie było to 243 floreny.

³⁸¹ Starostą czorsztyńskim był wówczas Jana Baranowski przejął on to Starostwo po Stanisławie Cikowskim z Wojsławic w 1616 r. do 1643 r., zob. A. Boniecki, *Herbarz polski. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. I, Warszawa 1899, s. 100. *Urzednicy województwa krakowskiego XVI-XVIII wieku. Spisy*, oprac. S. Cynarski i A. Falniowska-Gradowska, pod red. A. Gąsiorowskiego, Kórnik 1990, s. 217; o tym, że był starostą czorsztyńskim pisze S. Uruski, *Rodzina, Herbarz szlachty polskiej*, Warszawa 1904, t. I, s. 88.

³⁸² Prosił lub ubiegał, starał od affecto – ubiegać się o coś, starać itd., J. Sondel, *Słownik....*, s. 40.

³⁸³ Nie umniejszali od słowa łac. defalco – ściągac, zmniejszac potrzącac, J. Sondel, *Słownik....*, s. 256.

[k. 286v]

Salaria Officialistom zamku czorsztyńskiego³⁸⁴

Podstaroścemu.....	f[lorenów]	80
Pisarzowi prowentowemu.....	f[lorenów]	40
Odźwiernemu 3 po f [lorenów] 20.....	f[lorenów]	60
Kucharzowi, piwowarowi, piekarzowi klucznikowi po f [lorenów] 12 czyni ...	f[lorenów]	48
Bębenście na rok.....	f[lorenów]	15
Trębaczowi.....	f[lorenów]	15
Puszkarzowi.....	f[lorenów]	15
Summa.....	f[lorenów]	273

[k. 286v-289]

Zamek Czorsztyński

Ten zamek jest na skale murowanej przed którym jest browar wszytek pod jednym dachem nowo zbudowany przez terażniejszego J[e]go M[oś]ci Pana starostę³⁸⁵. Do którego wchodząc są drzwi na zawiasach z wrzeciędzem i skoblą [k.286v/k.287] w którym browarze po lewej ręce jest słodownia, do niej drzwi na zawiasach z skoblem i wrzeciędzem okien N° 2 z błonami z tej słodowni jest susznia do niej drzwi na biegunach. Przeciw tej słodowni jest izba do niej drzwi na zawiasach z skoblem i wrzeciędzem z niej okien z błonami N° 2. Z tej izby jest komnata i drzwi na biegunach z wrzeciędzem i skoblą. Przed którym browarem jest przygrodok przy zamku, i do którego wchodząc jest brama w murze, do której wszedłszy są wrota na biegunach żelaznych, wrzeciędz, skobel i kłódka, we wrociech furta, przy której zaporka żelazna z kłódką. Nad tą bramą jest izdebka z piecem i komin murowany. Przy tej bramie stajnia niedobra stara. Po lewej stronie bramy jest spichlerz stary, do którego wschody drzwi na zawiasach z skoblą i wrzeciędzem. Przy tej wozowni poniżej jest stajnia nowo zbudowana przez terażniejszego J[e]go M[oś]ci Pana starostę³⁸⁶, w której koni może się stanąć ze czterdzieści. Do tej stajnie wrota na biegunach z obu stron, które [k.287/287v] bywają spojone w jedno. Przy tej stajni jest stajnia też równa, drzwi na biegunach z wrzeciędzem i skoblą, w której koni stanąć może dziesięć. Przy tym ze gmachu albo stajniej z drugiej strony jest spichlerz dla sypania zboża, do niego drzwi na zawiasach z wrzeciędzem i skoblą i też kłódką. Które to budowanie jest gontami pobite. Idąc do samego dziedzińca jest wschod z poręczami dwiema do bramy mocowanej, do której drzwi na zawiasach, w której bramie była izba z komorą

³⁸⁴ Opis wydany też: P. Wierzbicki, *Zamek w Czorszynie*....., s. 58-60.

³⁸⁵ Jw.

³⁸⁶ Jw.

drzewianą, która spustoszała i opadła, iż z murów na nie ciekło. Idąc tedy z niej do samego zamku, jest baszta nowo murowana przez terażniejszego Je[go] M[oś]ci Pana starostę, która jest w murze na łokci N° 4 a wwyż na łokci trzydzieści siedem, a szerokość tej baszty wszystkiego muru jest łokci dwadzieścia i trzy. Przy której baszcie albo bramie jest filarów dwa z obu stron na łokci sześć wszerek, a na grubość łokci cztery. Do której baszty są drzwi żelazne obite blachami żelaznymi i na sakach żelaznych i drugie także stare żelazne. Na [k. 287v/288] której baszcie jest pięter N° trzy. Pierwsze spodnie żadnego okna w sobie nie ma. Drugie piętro o czterech oknach, w których kraty cztery żelazne i piec ma być. Trzecie także o czterech oknach, w których kraty cztery żelazne, ale to piętro nie jest domurowane z wierzchu, ten mur jest na łokci cztery polskie nie domurowany bo dla zimy nie jest dokończony. Do których to pięter mają być ganki z balasami, na które już są wypust. Przy tej baszcie jest kuchnia drzwi na biegunach, ognisko dobre, komin gliną oblepiony. Z tej kuchni piekarnia, drzwi na zawiasach, okno N° 1. Podle drzwi kuchennych komórka, okien N° 2. Nad tą izdebką, do której wschodek drzwi na zawiasach zamczyste okno N° 1. Na przeciwko tej izdebce jest izdebka mała w murze do niej drzwi na zawiasach okien N°2, piec zielony nowy przy nim komin. Z tych izdebek jest wschod tarcicami opierzony i z poręczami na trzecie piętro na ganeczek, który także tarcicami jest obity pobok komórka. Z tego ganku jest forta drzwi nie masz do sieni wielkiej gdzie stropu nie masz niczym nie pokryta. Z niej [k. 288/288v] wschod jeden na gore na czwarte piętro a drugi wschod idzie na dół, gdzie są dwie piwnice albo sklepy, do których drzwi na zawiasach z wrzeciędzmem i skobłą, a w drugiej piwnicy są drzwi żelazne z wrzeciędzmem i z skobłą. Na tym piętrze jest izdebka, drzwi malowane zielone na zawiasach, okien N° 2, piec zielony dobry komin przy nim. W sieni wschod nowy na strych i drzwi na zawiasach. Z tej sieni wschod jest na dół do komory, okno N°1. Z komory tej izba drzwi malowane na zawiasach okien N° 2, piec nowy zielony, stół N°1, zedlow N° 2 z tej izby drzwi drugie do sieni także malowane. Podle tej izby kuchenka, a po drugiej stronie komórka. W tej sieni ganeczek wywiedziony w zamku dla trębaczów tarcicami obity, wrota nowe z tarcic na zawiasach. W tejże sieni jest na strych wschod z poręczem. Z tej sieni izba stołowa, drzwi zamczyste, piec zielony, komin, śluza w murze, okien N° 3, stołów N° 3, ławy wkoło. Z tej izby drzwi do izdebki dwoje na zawiasach malowane, piec, okien N°2. Z tej izdebki [k. 288v/289] kaplica mała nad spustoszała okien N° 3 bez błon, drzwi na zawiasach. Między izdebką a kaplicą są dwoje drzwi jedno do komory, a drugie na ganeczek, podle stołowej izby komórka, za tą komórką jest wschod z poręczem do dolnego mieszkania wyżej opisanego.

[k. 289]

Armata zamku czorsztyńskiego

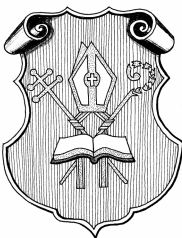
Jest Armaty w zamku dawnej hakownic³⁸⁷ N° 4. A teraz Jemci Pan starosta terazniejszy swej armaty przyczynił. To jest działko jedno spizowe, śmigownic³⁸⁸ N° 8. Kobel N° 10. Prochy do tej armaty i insze potrzeby piechoty N° 10 na tym zamku, każdy ma swój osobny rynsztunek. Bębnów miedzianych [h]usarskich, co na otwieranie bramy biją N° 2 i pieszy N° 1.

[k. 289v]

Opowiedzenie Mci Pana starosty czorsztyńskiego

Expostulował³⁸⁹ z nami Je [go] M[oś]ci Pan starosta czorsztyński okazawszy to iż czorsztyński zamek jest na samej granicy węgierskiej. A nie tylko od pogranicznych Węgrów obrony potrzebuje, a też i od zbrojcow, od których jako się to per inquisitionem³⁹⁰ przed nami pokazało kilka kroć był w wielkiem niebezpieczeństwie, abyśmy dla obrony tego zamku z prowentow³⁹¹ tegoż starostwa przynajmniej na dziesiątek piechoty przykładem inszych płacą naznaczyli.

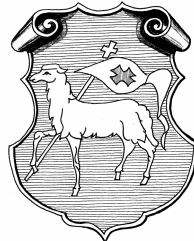
[k.289v]

Muszyna

Stary Sącz

Pivniczna

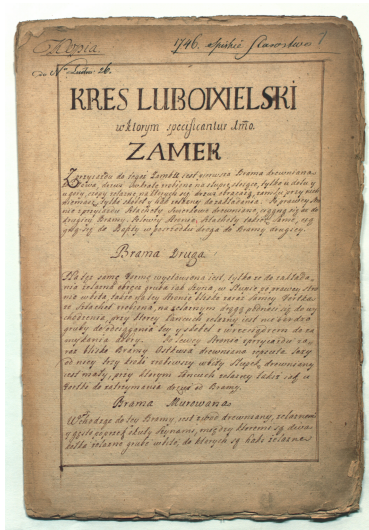
³⁸⁷ hakownica – rodzaj strzelby.

³⁸⁸ śmigownica – rodzaj działka wałowego, średniej wielkości.

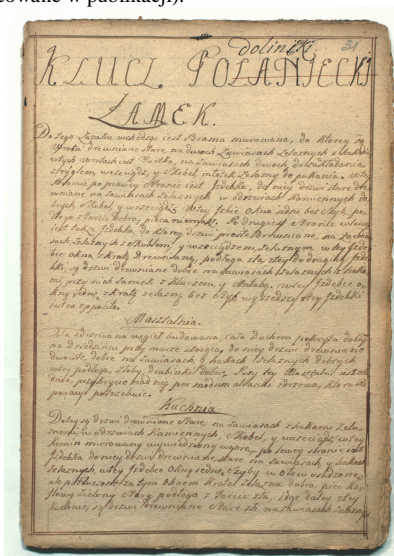
³⁸⁹ Prosił lub żądał – od łacińskiego *expostulo* – domagać się żądać, nalegać lub *expostulatus* – żądanie, prośba, zob. J. Sondel, *Słownik...*, s. 359.

³⁹⁰ per inquisitionem – przez zbieranie informacji – poszukiwanie, badanie.

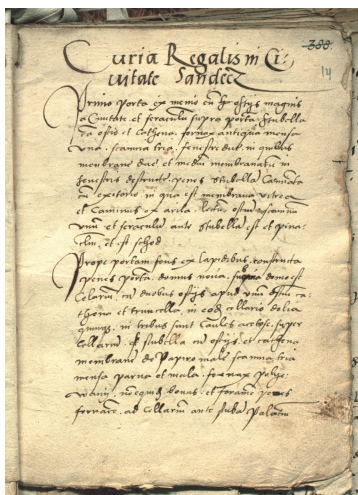
³⁹¹ z czynszów od łacińskiego słowa *proventus* -us – dochód, czynsz.

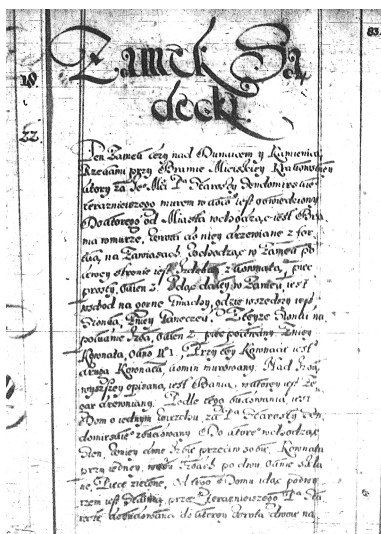
Zdj. nr 1, Karta początkowa opisu zamku lubowelskiego z lustracji starostwa spiskiego z 1746 roku, Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD), dz. XVIII, sygnatura 26a, (mf. 305), karta 1. (źródło zamieszczone i opracowane w publikacji).

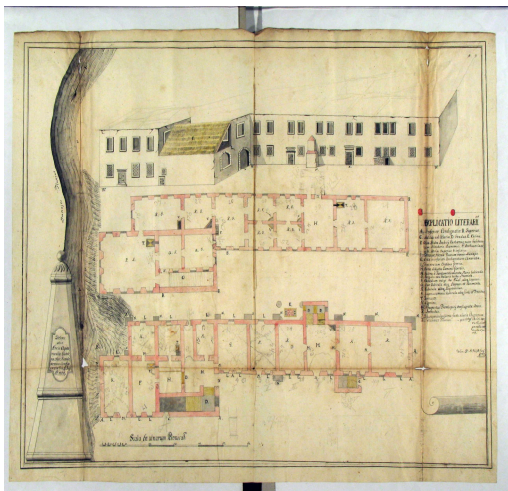
Zdj. nr. 2, Karta początkowa opisu zamku podolinieckiego z lustracji starostwa spiskiego z 1746 roku, Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD), dz. XVIII, sygnatura 26a, (mf. 305), karta 31. (źródło zamieszczone i opracowane w publikacji).

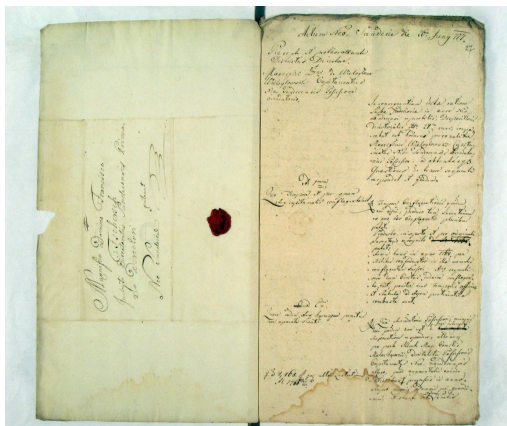
Zdj. nr 3, Karta początkowa opisu zamku sądeckiego z lustracji starostwa sądeckiego z 1540 roku, Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD), Archiwum Skarbowe Koronne (ASK) dz. LIV sygnatura 24, (mf. 20331), karta 14. (źródło niezamieszczone w odpisie w publikacji).

Zdj. nr 4, Karta początkowa opisu zamku sądeckiego z lustracji województwa krakowskiego z 1616 roku, Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie (AGAD), dz. XVIII, t. 20, (mf. 299), karta 83 (odpis tego opisu zob. J. Sygański, *Historia Nowego Sącza*, t. II, uzupełnienia, s. 314, nie zamieszczony w niniejszej publikacji).

Zdj. nr 5. Mapa zamku sądeckiego z 1773 roku z legendą mówiącą o pożarze w 1768 r. Archiwum Państwowe w Krakowie Oddział III, Akta Depozytalia (AD) sygn. 576, plan wklejony pomiędzy niezapisanymi stronami 43 i 44.

Zdj. nr 6. Fragment zapisków dotyczących spalonego zamku sądeckiego z 1777 roku po łacinie, Archiwum Państwowe w Krakowie Oddział III, Akta Depozytalia (AD) sygn. 576, strony 26 i 27.

Fragment Nowego Sącza znad Dunajca, 1953 r., Adam Sieradzki. Rys. ze zbiorów Muzeum kręgowego w Nowym Sączu.

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne, plany i ryciny

Archiwum Główne Akt Dawnych w Warszawie

Metryk Koronna, Dz. XVIII, ilustracje: t. 16, t. 17, t. 18; t. 20; t. 22; t. 24; t. 25; t. 26a; t. 83.
Archiwum Skarbowe Koronne
ASK dz. LIV syg. 24; ASK dz. LVI, s. 9.

Archiwum Państwowe w Krakowie Oddział na Wawelu

Casstriensia Biecensia (Castr. Biec.), t. 187.
Casstriensia Cracoviensia Relationes, (Castr. Crac. Rel.), t. 110.
Casstriensia Sandecensia (Castr. Sand.), t. 112; 126; 182.
Varia 48 i 59.
Repertorium Kutrzeby – wypis
Teki Schneidra sygn. 1160 i 1158.

Archiwum Państwowe w Krakowie Oddział III

Akta Depozytalia (A. Dep.)
ADep 118; 119; 121; 123; 134; 576.

Archiwum Państwowe w Krakowie Oddział V

Zbiór Kartograficzny, Sygn. VI 164, *Nowy Sącz [zamek] 1802; Zamek w Nowym Sączu; Neusandez [Plan zamku: przekrój, widok; rzuty]. Oryginal 1802 rok N. Sącz.*

Archiwum Państwowe Oddział w Nowym Sączu

Sygn. 926, nr inw. 99.

Biblioteka Książąt Czartoryskich w Krakowie

Rkps sygn. 1846/IV.

Biblioteka Naukowa PAU i PAN w Krakowie

Gab. Rycin. PAU i PAN Kraków, Sygn 1039 8/III -Nowy Sącz fragment zamku – odbitka litografii Franciszka Zielińskiego z 1928 r.
Zamek; Sygn. 04680, t. 3, 04682, t. 9; 04692, t. 1. – pocztówki i fotografie mikrofilm 077587 zob. też: 77588.

Zakład Narodowy im. Ossolińskich we Wrocławiu

Rkps: 233/II; 568/II; 9545/II; 9674/II; 9694/II.

Źródła drukowane

Długosz J., *Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, księga VII i VIII.
Długosz J., *Roczniki czyli kroniki sławnego Królestwa Polskiego*, księga X i XI, wyd. Warszawa 1982.
Kronika Janka z Czarnkowa, tłum. J. Żerbiłło, oprac. tekstu i przypisów M. D. Kowalski, Kraków 2001.
Lustracja województwa krakowskiego 1564, cz. I, wyd. J. Małeckci, Warszawa 1964.
Lustracja województwa krakowskiego 1659-1664, cz. II, wyd. A. Falniowska-Gradowska i F. Leśniak, Warszawa 2005.
Lustracja województwa krakowskiego 1765, cz. I powiat sądecki, szczyrzycki, biecki, czechowski oraz księstwa zatorskie i oświęcimskie, wyd. A. Falniowska-Gradowska, Warszawa 1973.
Rejestr poborowy województwa krakowskiego z 1629 roku, oprac. W. Domin, J. Kolasa, E. Trzyna, S. Żyga, pod red. S. Ingłota, Wrocław 1956.
Rejestr poborowy województwa krakowskiego z roku 1682 wraz z aneksem miast według rejestru z roku 1655, pod red. S. Ingolta, oprac. E. Trzyna i S. Żyga, Wrocław 1959.

Opracowania i artykuły

- Boniecki A., *Herbarz polski. Wiadomości historyczno-genealogiczne o rodach szlacheckich*, t. I, Warszawa 1899.
- Chalupecký I., Smetana M., *Hrad Lubovňa*, Martin 1987.
- Duczmała E., *Jagiellonowie*, Kraków-Poznań 1996.
- Dzieje miasta Nowego Sącza*, pod red. F. Kiryka, Warszawa-Kraków 1992.
- Encyklopedia gospodarcza Polski do 1945*, t. II, Warszawa 1981.
- Encyklopedia techniki wojskowej*, Warszawa 1986.
- Górzyński S., *Z dziejów wodociągów i kanalizacji w dawnej Polsce*, „Gaz, woda i technika sanitarna” 1957, nr 9, s. 332-334.
- Gloger Z., *Encyklopedia staropolska*, Warszawa 1958, t. I i II.
- Grzesik R., Małżeństwo Judyty, córki Bolesława Krzywoustego z Kolomanem czyli o utracie Spisza przez Polskę, w: *Z Minulosti Starej L'ubovne. Ročenka Spišského Dejepisného Spolku v Levoči*, VII-VIII Ročník 1999/2000, Levoča 2001, s. 15-27.
- Grzesik R., *Polsko-węgierska granica na Spiszu – dzieje historiograficznych zmagani*, w: *Terra Scepusiensis. Stan badań nad dziejami Spiszu*, pod red. R. Gładkiewicz i M. Homza, Wrocław-Levoča, 2003, s. 341-349.
- Historia Scepusii vol I. Dzieje Spisza*, red. M. Homza i S. A. Sroka, Bratislava-Kraków 2009.
- Homza M., *K niektórym vzťahom stredovekého Spiša a Malopoľska v rokoch 1241-1270*, K. Stredovekým dejinám Spiša, Lubovňa 2001, s. 53-64.
- Kronika Dziejów Polski*, pod red. J. Marcinek, Kraków 1995.
- Kurtyka J., *Starostwo spiskie (1412–1769/70)*, w: *Terra Scepusiensis. Stan badań nad dziejami Spiszu*, pod red. R. Gładkiewicz i M. Homza, Levoča-Wrocław 2003, s. 487-533.
- Kutrzeba S., *Katalog Krajowego Archiwum akt grodzkich i ziemskich w Krakowie*, Teka Grona Konserwatorów Galicji Zach. III, Kraków 1909.
- Kwieciński I., *Zamek królewski w Nowym Sączu*, Nowy Sącz 1927 i reedycja 2001.
- Madurowicz H. i Podraza A., *Regiony gospodarcze Malopolski zachodniej w drugiej połowie XVIII wieku*, Wrocław 1958.
- Mały słownik języka polskiego*, pod red. E. Sobol, Warszawa 1999.
- Marcinowska M., *Lubomirscy starostowie sądecki i spiscy*, Nowy Sącz 1998.
- Marcinkowska M., *Lubomirscy – starostowie sądecki* (XVI –XVIII w.), „Rocznik Sądecki”, t. XXVII, 1999, s. 36-47.
- Morawski Szczęsny, *Sądeczyzna*, t. I 1863, t. II 1865.
- Moskal. K., *Zamki w dziejach Polski i Słowacji między Wisłą a Hornadem*, t. I, Nowy Sącz 2004 i t. II, Nowy Sącz 2005.
- Odsiecz wiedeńska 1683. Wystawa jubileuszowa w Zamku Królewskim na Wawelu w trzechsetlecie bitwy. Tło historyczne i materiały źródłowe*, pod red. A. Franaszka i K. Kuczmana, Kraków 1990, t. I.
- Podhorodecki L., *Wiedeń 1983*, Warszawa 2001.
- Ruciński H., *Dzieje polityczne Spiszu do końca XV wieku* w: *Terra Scepusiensis. Stan badań nad dziejami Spiszu*, pod red. R. Gładkiewicz i M Homza, Wrocław-Levoča 2003, s. 275-306.
- Sondel J., *Słownik łacińsko-polski dla prawników i historyków*, Kraków 2001.
- Spórna M., Wierzbicki P., *Słownik władców Polski i pretendentów do tronu polskiego*, Kraków 2003.
- Števík M., Timková M., *Dejiny hradu Lubovňa*, Stará Lubovňa 2005.
- Šimkovic M., *Hrady a opevnené sídla šľachty na Spiši v stredoveku a na prahu novoveku*, w: *Historia Scepusi. Dzieje Spisza*, t. I, Bratislava-Kraków 2009, s. 450-482.
- Števík, M., *Najstarší zachovaný popis hradu Lubovňa z polovice 16. storočia*, w: *K dejinám Podolínce a novovekého Spiša*, Stará Lubovňa 2006, s. 244-264.
- Števík M., *Pamätné tabule spišských starostov Lubomírskych na Lubovnianskom a Podolískom hrade*, „Almanach Muszyny”, R. 2007, s. 123-129.
- Števík M., Česl, J., *Pokus o rekonštrukciu hradu Lubovňa na základe popisu z roku 1564*, w: *Z Minulosti Starej L'ubovne. Ročenka Spišského Dejepisného Spolku v Levoči*, VII-VIII Ročník 1999/2000, Levoča 2001, s. 51-62. Števík M., Česl, J. ml., *Pokus o rekonštrukciu hradu v Podolínci na*

- základe popisu z roku 1765 a jeho porovnanie s popisom z polovice 16. storočia, w: *K stredovekým dejinám Spiša*. Stará Ľubovňa 2003, s. 135-150.
- Števík M., *Zamek Ľubowla od XIV do XVIII wieku. Rys historyczny*, „Almanach Sądecki”, R. XVIII, Nr 1/2 (66/67), s. 88-102.
- Števík M., *Zamek Ľubowňianski*, Stará Ľubovňa 2007.
- Sygański J., *Historia Nowego Sącza od wstąpienia Wązów do pierwszego rozbioru*, t. I - t. III, Lwów 1902.
- Szymański J., *Nauki pomocnicze historii*, Warszawa 2006.
- Tablice historyczne*, oprac. W. Mizerski, Warszawa 1996.
- Terra Scepusiensis. Stan badań nad dziejami Spiszu*, pod red. R. Gładkiewicz i Martin Homza, przy współudziale M. Pułaskiego i Mihala Slivki, Levoča-Wrocław 2003.
- Trajdos T. M., *Dekanat spiski diecezji krakowskiej w świetle wizytacji 1728 roku*, „Nasza Przeszłość”, t. 90, R. 1990, s. 113-156.
- Trawka R., Kmitowie, *Studia kariery politycznej i społecznej w późnośredniowiecznej Polsce*, Kraków 2005.
- Uruski S., Rodzina, *Herbarz szlachty polskiej*, Warszawa 1904, t. I.
- Urzędnicy województwa krakowskiego XVI-XVIII wieku, Spisy*, oprac. S. Cynarski i A. Falniowska-Gradowska, pod red. A. Gąsiorowskiego, Kórnik 1990.
- Wierzbiński P., *Sandecjana w zbiorach foteki i planów Instytutu Sztuki Polskiej Akademii Nauk w Warszawie*, „Zeszyty sądecko-spiskie”, t. 4, 2009, s. 130-150.
- Wierzbiński P., *Zamek w Czorsztynie – twierdza na Podhalu w świetle ilustracji królewskich z lat 1616-1617 i 1627 r.*, „Almanach Nowotarski” R. XIII, 2009, s. 56-58.
- Wierzbiński P., *Zamki Spisza i pogranicza w ilustracjach z XVI i XVII wieku w odniesieniu do zapisów średniowiecznych ze szczególnym uwzględnieniem Ľubowli i Podolińca. Źródła do historii Spisza. Wypis z repertorium Stanisława Kutrzeby z Archiwum Państwowego w Krakowie Oddział na Wawelu*, [w druku].
- Wierzbiński P., *Ziemia sądecka w okresie wojen polsko-tureckich (1683-1699)*, „Rocznik Sądecki” t. XXXIII, 2005, s. 16-40.
- Wierzbowski T., *Vademecum. Podręcznik dla studiów archiwalnych*, Lwów-Warszawa 1926.
- Wojsko, wojna, broń*, pod red. M. Kamlera, Warszawa 2001.
- Wójcik Z., *Jan Sobieski*, Warszawa 1994.
- Znaczenie pergaminów królewskich w historii miasta Piwniczna. Katalog wystawowy, Piwniczna-Zdrój 2008*.
- Znamierowski A., *Herbarz rodowy*, Warszawa 2004.
- Żygułski Z., *Broń w dawnej Polsce na tle uzbrojenia Europy i Bliskiego Wschodu*, Warszawa 1982.

Multimedia

- Słownik języka polskiego*, <http://www.sjp.pl/co/przycie%B6> ; <http://www.sjp.pl/>.
- Słownik wyrazów obcych i zwrotów obcojęzycznych Władysława Kopalińskiego*, <http://www.slownik-online.pl/kopalinski/2DB7311B53401B194125659C00020EEF.php>.
- Szarogród, kościół pw. św. Floriana Męczennika* Źródło: Biblioteka Polskiej Akademii Umiejętności i Polskiej Akademii Nauk w Krakowie, rkps 2002, s. 495-509. *Inventarium ecclesiae, supellectilis sacrae, aedificiorum villae Plebanówka*, Objaśnienia archaiczne, <http://szarogrod.pl/parafia/slowka.htm>; <http://szarogrod.pl/parafia/inw.html>.
- J. Bobrowska, *Trakty handlowe w Karpatach*, <http://www.e-gory.pl/index.php/Dawno-temu-wgorach/Dawno-temu/Trakty-handlowe-w-karpatach.html>.
- Wierzbiński P., *Sądecko-Spiskie pogranicze historyczny trakt handlowy wiodący doliną rzeki Poprad. Rys Historyczny*, <http://www.trakthistoryczny.sacz.pl/rys-historyczny/>.
- Zamek Czorsztyn, <http://www.zamki.pl/?idzamku=czorsztyn>.

Recenzja

Piotr Wierzbicki w ostatnich latach przedstawia bogatą działalność publikacyjną. Budujący jest fakt, że autor szczególną uwagę zwraca na publikowanie źródeł. Chodzi o wyjątkowo wartościową pracę, ponieważ publikowanie źródeł wyraziście poszerza naszą wiedzę o rozwoju historycznym. Do tej pory publikowano wiele artykułów, które jedynie przypominają znane fakty. Publikowanie źródeł wymaga znacznej erudycji autora, jak również czasu. W fazie przygotowań do wydania źródeł potrzebna jest konsultacja treści swojego tekstu przez edytora z geografem historycznym, ponieważ wiele opublikowanych prac zawiera błędy w danych, w szczególności w zakresie lokalizacji nazw geograficznych. We wstępie do swojej pracy autor zwrócił uwagę na przebieg szlaków spisko-śądeckich od XV wieku do 1772 roku. Pokazuje też związek między ziemią śądecką i Spiszem oraz budowaniem zamków (Lubowla, Rytro, Muszyna, Dunajec, Czorsztyń, Nowy Sącz, itp.). Wskazuje także na znaczenie dróg pod względem politycznym oraz handlowym w poszczególnych wiekach. We wstępie określa różne warianty szlaków handlowych wiodących przez tereny Sącza i Spisza.

W drugiej części wskazano na najważniejsze lustracje dotyczące Spisza, które znajdują się w Archiwum Głównym Akt Dawnych w Warszawie. Zawiera ona również opisy dwóch zamków na terenie starostwa spiskiego – Lubowli i Podolińca. Podsumowanie poszczególnych źródeł pozwoli naukowcom ustalić, których z nich jeszcze nie wykorzystano. Autor wymienia także inne archiwa polskie, gdzie znajdują się źródła dotyczące historii Spisza. Szczególną uwagę zwraca autor na Sącz, kładąc nacisk na ścisłe związki Spisza i Sącza, na przykład w okresie, kiedy pozycję starosty w obu określonych regionach zdobył Lubomirski. Autor opracował tabelę na podstawie Repertorium Stanisława Kutrzeby, koncentrując się na dokumentowaniu historii Spisza ze szczególnym uwzględnieniem Lubowli i Podolińca. Jeśli chodzi o Sącz, autor opracował listę najważniejszych lustracji dotyczących starostwa śądeckiego, co umożliwi naukowcom bardzo dobrą orientację przy wykorzystywaniu poszczególnych źródeł. Następnie autor zwrócił uwagę na materiały dotyczące zamków i miast: Czorsztyń, Rytro, Nowy Sącz, Stary Sącz, Piwniczna, itp. Opracowanie zawiera także uzasadnione pytanie, dlaczego autorzy słowaccy wykorzystywali źródła w zakresie historii Spisza zachowane w archiwach polskich tylko w niewielkim stopniu. Najważniejszą częścią dzieła Piotra Wierzbickiego jest publikacja źródeł dotyczących historii Spisza i Sącza oraz zamku Czorsztyń. Pierwsza tabela zawiera wyciągi ze źródeł odnoszących się do pogranicza spiskiego z Repertorium Kutrzeby. Druga część aneksu zawiera nie wydane jeszcze do tej pory inwentarze zamków – Lubowla, Podoliniec, zamek śądecki i Czorsztyń. Opublikowanie źródeł znacznie pogłębi wiedzę na temat dziejów i rozwoju budowlanego określonych budynków fortyfikacyjnych. Ich analiza wymaga dalszych badań w celu tworzenia nowej wiedzy dotyczącej słowacko-polskiego pogranicza. Przetwarzanie źródeł po obu częściach granicy umożliwi naukowcom porównanie nabytej wiedzy, co nie jest w literaturze fachowej zbyt powszechne.

Pozostaje nam wierzyć, że dzieło Piotra Wierzbickiego stanie się inspiracją dla innych historyków i archiwistów, którzy czekają na „ujawnianie” dużej ilości materiałów archiwalnych związanych ze Spiszem i Sączem.

Miroslav Števík

Piotr Wierzbicki © 2010

Szlak spisko-sądecki

**Szkic ze wskazaniem na źródła do Spisza i zamków Lubowla,
Podoliniec, Nowy Sącz i Czorsztyn.**

Tekst języka słowackiego: Ivana Záborská

Redakcja: Renata Zając

Recenzja: Miroslav Števík

Ilustracje: © Pavol Mišenko

Wydali: Miasto Stará Ľubovňa i Muzeum Okręgowe w Nowym Sączu

Projekt okładki i opracowanie graficzne: © Eva Burgrová, 2010

Nakład: **3000 egzemplarzy bezpłatnych**

(1500 egzemplarzy w polskiej wersji językowej i 1500 egzemplarzy w słowackiej wersji językowej)

Druk i skład: Goldruk – Nowy Sącz

ISBN: 978-80-969934-3-7